

**Yesu Varana Biibiina
Luk
Igirumi
(Luke)
Vonaviakova**

Yesu Varana Biibiina Luk igirumi na ivi debei da Israel damsi kii Viviyawa inekiibau. God vonakiiyapa bagibagina iterei da wawayina ita vonatawei kurisi, tuna na Yesu. Ma ke Israel damsi kava kubiisi ma tota yavata. Igiruma da Kanuma Vovokaravina, Yesu ikwatui da varana biibiina ita dimei wawaya vivikamyuyuwisi kurisi. Tuna kubiine weni bukana kamoni ivi debei da wawaya i nuwapoya bogii ma bogiyyai na kudubisi Yesu ivi vitesi. Nota weni girumina kamoni ipeyari ma nota sago na imiiritaweyana, tuna Yesu nuwabiibai ipiyei ku dobu. Buka karenai ivi mamatara da wawaya peyarisii ivi nuwabiibai da Yesu itupuwa. Ma bade buka damoni ivi mamatara da Yesu ighae ku kunuma ma kana kivikivina nuwabiibiiyai imakamakai i vitumaghana tepanai. Varagutugutu viya na weni bukana kava kamoni emakamakai ma ke Matiu, Mak ma Jon i buka kamosiyai ita girumi. Varagutugutusi na weni. Aneya itavotavora Yesu ina tupuwa maranai, sipu kii koyakoyagha inae da pepeya Yesu ikitai, Yesu gisinai Taparoro Numana kamoni, ma miiba ruwa, ti na Sameriya tomowa biibiina ma tomowa natuna isiwana. Nota ghamaghamasi viya Luk ivi sisiya kirakiiyei na nipowana, Kanuma Vovokaravina, ikikava

wivine Yesu yavata ibiga patapata ma ikikava God berabero enotanotatawei.

Ma bade Luk na buka sago igirumi, tuna bukana kana vava *Aposol I Bera (Acts)*.

Luk ina nota weni nakanani irereghi.

Sapta 1:1-4 Giruma ivotawei.

Sapta 1:5 da ku 2:52 Jon Babataito ma Yesu itupuwa ma ivi ededa marasiyai.

Sapta 3:1-20 Jon Babataito ikikava ibiga.

Sapta 3:21 da ku 4:13 Yesu ibabataito ma ruyagha ipanani.

Sapta 4:14 da ku 9:50 Yesu ina biga Gariri kamoni.

Sapta 9:51 da ku 19:27 Yesu ina baba Gariri da ku Jerusalem.

Sapta 19:28 da ku 23:56 Yesu ina biga turina Jerusalem kamoni ma barabaranai.

Sapta 24:1-53 Yesu rabobowai ivomiiri, irumalara wawaya kurisi ma ighae ku kunuma.

¹ Kiiwa kiiwa Teyopilas, tam wawaya ghamam. Kamotiyai bera ipeyari itupuwa ma wawaya peyarisi ibera tovonni da ita girumi. ² Iyavo kava God varana idimadime, ti damsi kudubina matasiyai ikitai na ivi damani kurita. ³ Tuna kubiine weni berasi kudubina karena da ku damona anunura bubuni ma anotai da ibiibai da taku ata girumi ku-biim. ⁴ Akovi da varana gisina kuvi yanei ma agirugirumi da iyamna vaghata kudubina kutakova bubuni.

Aneya, Jon ina tupuwa ivi yonayonei.

⁵ Judiya kamoni, kiivavo Herodi ina mariyai taparoro badana sago kana vava Zekaraya. Tuna

turaturana yavata na Abiya ina rakaraka kamoni. Ma Zekaraya kawana kana vava Elisabet. Ti na Eron tupurereghina.* ⁶ Ma ivi ruwa God yavata ivi nuwasago ma ina vonaviyoyovana kudubina inununura bubuni. ⁷ Ma natusi kegha, iyamna Elisabet na gagarina ma kawana yavata imorapa kirakai.

⁸ Mara sago Zekaraya ina rakaraka yavata i mara ipisi da taparoro badana bigana ita berai Taparoro Numana kamoni. ⁹ Ma i kiki imakamakai da virekwa sago iberai da biga irereghi, ma Zekaraya ivinei da ita rui Taparoro Numana ku kamona da insens ita kapuni. ¹⁰ Insens ikapukapuni na wawaya peyarisu Taparoro Numana matarai iniponipowana. ¹¹ Nani kamoni Bada ina aneya sago inekiibau Zekaraya kurina da suwara kana kema katagheyana imiimiiri. ¹² Maranai Zekaraya aneya ikitai na itataghana ma nuwanuwana ikaragavovori. ¹³ Ma aneyina ivona bo, “Zekaraya, ke kuna yabumana. Am nipowana God ivi yanei. Kawam Elisabet ini tuwa da tomowa, ma koni vavei ‘Jon.’” ¹⁴ Tuna na ami nuwabiibai ma ami nuwaviina. Ma bade ina tupuwa na wawaya peyarisu ini nuwabiibiyei. ¹⁵ Bada ku matana tuna na wawaya ghamana. Ke meyani da wain bo okowa rewapanisi inumai. Ma gegeyinai Kanuma Vovokaravina gwabinai ina runuma.* ¹⁶ Ma wawaya peyarisu Israel kamoni nuwanuwasi ina tinavirai da ina vovira i Bada God kurina. ¹⁷ Bada maghinonai ini nao, ma kanuma ina

* **1:5:** 1Chr 24:10 * **1:15:** Num 6:3

ku nevaneva ini rewapana kirakai peroveta Elaidiya nakanani. Moramorapa nuwanuwasi ina tinaviresi natunatusi kurisi. Ma wawaya kawakiikiisi ku maninina ina teresi. Bada kubiine ina vovunaghisi ma muriyai da Bada ina nekiibau.”*

¹⁸ Ma Zekaraya aneyina ivi tarakiiyanei bo, “Ikikava anakovi da vonavaghata? Taku kawaku yavata kamorapa kirakai.”

¹⁹ Ma aneyina ivona bo, “Taku Gebriyel, ma mara nonowa God maghinonai amiimiiri. Tuna ivi yoneku da weni varana biibiina ata vonem.*

²⁰ Ma ke kuti tumaghaneku kubiine, karako kawam akiikiipotai da ke kuni sisiya. Kana mara vaghata ina pisi da natum ina tupuwa ma muriyai kuni sisiya.”

²¹ Wawaya Taparoro Numana matarai Zekaraya ikoyakoyaghi ma nuwanuwasi ivivi tetei da avi kubiine ke ita kiibau yaghiyaghina. ²² Muriyai ikiibau ma visisiya kurisi ibera kawai. Wawaya ikitai ma inotai da bera gubana sago Taparoro Numana kamonai ikitai, iyamna ke kovokovoghina da iti sisiya ma imana kava irurutawei.

²³ Zekaraya ina biga Taparoro Numana kamonai ivi kovini na Jerusalem ikiibutawei ma ivovira ina ku numa. ²⁴ Nani murinai kawana Elisabet iropeya ma nawaravi miikovi gaburai imakai da ke ita baba. ²⁵ Ma Elisabet ivona bo, “Weni berana Bada kubiiku iberai. Karako ivi kamyuyuweku da kaku vinimaya aku wawaya kamosiyai ivi koviya.”

* **1:17:** Mal 4:5-6 * **1:19:** Dan 8:16, 9:21

Aneya, Yesu ina tupuwa ivi yonayonei.

²⁶ Elisabet iropeya da kana nawaravi miikovi-masago na God ina aneya Gebriyel ivonatawei ku meyagai sago. Meyagina kana vava Nasaret, Gariri dobuna kamonai. ²⁷ Ivonatawei inae wiwike gubugubu sago kurina, wiwikena kana vava Meri ma kana vopapara Josepa, ma tuna na Ki-ivavo David tupurereghina.* ²⁸ Aneyina ivona bo, “Kiiwa kiiwa, tam Bada ina vigheghena ghamana. Bada gwabimuwai emakamakai.”

²⁹ Ma Meri weni sisiyina ivi yanei na nuwanuwana ikarai ma ivi nuwanotanota da avi kubiine nakanani ivi kiikiwei. ³⁰ Ma aneyina ivona bo, “Meri, ke kuna yabumana. God ina agabiibai gwabimuwai irakata. ³¹ Kuna ropeya ma kuni tuwa da natum tomowa, ma kevi vavei Yesu.* ³² Ini wawayaghama ma wawaya kudubisi ina vonei da tuna na God Kiidamo Makamakiina Natuna. Rewapana Bada God gwabinai ina viiya da ini kiivavo ina kaekiki David nakanani.* ³³ Jeikap kana dam kamonai ini bada nonowa ma ina vikiivavona na ina makai nonowa.”*

³⁴ Ma Meri ivona bo, “Taku na ke meyani tomowa damina ata viiya. Tuna kubiine ikikava da weni berasi ina tupuwa kuriku?”

³⁵ Ma aneyina ivonapotei bo, “Kanuma Vovokaravina ina towatepanim ma God ina rewapana ina rogum. Ma tuna kubiine pepeya vovokaravina kuni tuwei da tuna na God Natuna. ³⁶ Ma

* **1:27:** Mat 1:18 * **1:31:** Mat 1:21 * **1:32:** 2Sam 7:12, 13, 16; Isa 9:7 * **1:33:** Jeikap kana vava sago na Israel ma tuna na Jiu damsi i kaekiki ghamana. Ina varagutugutu na Gen 25:26–35:29

bade am tuwa Elisabet ini tuwa. Imagura kirakai ma wawaya inotanotai da tuna na gagarina ma kegha da gisina kava ini tuwa da natuna tomowa. Wekarakava kana nawaravi na miikovimasago.

³⁷ God kurina bera kudubina itekateka kirakai.”*

³⁸ Ma Meri ivonapotei bo, “Taku na God ina bigabiga. Aivaghinei da ikikava kuvoneku na nakanani ina tupuwa kuriku.” Ma vaghina, aney-ina Meri inekuyowei.

Meri inumataya Elisabet kurina.

³⁹ Nani murinai Meri ivovunagha ma yaghiyaghinai ivomiiri, inumataya ku kwanatu sago Judiya kamoni. ⁴⁰ Inekiibau ma Zekaraya ina ku numa irui da Elisabet ivi kiikiwei. ⁴¹ Elisabet, Meri ina vikiikiwa ivivi yanei na pepeya manawina kamoni ikayopapara ma Kanuma Vovokaravina itowatepani ⁴² da ikiirara, ivona bo, “Wivine kudubisi kamosiyai na tam gwabimuwai Bada ina vibiibiina irakata kirakai. Ma bade wawaya kikei kuni tuwei, tuna yavata na Bada ina vibiibiina kamoni. ⁴³ Ma anota meyeku da taku na ke wavine kiimatana da aku Bada ina maduwa ita pisi da ita kitiku. ⁴⁴ Kuvi kiikiweku na wawaya kikei manawiku kamoni nuwabiibiyai ikayopapara. ⁴⁵ Bada ivi biibiinim iyamna aviyavisina ivi sisiyei kurim na kuvi tumaghanei da berasi ina tupuwa.”

Meri kana tavora.

⁴⁶ Ma Meri ivona bo,*
“Nuwanuwaku Bada evovokavakavari da kana kadara ina rakata,

* **1:37:** Gen 18:14 * **1:46:** 1Sam 2:1-10

47 Ma kanumiku inuwabiibai da God na kaku Viviyawa,

48 Iyamna taku ina bigabiga vovokuwayiku na enotanotiku.*

Kimta kudubisi karako ma mara nonowa ini sisiyeku, ina vona da taku na ina vibiibi-ina kamonai.

49 Tuna na God Rewapana Kirakiina ma kubi-iku bera ghamaghamasi eberaberai.

Ma kana vava na vovokaravina.

50 Iyavo kava God eyabuyabumanei na ini kamyuyuwesi,

Kimta ma kimta kurisi ina vikamyuyuwa ini debei.

51 Imana rewapaninai na bera ghamaghamasi eberaberai.

Iyavo kava i nota gavugavusi kamonai ekayokayotata na ikugerisi.

52 Kiikiivavo eteretereoruwesi ma wawaya vovokuwayisi na etereterepisi.*

53 Iyavo kava vitonara ikarakarisi na ikanikanisi, ma mumurisi na imasi kwebukwebusi ma evonavonatawesi.

54 Ina bigabiga Israel damsi ini vitesi, ke nuwanuwana ita wapa da iti kamyuyuwesi.

55 Vonakiiyapa bagibagina iterei Abraham ma tupurereghina kurisi,*

Tuna sisiyina ita kaekiki mau kurisi iberai na enununuri.”

56 Ma vaghina, Meri nawaravi aroba Elisabet yavata imakai ma muriyai ivovira ina ku dobu.

* 1:48: 1Sam 1:11 * 1:52: Job 5:11,12:19 * 1:55: Gen 17:7

Jon Babataito itupuwa.

⁵⁷ Elisabet ina mara ipisi da iti tuwa na ivi tuwa da natuna tomowa. ⁵⁸ Ma ina rakaraka ma turaturana sisiyina ivi yanei da Elisabet yavata ivi nuwabiibii kirakai da Bada ivi kamyuyuwei da ivi tuwa.

⁵⁹ Ivi tuwa murinai na mara 8 ikovi na wawaya iriyei da tomowa kikei kwimata bekana ita tuviviratawei ma kana vava ita verei. Ma iti vavei Zekaraya, ina mamai yavata iti varigheya.† ⁶⁰ Ma ina maduwa ivona bo, “Kegha, kana vava Jon.”

⁶¹ Ma wawayisi ivonapotei bo, “Am rakaraka kamonai ke sago iyai da kana vava nakanani.”

⁶² Ma wawayisi tomowa kikei ina mamai kurina imasiyai irurutawei, akova ita viiya da ina kay-owana ikikava natuna kana vava kubiine.

⁶³ Ma imanai ivi matakira da girugiruma sawarisi ita kavariyeyi. Ma igiruma bo, “Kana vava Jon.” ⁶⁴ Yaghiyaghinai kawana itamotatagha ma pepana ivi kuvirei da ivi sisiya ma God vigheghenina ivi karei. ⁶⁵ Turaturasi inota kavakavai ma weni berasi kudubina sisiyisi ikiibau da Judiya dobuna ine yavui. ⁶⁶ Wawaya ivi yanei ma nuwanuwasi ivivi tetei da ivonavona bo, “Weni wawaya kikina ina magura na avi ina berai? God imana gwabinai emakamakai.”

Zekaraya kana tavora.

⁶⁷ Ma Kanuma Vovokaravina, Zekaraya itowatepani da sisiya God gwabinai iviyya. Ma ivona bo, ⁶⁸ “Bada tavokavakavari, tuna Israel ita God

† **1:59:** Israel damsi i kiki da natunatusi tomotomowisi ina tupuwa ma mara kana vi 8 na kwimata bekasi ina tuviviratawei. Lev 12:3

- Tota ina wawaya kurita inekiibau da ita nuwapoya kamonai ina votaweta.
- 69 Ina bigabiga David ina rakaraka kamosiyai kata Viviyawa rewapana kirakiina ina miirikiibau.
- 70 Ikikava mara katamaninai ina peroperoveta vovokaravisi kurisi ivi sisiya na nani berasi ina berai.
- 71 Ivona da kata ghavighaviya ina ghegavovorisi ma ini yawasita. Ini viteta da iyavo kava ebabareta na i rewapana takiibutawei.
- 72 Ita kaekiki ivonesi da ini kamyuyuweta, Ma ina vivaghina makamakiina ma vovokaravina kurita iterei na ke ini notawapei.
- 73 Vonakiiyapa bagibagina ita mamai Abraham kurina iterei,
- 74 Ivona da ini taraparaneta da kata ghavighaviya ke aviyavisina ina berai kurita. Tuna kubiine ke tayabumana ma kovokovoghita da tavokavakavari ma ina biga tabera bubuni,
- 75 Ma mara ku peyarina ina vona da tota na ina wawaya vovokaravita ma maninita.
- 76 Ma tam, natuku, ina kwatum da God Kidamo Makamakiina ina peroveta.*
- Kuni nao da Bada ina keta kuna vovunaghi.
- 77 Ina wawaya kuni akovisi da God i bera beroberosi ina notatawei da yawasa makamakii nonowina ina panani.
- 78 Ita God nuwanuwana nubana, tuna kubiine ivi kamyuyuweta.

* 1:76: Mal 3:1

Karako mara itom, iyamna ina yasegana
kununai ioru kurita,

⁷⁹ ma iyavo kava nubakutuva kamonai
imakamakai na gweyurina ina rui kurisi, *
ma bade iyavo kava rabobo eyabuyabumanei
na ina yasegana ina veresi,

Ini noweta da nuwanuba ketana takivini.”

⁸⁰ Ma vaghina, Zekaraya natuna Jon imagura
ma kanumina ivi rewapana. Ma warereyai imakai
inene da kana mara vaghata ipisi da ina biga
iti karei ma inekiibau Israel damsi kurisi.

2

Yesu itupuwa.

(Mat 1:18-25)

¹ Nani maranai kiivavo ghamana Sisa Ogastas
sisiya iterei da iyavo kava Rome damsi i rewapana
gaburinai imakamakai na kudubisi vivavatura
ita berai, kii vava ita giruma da iti yavisi. ² Weni
tuna na vivavatura karena maranai Kwiriniyas
ivivi kiivavo Siriya dobunai. ³ Ma wawaya kudu-
bisi ivovira i ku dobu da kii dam kamosiyai
iti vavatura.

⁴ Tuna kubiine Gariri dobunai tomowa sago
kana vava Josepa ivomiiri da ina kwanatu Nasaret
ikiibutawei. Inae ina kaekiki David ina ku dobu,
ku Beteliyem kwanatuna Judiya dobunai. ⁵ Josepa
kana vopapara Meri na roperopeyina ma tuna
yavata inae da iti vavatura. ⁶ Ma Beteliyem ka-
monai Meri ina mara inekiibau, damina iviyya da
iti tuwa. ⁷ Vaghina ma ivi tuwa, natuna iyarokona
ivi tuwei da tomowa. Ma pepeyina kwarewa

* **1:79:** Isa 9:2

sinasinamisiyai igerei. Ma numataya i numa itupo kubiine, ghamoghamo kii siga kamonai ivi kenai.

Sipu kii koyakoyagha ma aneya.

⁸ Ma Beteliyem ririnai totomowa viya warereyai ivivi makiiyana, didibarai i sipu ikoyakoyagha. ⁹ Ma Bada ina aneya inekiibau kurisi, ma bade Bada kana kadara ioru da gweyurina nani gawarina iyasegana yavui da sipu kii koyakoyagha iyabumana kirakai. ¹⁰ Ma aneyina ivonesi bo, “Ke kona yabumana. Kurimi apisi da vara biibiina ata vonemi. Weni varana kubiine, wawaya peyarisi ini nuwabiibii kirakai. ¹¹ Karako David ina kwanatu kamonai kami Viviyawa itupuwa. Tuna na Bada, God ina Vivinevine Wawayina.* ¹² Weni ini matakira kurimi da pepeyina kona panani, tuna kwarewa sinasinamisiyai igerei ma ghamoghamo kii siga kamonai ekenakena.”

¹³ Aneyina ivi sisiya ikovi na yaghiyaghinai aneya korotona ghamana inekiibau da God ivovokavakavari. ¹⁴ Peyarisi ivonavona bo, “God kiidamo makamakiina tavokavakavari ma tighegheni da kana kadara ina rakata.

Ma iyavo kava dobuwai God nuwanuwami eviiviiya na ina nuwanuba gwabimiyai ina makai.”

¹⁵ Aneya ikuyowesi ighae ku kunuma na muriyai sipu kii koyakoyagha ti mani kamosiyai ivona bo, “Tanae ku Beteliyem. Ma weni berana Bada ivoneta da itupuwa na takitai.”

* **2:11:** Keriso: Grik damsi gamosi evonavona bo ‘Keriso’ ma Hibru damsi gamosi evonavona bo ‘Mesaya.’ Ivi ruwa iyamna ‘God ina Vivinevine Wawayina.’

16 Yaghiyaghinai ivomiiri inae da Meri da Josepa ipananisi ma bade pepeyina ikitai, tuna ghamoghamo kii siga kamona ikenakena. 17 Sipu kii koyakoyagha ikitai ikovi na ikikava aneyina wawaya kikei ivi sisiyei na peyarina wawaya ivonaveresi. 18 Ma iyavo kava ivi yanesi na kudubisi inota kavakavai. 19 Ma Meri na weni berasi kudubina ku nuwanuwana iterei ma ivivi nuwanotanotei. 20 Ma sipu kii koyakoyagha ivovira ku warere ma God ivivi ghegheni ma kana kadara ivovokavakavari iyamna bera ghamaghamasi ivi yanei ma ikitai. Ikikava aneyina ivonesi na nakanani ipanani da vonavaghata.

Yesu ivi vavei.

21 Meri ivi tuwa murinai mara ivi 8 ikovi na kana mara vaghata inekiibau da wawaya kikei kwimata bekana ita tuviviratawei. Ituviviri ma ivi vavei Yesu. Nani vavana na aneyina iverei ma muriyai Meri iropeya.*

22 Ikikava Moses ina vonaviyoyovana iterei na kana mara vaghata ipisi na Josepa da Meri natusi ita kavari ita nae ku Jerusalem da Bada kurina iti maghibeyei ma taparoro babada iti biibiinisi,† 23 iyamna Bada ina vonaviyoyovana kamona igiruma da Israel damsi natunatusi tomotomowisi iyiyarokosi na vovokaravisi ma God rape-nai.* 24 Ma bade igiruma da gabubu ruwa bo

* **2:21:** Lev 12:3; Luk 1:31 † **2:22:** Moses igiruma da wavine ini tuwa na tarana kubiine, tuna na puyapuyakina. Mara 40 ina kovi ma muriyai ina nae ku Taparoro Numana da taparoro babadisi ina suwara ina kapuni ma ini biibiini. * **2:23:** Exod 13:2, 12

kughukughu ruwa ita suwara da taparoro babadisi ita kapuni. Josepa da Meri nani girumisi inununuri da ivomiiri ku Jerusalem.

²⁵ Ma Jerusalem kamonai tomowa sago imakamakai, kana vava Simiyon ma tuna na wawaya maninina ma God iyabuyabumane. Ma ivivi koyakoyagha da Israel kana Viviyawa ita nekiibau, iyamna Kanuma Vovokaravina gwabinai irunuma ²⁶ ma ivi debei kurina da muriyai da ina rabobo na matanai Bada ina Vivinevine Wawayina ina kitai. ²⁷ Mara sago God Kanumina ivi nowei da Taparoro Numana garina ku kamona irui. Ma Josepa da Meri inekiibau, vonaviyoyovana inununuri da natusi Yesu ikavarapiyei ma ti bade irui. ²⁸ Simiyon pepeyina ipewai ma God ivi ghegheni, ivonavona bo,

²⁹ “Bada, ikikava kuriku vonakiiyapa bagibagina kuterei na karako berana itupuwa.

Tuna kubiine taku am bigabiga kevotaweku da ere nuwanubaku dobu ana kuyowei,

³⁰ Iyamna karako matakawai am Viviyawa akitai ikovi,

³¹ Am Viviyawa kuvovunaghi na dam ma dam kudubisi ina kitai.

³² Tuna am yasegana da ini debem kupuna damsiki kurisi,*

Ma bade tuna na kam kadara am wawaya Israel kamosiyai.”

³³ Simiyon weni nakanani wawaya kikei ivi sisiyei na ina mamai da ina maduwa ivi yanei ma ivi deyei. ³⁴ Ma Simiyon ivi biibiinisi ma Meri

* **2:32:** Isa 42:6, 49:6, 52:10

kurina ivona bo, “God weni wawaya kikina ivinei da tuna tepanai wawaya viya Israel kamoni inateeruwesi ma viya inatepisi. Ma bade ini matakira da wawaya viya inavonavikoniyei ³⁵ na ti mani i nota gavugavusi ini debei. Ma tam ina maduwa na mara epipisi da nuwapoya nuwanuwam ina tonai.”

³⁶ Ma nani kamoni kwapura sago inekiibau. Tuna na God ina peroveta ma kana vava Ana. Ina mamai kana vava Panuweru ma kii dam na Asera. Itavine ma madegha miikovimaruwa murinai ikwapura. ³⁷ Ma namada imagura kirakai, kana madegha na 84. Mariyai ma didibarai Taparoro Numana ikivukivui da Bada ivovokavakavari, ivivi siya ma iniponipowana. ³⁸ Ma kwapurina inekiibau da wawaya kikei ikitai ma God ivi kiikiwei. Muriyai inae da iyavo kava nimonimoriyai Jerusalem kana Viviyawa ikoyakoyaghi da ita pisi ma iti yawasisi na kurisi wawaya kikei ivi sisiyei.

Josepa da Meri ivovira ku Nasaret kwanatuna.

³⁹ Josepa da Meri, Bada inavonaviyoyovana inunura bubuni da bera kudubina ivi kovini ma ivovira i ku kwanatu Nasaret, Gariri dobuna kamoni.* ⁴⁰ Ma natusi imagura ma ivi rewapana. Ina nuwagiura irakata ma God ina agabiibai gwabinai imakamakai.

Yesu gisinai inae ku Taparoro Numana.

⁴¹ Madegha nununai Yesu ina maduwa da ina mamai inumanumataya ku Jerusalem Pasova kamna kubiine.* ⁴² Ma Jiu damsai i kiki inunuri

* **2:39:** Mat 2:23 * **2:41:** Exod 12:1-27; Deut 16:1-8

da Yesu kana madegha ivi 12 na yavata inae nani kamna kubiine. ⁴³ Pasova murinai Josepa da Meri ivomiiri, ibaba ivovovira i ku dobu. Ma ke itakovi da natusi Yesu iverukuyowei, tuna na Jerusalem kamonai imakai. ⁴⁴ Inotai da tuna turaturasi kamosiyai. Tuna kubiine ibaba ku pom ma raviyai turaturasi ma i rakaraka kamosiyai iekwa kavai. ⁴⁵ Ke ita panani na ivovirame ku Jerusalem da nani dobunai itekwai. ⁴⁶ Mara aroba ikovi ma Taparoro Numana garina kamonai natusi ipanani, tuna vibeyebeyena wawayisi kamosiyai imakamakai da ivivi yanesi ma ivivi tarakiikiiyanesi. ⁴⁷ Ma iyavo kava ivivi yanei da ikikava Yesu ina akova irakata ma ina nuwagiura tepanai ivonavonapote na peyarisi ivivi deye kirakiiyei. ⁴⁸ Ina maduwa da ina mamai ipanani na inota kavakavai. Ma Meri ivona bo, “Akuu! Natuku, avi kubiine weni nakanani kuberai kurikai? Am mamai yavata kavi nuwapoya kirakiiyem da kaekwekwim.”

⁴⁹ Ma ivi tarakiianesi bo, “Avi kubiine koekwekwiku? Tami kotakovi da taku na aku Mamai ina numiiyai ata makamakai.” ⁵⁰ Ma ti na ke itakovi da aviyavisina ivivi sisiyei.

⁵¹ Nani murinai ina maduwa da ina mamai yavata ivovira ku Nasaret. Ma mara nonowa ina yawasa kamonai ivovotekatekesi. Ma ina maduwa na weni berasi kudubina ku nuwanuwana iterei da ivivi nuwanotanotei. ⁵² Ma Yesu imagura, tupuwina ivi rewapana ma ina nota ikiivimaguri da ina nuwagiura irakata. Ma God ma wawaya ku matasi tuna na wawaya biibiina da peyarisi ivi ghegheni.*

* 2:52: 1Sam 2:26; Prov 3:4

3

Jon Babataito idima.

(Mat 3:1-12; Mak 1:1-8; Jon 1:19-28)

¹ Rome kamoni Taiberiyas Sisa ivivi kiivavo ma ina vikiivavona kamoni na Pontiyas Pailat ivinei da Judiya dobuna iti badei. Ma Gariri dobuna kubiine na Herodi ivinei. Ma Ituriya ma Trakonitis dobusi kubiine na Herodi varesina Piripo ivinei. Ma Abilin dobuna kubiine na Laiseniyas ivinei. ² Ma bade nani maranai taparoro babada ghamaghamasi Jerusalem kamoni na Anas ma Kayapas. Taiberiyas Sisa ivivi kiivavo da madegha 15 ikovi na Zekaraya natuna Jon warereyai imakamakai ma kana sisiya God gwabinai iviyya. ³ Ivomiiri da dobu kudubina Jodan okowina barabaranai ine yavui, idimadima da wawaya i bera beroberosi itinimaye, ita miirikupukuputei ma ita babataito da God i berabero ita notatawei. ⁴ Peroveta Aisaya weni nakanani igiruma, ivona bo,*

“Wawaya sago warereyai ekwatukwatu bo,

‘Kovovunagha Bada kubiine,

Ina keta maninina koberai.

⁵ Anagha kodogomumui

ma koya kotaravipikapikai.

Keta riwariwana kovovimanimanini

Ma keta tupitupina kotaramumui.

⁶ Ma wawaya kudubisi God ina Viviyawa ina kitai.’”

⁷ Koroto ghamaghamasi mara nonowa ikiikiibau Jon kurina da ita babataito. Ma iyeghisi bo, “Tami mota natunatusi! Iyi ivonemi

* **3:4:** Isa 40:3-5

da God ina nuwapughu kota veruvuvurei?*

⁸ Ami yawasa kamonai amena ita tupuwa. Kovonavona da ami bera beroberosi koinimaye i ma kona miirikupukuputei. Kota tupuwavira, koti debemi da ke koti bero. Ma ke kona vona bo, ‘Tota na Abraham tupurereghina, tuna kubiine God namada ivona da tota na ina wawaya maninita.’ Vonavaghata avonavonemi, God kovokovoghina da weni wakimisi ina berisi da ti na Abraham natunatuna.* ⁹ Namada wawaya ere karuwakoyina kii kunukununai ikoyakoyagha. Meni kiina ke ita amame bubuna na ina taratawei ma ku keyama karakaratina ina tawei da ina karai.”*

¹⁰ Ma wawaya viya koroto kamonai ivi tarakiiyane i bo, “Kevonekai, aviyavisina kana berai?”

¹¹ Ma Jon ivonapotesi bo, “Mikeda gara ruwa gwabimuwai ma kwinam ivi kegha na kam gara sago keverei. Ma mikeda vavai gwabimuwai na bade nakanani keberai da wawaya kuni vitesi.”

¹² Ma bade teks yuyuna damsi ipisi da ita babataito ma Jon kurina ivi tarakiiyana bo, “Bada, tokai na aviyavisina kana berai?”*

¹³ Ma ivonesi bo, “Teks ruvana vaghata koyuna. Ke ku tepana kona yuna.”

¹⁴ Muriyai seri wawayisi viya ivi tarakiiyane i bo, “Ma tokai, aviyavisina kana berai?”

Ma Jon ivonapotesi bo, “Wawaya ke kona darusi da i mane ina veremi ma bade wawaya ke

* **3:7:** Mat 12:34, 23:33 * **3:8:** Jon 8:33 * **3:9:** Mat 7:19

* **3:12:** Luk 7:29

koni wavu wapawapisi. Ami miiya ikikava koviiyiya na tuna kava kovi nuwabiibiyei.”

¹⁵ Wawaya peyarisi ivivi neneghana ma nuwanuwasi ivivi tetei da Jon na God ina Vivinevine Wawayina bo kegha.* ¹⁶ Ma Jon ivonapotesi bo, “Taku okowai ababataitomi ma aku rewapana igisi. Ma wawaya sago epipisi, tuna ina rewapana irakata kirakai ma taku ke tomowa kiimataniku da kana kaeterepapara uravina ata vorupami. Ma tuna na Kanuma Vovokaravinai ma keyama karakaratina in babataitomi. ¹⁷ Wawayina nakanani ma vao badana, namada ivovunagha da whiti ita gudagudai ma ita tawetawei ku yanunu matana da muguna ita karukaruwei. Ma whiti vavina ina yuna ma ina numiyyai ina terei ma whiti muguna ina kapuni, ku keyama karata makamakii nonowina ina tawei da ina karai.”

¹⁸ Ma vaghina, Jon weni nakanani idima, sisiya bogii ma bogiyyai tepanai God varana biibiina ivivi sisiyei kurisi ma bade ivivi nowi kirakai da iti yana bubuna. ¹⁹ Ma mara sago inae Kiivavo Herodi kurina da iyeghai, iyamna Herodi ina bera beroberosi ipeyari kirakai ma bade varesina Piripo kawana ivi tuneboi.* ²⁰ Tuna kubiine Herodi ivomiiri da Jon ku gabura iterei. Nakanani iberai na ina berabero ivi kiitatanei.

Jon, Yesu ibabataitoi.
(*Mat 3:3-17; Mak 1:9-11*)

* **3:15:** Peroperoveta rorova mara katamaninai igiruma da mara sago God ina Vivinevine Wawayina ina pisi ku Israel da kii Viviyawa ma ti na ikoyakoyagha da ina nekiibau kurisi. * **3:19:** Mat 14:3-4; Mak 6:17-18

21 Wawaya peyarisi ibababataito na nani kamonai Yesu yavata ibabataito. Ma iniponipowana na kunuma itamotate ma 22 Kanuma Vovokaravina ioru kurina, kitana nakanani ma gabubu. Ma God gamona kunumai ivona bo, “Tam na natuku. Tam nuwanuwaku ma ainuwabiibiyem.”*

*Yesu ina kaekiki.
(Mat 1:1-17)*

23 Yesu kana madegha 30 ma ina biga ivi karei. Ma wawaya inotanotai da ina mamai na Josepa.

Ma Josepa ina mamai na Heli.

24 Ma Heli ina mamai na Matat. Ma Matat ina mamai na Livai. Ma Livai ina mamai na Melki. Ma Melki ina mamai na Janai. Ma Janai ina mamai na Josepa.

25 Ma Josepa ina mamai na Matatayas. Ma Matatayas ina mamai na Eimos. Ma Eimos ina mamai na Naum. Ma Naum ina mamai na Esili. Ma Esili ina mamai na Nagai.

26 Ma Nagai ina mamai na Mat. Ma Mat ina mamai na Matatayas. Ma Matatayas ina mamai na Semein. Ma Semein ina mamai na Josek. Ma Josek ina mamai na Joda.

27 Ma Joda ina mamai na Jowanen. Ma Jowanen ina mamai na Resa. Ma Resa ina mamai na Zerubabel. Ma Zerubabel ina mamai na Seletiyel. Ma Seletiyel ina mamai na Neri.

28 Ma Neri ina mamai na Melki. Ma Melki ina mamai na Adi. Ma Adi ina mamai na Kosam. Ma Kosam ina mamai na Elumadam. Ma Elumadam ina mamai na Eya.

* **3:22:** Gen 22:2; Psa 2:7; Isa 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 9:35

- 29 Ma Eya ina mamai na Josuwa. Ma Josuwa ina mamai na Eliyesa. Ma Eliyesa ina mamai na Jorim. Ma Jorim ina mamai na Matat. Ma Matat ina mamai na Livai.
- 30 Ma Livai ina mamai na Simiyon. Ma Simiyon ina mamai na Juda. Ma Juda ina mamai na Josepa. Ma Josepa ina mamai na Jonam. Ma Jonam ina mamai na Eliyakim.
- 31 Ma Eliyakim ina mamai na Meleya. Ma Meleya ina mamai na Mena. Ma Mena ina mamai na Matata. Ma Matata ina mamai na Neitan. Ma Neitan ina mamai na David.
- 32 Ma David ina mamai na Jesi. Ma Jesi ina mamai na Obedi. Ma Obedi ina mamai na Bowas. Ma Bowas ina mamai na Samon. Ma Samon ina mamai na Nason.
- 33 Ma Nason ina mamai na Aminadab. Ma Aminadab ina mamai na Ram. Ma Ram ina mamai na Hesron. Ma Hesron ina mamai na Peres. Ma Peres ina mamai na Juda.
- 34 Ma Juda ina mamai na Jeikap. Ma Jeikap ina mamai na Aisiki. Ma Aisiki ina mamai na Abraham. Ma Abraham ina mamai na Tera. Ma Tera ina mamai na Naho.
- 35 Ma Naho ina mamai na Serugi. Ma Serugi ina mamai na Reu. Ma Reu ina mamai na Pelegi. Ma Pelegi ina mamai na Eba. Ma Eba ina mamai na Sela.
- 36 Ma Sela ina mamai na Keinan. Ma Keinan ina mamai na Apakisadi. Ma Apakisadi ina mamai na Sem. Ma Sem ina mamai na Nowa. Ma Nowa ina mamai na Lamek.
- 37 Ma Lamek ina mamai na Metusera. Ma Metusera ina mamai na Inoka. Ma Inoka ina mamai na Jared. Ma Jared ina mamai na Mahalalel. Ma Mahalalel ina mamai na Keinan.

³⁸ Ma Keinan ina mamai na Inos. Ma Inos ina mamai na Set. Ma Set ina mamai na Adam. Ma Adam ina Mamai na God.

4

Seitan, Yesu iruyaghai.

(Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)

¹ Kanuma Vovokaravina, Yesu itowatepani ma ivi nowei da Jodan okowina ivoterei inae ku dobu makiiwapana ma ivivi siya, ² imakamakai da mara 40 ikovi. Ma ke ita kamkam kubiine na damonai vitonara ikarai. Ma nani kamonai Devil ipisi da ita ruyaghai.

³ Ivona bo, “Tam God Natuna, bo? Kevona da weni wakimina ini parawa.”

⁴ Ma Yesu ivonapotei bo, “Giruma katamana evonavona bo, ‘Wawaya ke parawa kava tepanai ina makai.’ ”*

⁵ Ma Devil, Yesu ivi nowei da ku gawara sago ighe kirakai nake da dobu kudubina ivi beyei, ⁶ ma ivonei bo, “Kudubina rapekuwai. God ku imaku iterei da aku kayowanai wawaya ana verei. ⁷ Kuna vokavakavariku na rewapana ma kadara kudubina dobuwai ana verem da kuni badei.”

⁸ Ma Yesu ivonapotei bo, “Giruma katamana evonavona bo, ‘Am Bada God ina kina kava ke-vokavakavari ma kevotekatekei.’ ”*

⁹ Ma Devil, Yesu ivi nowei da inae ku Jerusalem ma ku Taparoro Numana vovona ighae. Ma ivonei bo, “Tam God Natuna, bo? Ketawem, ¹⁰ iyamna giruma katamana evonavona bo, ‘God

* **4:4:** Deut 8:3 * **4:8:** Deut 6:13

ina aneya ina vonesi da ina koyagha bubunim ¹¹ ma ina vokemim da ke wakima kuna takurei.’ ”*

¹² Ma Yesu ivonapotei bo, “Ma bade evonavona bo, ‘Bada God ke kona rubui.’ ”*

¹³ Ma Devil, Yesu iruyaghai ikovi na ikuyowei inae. Inotai da mara sago taraboga biibiina ita panani da ita vovirame.

Yesu ina biga ivi karei Gariri kamonai.

(Mat 4:12; Mak 1:14-15)

¹⁴ Yesu ivovirame ku Gariri ma Kanuma Vovokaravina gwabinai na ivi rewapana kirakai. Ma varana ikiibau da dobu ikiimumui. ¹⁵ Ma i kiki numasi kamosiyai ivivi beyebeyena ma wawaya peyarisi ivivi ghegheni.

Nasaret damsi Yesu ibarei.

(Mat 13:53-58; Mak 6:1-6)

¹⁶ Mara sago Yesu inae ku Nasaret, ina ku dobu. Ma ikikava mara nonowa iberaberai na viyakam maranai irui ku kiki numana. Ma ivomiiri da iti yava ma ¹⁷ wawaya sago ipisi da Aisaya ina giruma iverei. Ivotataghi ma kamonai giruma sago ipanani da ivi yavi, ivona bo,

¹⁸ “Bada kanumina gwabikuwai, Iyamna ivineku da wawaya moyamoyakisi kurisi varana biibiina ana dimei.

Ivonataweku da iyavo kava gabura kamonai na ana rumamara kurisi da gabura ina kiibutawei.

Ma matapotapotasi kurisi ana rumamara da ina kita,

Ma bade iyavo kava wawaya ikayotiranesi da i nota ipeku na ana votawesi.

* **4:11:** Psa 91:11 * **4:12:** Deut 6:16

19 Aiyonayona da karako marana vaghata ipisi da Bada ina wawaya ini yawasisi.” *

20 Yesu ivi yava ikovi na girumina ivonokui ma giruma kana koyakoyagha wawayina iverei. Muriyai ivi kiimakiiyei. Ma wawaya kudubisi kiki numana kamoni ikitakita bogai ²¹ ma Yesu sisiya ivi karei. Ivonesi bo, “Karako weni girumina kovi yanei na vonavaghata, marana inekiibau.”

22 Muriyai sisiya ghamaghamasi itere bubuni da wawaya peyarisivi deyei ma ikawabiibiyei. Ma kegha da, muriyai wawayisi ivona bo, “Te! Iki kava da nakanani isisiya? Wena na Josepa natuna.”

23 Ma Yesu ivonesi bo, “Anotanotai da weni miibiina kota voneku, kota vona bo, ‘Yaboyabo kevi yawa meyam. Bera ghamaghamasi Kapenyam kamoni kuberai na sisiyina kavi yanei. Mede tam mani am kwanatu kamoni berasi keberai da kana kitai.’ ²⁴ Vonavaghata avonavonemi, God ina peroveta na tuna mani ina dobuwai wawaya ke ina vokaravei.* ²⁵ Kota notai da peroveta Elaidiya ina mariyai kwapukwapura moyamoyakisi ipeyari kirakai Israel kamoni ma ke sago iti vitesi. Nani maranai gomara ghamana itupuwa iyamna madegha aroba ma nawaravi miikovimasago na garewa kegha. ²⁶ Ma God, Elaidiya ivonatawei da Israel ikiibutawei inae ku Zarepata kwanatuna Saidon kamoni da kwapura sago nani dobunai ivi vitei.* ²⁷ Ma bade peroveta Elaisiya ina mariyai wawaya ipeyari kirakai Israel kamoni gubaga sago kana vava

* **4:19:** Isa 61:1-2 * **4:24:** Jon 4:44 * **4:26:** 1Kgs 17:1

giipo gwabisiyai ma ke sago kamosiyai iti yawasi. Tomowa sago kava ivi yawasi ma tuna na Siriya tomowa Neiman.”*

²⁸ Yesu weni nakanani ivivi sisiya ma iyavo kava kiki numana kamonai ivi yanei na nuwanuwasi ipughu kirakai. ²⁹ Ivomiiri ma Yesu ivotabitabiri da kwanatu ikiibutawei. Ma inae ku koya kiiyagirina tawanoruwena kubiine. ³⁰ Ma Yesu koroto kamosiyai ionagha da inae.

*Yesu kanuma berona ikwavini.
(Mak 1:21-28)*

³¹ Yesu Nasaret ikiibutawei ioru ku Kapeniyam, tuna kwanatu sago Gariri kamonai. Ma viyakam maranai ivi karei da wawaya kurisi ivivi beyebeyena. ³² Sisiya ghamaghamasi iterei da wawaya ivi deyei, iyamna ina vibeyebeyena na ere rewapanina.* ³³ Ma kiki numana kamonai tomowa sago imakamakai, ma kanuma berona gwabinai irunuma. Ma ikiirara, ³⁴ ivona bo, “Aaa! Tam Yesu, Nasaret wawaya, avi kuna berai kurikai? Kupisi da kuna gwaramutukai, bo? Avogiinim da tam na God ina Wawaya Vovokaravin.”

³⁵ Ma Yesu iyeghai, ivona bo, “Kawam epota! Tomowina kekiibutawei!” Ma koroto maghinosiyai kanuma berona tomowina itawei ku tano ma ikiibutawei inae. Ma tomowina na ke sago gubaga ita panani.

³⁶ Wawaya peyarisi ivi deyei ma ti mani kamosiyai ivona bo, “Te! Ikikava da weni nakanani ibeyebeyena? Ma bade rewapana

* **4:27:** 2Kgs 5:1-14 * **4:32:** Mat 7:28-29

gwabinai da sisiya bagibagisi etereterei na kanuma beroberosi evovotekatekei ma ekiikiibau.”³⁷ Ma Yesu varana ikiibau da dobu ine yavui.

*Yesu wawaya peyarisi ivi yawasisi.
(Mat 8:14-17; Mak 1:29-34)*

³⁸ Yesu kiki numana ikuyowei ma inae Saimon ina ku numa. Ma Saimon rawana wavinena igubaga, ininina imuyamuya kirakai ma wawaya Yesu ivona tovonu da iti vitei. ³⁹ Imiiririya wavinena kurina ma muyamuyana iyeghai da iki-ibukuyowei ma iyawasa. Ma yaghiyaghinai ivom-iiri da ikoyagha bubunisi.

⁴⁰ Ravi ipika na wawaya peyarisi turaturasi gubagubagisi, kii gubaga bogii ma bogiiyai na ikavarapiyesi Yesu kurina. Ma sago sago duma imana ku tepasi iterei da ivi yawasisi. ⁴¹ Ma bade, kanuma beroberosi ikwavikwavinisi da wawaya peyarisi ikiikiibutawesi. Ma kanumisi ere kiiki-irarisi ivonavona bo, “Tam God Natuna!”

Tuna kubiine iyeghisi ma ivonatanisi da ke iti sisiya, iyamna ti na iakovi da Yesu na God ina Vivinevine Wawayina.

*Yesu kiki numana kamoni idima.
(Mak 1:35-39)*

⁴² Mara tomtomwai na Yesu ikiibau ku dobu makiwapana. Ma wawaya peyarisi Yesu iek-wekwai da ipanani ma i kayowana da gwabisiyai iti tinatani da ke ita kuyowesi. ⁴³ Ma ivonesi bo, “Kegha, ana nae da kwanatu viya kamosiyai God ina vikiivavona varana biibiina ana dimei, iyamna tuna bigana kubiine God ivonataweku.”

44 Ma vaghina, Judiya dobuna ine yavui da kiki numasi nununai idimadima.

5

*Yesu kana kivikivina ivinesi.
(Mat 4:18-22; Mak 1:16-20)*

¹ Mara sago Yesu, Genesaret tokana* kikirinai imiimiiri ma koroto ghamana imiirigwagwari. Ma God vonana idimadime i kurisi da ivivi yana.*

² Ma Yesu ikitataweyana da waka ruwa kikirai ikitai, nani wakasi na wito damsi ikuyowei da i wito ititinakowa. ³ Ma inae da ku waka sago igeru, tuna wakana na Saimon rapenai. Ma Saimon kurina ivi nowi da kikirai ita kuyowei gisina ita ghae. Muriyai Yesu wakana tepanai imakamakai da wawaya kikirai kurisi ivivi beyebeyena.

⁴ Ivi beyebeyena ikovi na ivona bo, “Saimon, taki-ibau ku bogapu ma wito kona tawei.”

⁵ Ma Saimon ivonapotei bo, “Bada, kawito mareba ma ke sago kata konai. Ma tam kuvona kubiine na ana tawe tovonni.”* ⁶ Vaghina ma, itawei na iyana ikona kirakiiyei da wito ita tini na iti tamoyarayaragheyana.* ⁷ Ma turaturasi waka kana viruwa tepanai ikwatusi da ita pisi ma iti vitesi. Ipsi na iyana iyuna da i waka ruwa ivi tupotupo da gisina kava ita monu. ⁸ Ma Saimon Pita weni berana ghamana ikitai na Yesu maghinonai ivi tuwaporeruruwana. Ma ivona bo,

* **5:1:** Toka kana vava aroba, Genesaret tokana, Gariri tokana ma Taiberiyas tokana. * **5:1:** Mat 13:1-2; Mak 3:9-10, 4:1 * **5:5:** Jon 21:3 * **5:6:** Jon 21:6

“Bada, kevotereku, iyamna taku na berabero wawayiku!”

⁹ Weni nakanani ivi sisiya iyamna Saimon ina bigabiga yavata ivi deyei da iyana ikona kirakiiyei.

¹⁰ Ma bade Zebedi natunatuna Jemes ma Jon na ti bade ivi deyei, ti na mara nonowa Saimon yavata iwiwito patapata. Ma Yesu, Saimon kurina ivona bo, “Ke kuna yabumana. Karako kuni karei da wawaya kuna konisi kubiiku.”

¹¹ Damsi ivi yanei na i waka itinepepa ma i bera kudubina ikuyowei da Yesu ikivini.

Yesu tomowa ivi yawai.

(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)

¹² Yesu na kwanatu sago kamoni ma tomowa sago gubagubagina ipisi, kana gubaga na giipo ma tupuwina kudubina ikanikani da namada ivivi beroi. Tomowina Yesu ikitai na maghionai ivi tuwaporeruruwana ma maghighina ioru ku tano. Ma ivi nowi bo, “Bada, kekayokayowei da kuni yawasiku bo kegha? Akovi da tam kovokovoghim.”

¹³ Ma Yesu ivororona da tomowina ivotovoni ma ivonei bo, “Akayokayowei. Keyawasa.” Ma yaghiyaghinai gubagina ikuyowei da yawasa. ¹⁴ Ma Yesu tomowina ivonatani bo, “Ke kuni mamatara da iyi ivi yawasim. Ma maninina kenae taparoro babadisi kurisi ma aviyavisina Moses ina vonaviyoyovana kamoni igirumi na kenunuri. Kevi debe meyem kurisi da ina kitim da kuyawasa ma bade am suwara keveresi da

ina kapuni kubiim. Weni nakanani keberai da wawayaya inakovi da kuyawasa.”*

¹⁵ Ma kegha, Yesu varana irakata ikiibau da dobu inunui. Tuna kubiine mara nonowa koroto ghamaghamasi iriyeriyesi da Yesu iti yanei ma bade gubagubagisi ipipisi da iti yawasisi. ¹⁶ Ma mara ipeyari Yesu taraboga ipanapanani da ikiiki-ibau ku gawara makiiwapasi da iniponipowana.

*Yesu digadigana ivi yawasi.
(Mat 9:1-8; Mak 2:1-12)*

¹⁷ Mara sago Yesu ivivi beyebeyena ma koroto kamonai na Perisi damsi ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ivivi makiiyana. Ti na i kwanatu bogii ma bogiiyai Gariri, Judiya ma Jerusalem kamonai ipisi. Ma tuna maranai na Bada God ina rewapana Yesu gwabinai da gubagubagisi iti yawasisi. ¹⁸ Nani kamonai tomo-tomowa viya ipisi, kwinasi digadigana ritowai ikavarapiyei. Ma ibera tovonni da ita rui ku numa kamona da digadigana Yesu ku maghinnona ita terei. ¹⁹ Koroto irakata kirakai da keta iekwa kawai da ita rui na ighae ku numa tepana da taraboga iberai. Ma digadigana ere ritona ivi yoyowi da koroto ku kamona Yesu maghinonai ioru. ²⁰ Yesu ikitisi da i vitumaghana irakata na digadigana kurina ivona bo, “Kwinaku, am bera beroberosi anotatawei.”

²¹ Ma Perisi damsi ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ivi karei da ivi nuwanotanota bo, “Weni tomowina ina rewapana kegha da

* **5:14:** Lev 14:1-32

nakanani iti sisiya. Tuna na God iavaberowei iyamna God ina kina kava berabero ina notatawei.”

²² Ma Yesu i nota iakovi ma ivonesi bo, “Avi kubiine weni nakanani koinuwanotanota?

²³ Meni tuna itekateka da ana vonei, ‘Am bera beroberosi anotatawei,’ bo ‘Kevomiiri, kuna baba.’

²⁴ Ani beyemi da taku Wawaya Natusi aku rewapana dobuwai kovokovoghina da bade bera beroberosi ana notatawei.” Ma digadigana ivonei bo, “Avonavonem. Kevomiiri, am kepana kekavari ma kenae am ku numa.”

²⁵ Yaghiyaghinai koroto matasiyai digadigana ivomiiri ma ina kepana ikavari. Ma ivi karei da God ivivi ghegheni ma ikiibau inae da ina ku numa.

²⁶ Ma bade wawaya peyarisi ivi deye kirakiyeyi ma God ivi ghegheni. Ma ivona bo, “Karako bera varatete takitai.”

Yesu, Livai ikwatui.

(Mat 9:9-13; Mak 2:13-17)

²⁷ Nani berasi murinai Yesu ikiibau da teks yuyuna wawayina sago kana vava Livai ipanani, tuna na ina bagibagi gawarinai imakamakai. Ma Yesu ivona bo, “Kekiviniku.” ²⁸ Ma yaghiyaghinai Livai ina bera kudubina ivoterei, ivomiiri da Yesu ikivini.

²⁹ Muriyai Livai ina numiiyai kam ghamana Yesu kubiine iberai. Koroto iriyesi da ikamkam ma kamosiyai na teks yuyuna wawayisi ipeyari.

³⁰ Ma Perisi damsai ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi Yesu kana kiviivina iyeghisi, ivona bo, “Avi kubiine teks yuyuna wawayisi ma

berabero wawayisi yavata kokamkam ma koumuma?”*

³¹ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Wawaya yawayawasisi yaboyabo ke ita kayokayowei, kegha da gubagubagisi kava. ³² Ke wawaya maninisi kubiisi ata pisi. Taku apisi da berabero wawayisi ata kwatusi ma ata vonesi da i berabero itinimayei ma ita miirikupukuputei.”

Visiya sisiyina.

(Mat 9:14-17; Mak 2:18-22)

³³ Wawaya viya ipisi Yesu kurina ma ivi tarakiiyanei bo, “Mara ipeyari Jon kana kivikivina isiya ma eniponipowana. Ma Perisi damsii kii kivikivina bade nakanani eberaberi. Ma kam kivikivina na avi kubiine ke ita vivisiya da mara nonowa ekamkam ma eumuma?”

³⁴ Ma Yesu miibiiyai ivonapotesi bo, “Tomowa ina tavine na turaturana ina kam ma ini nuwabiibai. Ke kona vonesi da ini siya iyamna tavine tomowina patana da gwabisiyai emakamakai. ³⁵ Ma marana epipisi da tomowina ina kuyowesi, ma tuna maranai turaturana ini siya.”

³⁶ Ma miiba sago iterei, ivona bo, “Wawaya ke gara vuna ina sikai ma sinamina ina viiya da gara katamanina tarabogina ina tupapotai. Nakanani ita berai na gara vuna iti beroi ma bade gara katamanina kitana iti beroi.”

³⁷ “Ma sago na ke vaghina da wain vuna ku beka katamanina ina tepoi. Nakanani ita berai na wain ita purupuroi da beka katamanina iti kwata da iti beroi ma wain ita sororo. ³⁸ KEGHA, wain vuna ku beka vuna pikapikana kona tepoi da beka ina dodo

* **5:30:** Luk 15:1-2

ma wain ina makai bubuna.”³⁹ Ma damonai Yesu ivona bo, “Iyavo kava wain katamanina iumumai na wain vuna ina barei ma ina vona bo, ‘Katamanina imagi kirakai.’ ”†

6

Viyakam marana kana Bada.

(Mat 12:1-8; Mak 2:23-28)

¹ Viyakam marana sago Yesu ibaba inenae ma keta whiti vaona ikiiyaraghi. Ma kana kivikivina ivi karei da whiti vavina ivivi tinamuyana, iyogogo da bekasi ivivi votaweyana ma vavisi ikamkam.*

² Ma Perisi damsia viya ivonesi bo, “Vonaviyoyovana kovi kiigiyei. Avi kubiine viyakam marana kamoni ma kovovobagibagi?”

³ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Kiivavo David ina varagutugutu kovi yavi na kotakovi da rorova maranai turaturana yavata vitonara ikarisi na aviyavisina iberai.* ⁴ Tuna irui God ina Yobe Vovokaravina garina ku kamona ma suwara parawisi iyuna. Nani parawisi taparoro babadisi kava ita kani. Ma David iyuna ma ikani ma bade viya turaturana iveresi da ti yavata ikam.”*

⁵ Muriyai ivonesi bo, “Taku Wawaya Natusi na viyakam marana kana bada.”

Yesu gibegibesina ivi yawasi.

(Mat 12:9-14; Mak 3:1-6)

† **5:39:** Weni miibiisi ivi debei da Yesu keta vuna ivokiibuwei da wawaya God yavata ini nuwasago ma ina vokavakavari. Ma ke kovokovoghina da Jiu damsia i kiki katamanina ma Moses ina vonaviyoyovana weni ketana vuna yavata ini kiikapu. * **6:1:**

Deut 23:25 * **6:3:** 1Sam 21:1-6 * **6:4:** Lev 24:9

⁶ Viyakam marana sago Yesu irui ku kiki nu-
mana da ivivi beyebeyena. Ma kamonai tomowa
sago imakamakai na imana katagheyana gibeg-
ibesina. ⁷ Ma Perisi damsi ma vonaviyoyovana
vibeyebeyena wawayisi keta iekwekwai da Yesu
iti wavui, tuna kubiine ivivi matatetei da ita kitai
da viyakam marana kamonai Yesu nani gibeg-
ibesina iti yawai bo kegha. ⁸ Ma Yesu i nota
iakovi ma gibegibesina ivonei bo, “Kevomiiri da
koroto maghinosiyai kuna miiri.” Vaghina ma,
ivomiiri. ⁹ Ma Yesu ivonesi bo, “Kovoneku,
avi taberai viyakam maranai da vonaviyoyovana
tanunura bubuni? Bera biibiisi bo bera ber-
oberosi? Wawaya tiyawasisi bo takiiviberosi?”
¹⁰ Ma Yesu ikitavirevire da koroto ikitakitesi ma
muriyai gibegibesina ivonei bo, “Kevororona.” Iv-
ororona da imana iyawasa ikovi.

¹¹ Ma Perisi damsi ma vonaviyoyovana vibeye-
beyena wawayisi nuwanuwasi ipughu kirakai,
ma ivi ogatara da avi ita bera Yesu kurina.

Yesu ina aposol ivinesi.

(Mat 10:1-4; Mak 3:13-19)

¹² Mara sago Yesu ivomiiri da nipowana kubiine
ighae ku koya. Ma God kurina inipowana mareba.
¹³ Mara itom na kana kiviivina ikwaturiyariyesi.
Ipsi ma kamosiyai ivi ¹² ivinesi ma ivonesi da ti
na ina aposol.* ¹⁴ Wawayisi kii vava na weni.
Saimon da Yesu ivi vavei Pita, ma tina kikei An-
duru, Jemes ma Jon, Piripo, Batoromiya, ¹⁵ Matiu,
Tomas, Arupiyasi natuna Jemes, Saimon, tuna na

* **6:13:** aposol: Grik damsi gamosiyai ‘apostolos’ iyamna wawaya
i bada ivonatawesi da ina biga ina bera.

Zelote wawayina, ¹⁶ Jemes natuna Judas, ma bade Judas Iskariyot, tuna karakava Yesu ini wawanei.

*Yesu wawaya ivivi beyebyesi ma ivivi yawasisi.
(Mat 4:23-25)*

¹⁷ Yesu ina aposol yavata koyiyai ioru ku dobu ruvipikapikana ma imiiri. Ma kana kivikivina peyarisi ma koroto ghamanakina iriyei kurina. Kamosiyai na Judiya ma Jerusalem damsi ma bade kikira damsi, i kwanatu na Taya ma Saidon. ¹⁸ Ipsi da Yesu iti yanei ma kii gubaga iti yawasi. Ma iyavo kava kanuma beroberosi gwabisiyai irunuma da i nuwapoya irakata na Yesu ivi yawasisi. ¹⁹ Wawaya peyarisi i kayowana da Yesu ita votovoni, iyamna rewapana gwabinai ikiikiibau da kudubisi ivivi yawasisi.

*Nuwabiibai ma nuwapoya.
(Mat 5:1-12)*

²⁰ Yesu kana kivikivina ikitakitisi ma ivona bo, “Tami moyamoyakimi bo kanuma ina ku nevaneva mitamitami na God ini biibiinimi da koni nuwabiibai, iyamna tami na God ina vikiivavona na rapemiyai.

²¹ Tami iyavo kava wekarakava vitonara ekarakarimi na God ini biibiinimi da koni nuwabiibai, iyamna kona kam dodo.

Tami iyavo kava wekarakava kotutou na God ini biibiinimi da koni nuwabiibai, iyamna koni nama.”

²² “Tami iyavo kava Wawaya Natusi koitumaghanei ma ami vitumaghana kubiine wawaya ebaremi, itupaketowanemi,

iavaberowemi, ma ina vona da tami na berabero wawayimi na God ini biibiinimi da koni nuwabiibai.*

²³ Nani berasi ina berai kurimi na kovi nuwabiibiyei da nuwabiibiyai koni kapokapoka iyamna kunumai God ini miiya bubunimi. Konotai da iyavo kava ini tupaketowanemi na i kaekiki mau berana sago iberai God ina peroperoveta kurisi.”*

²⁴ “Ma tami mura wawayimi na koti nuwapoya kirakai,
iyamna ami miiya kudubina namada koviiya ikovi.

²⁵ Tami iyavo kava wekarakava kokamkamdodo na koti nuwapoya kirakai,
iyamna vitonara ina karimi.

Tami iyavo kava wekarakava koinama na koti nuwapoya kirakai,
iyamna kona siyapa ma kona tou.”

²⁶ “Tami iyavo kava wawaya peyarisi ekawakawabiibiyemi na koti nuwapoya kirakai, iyamna wawayisi i kaekiki mau nakanani iberai peroperoveta viviberosi kurisi.”

Kami ghavighaviya nuwanuwasi koviiya.

(Mat 5:38-48, 7:12)

²⁷ “Tami iyavo kava koiyana na ana vonemi. Kami ghavighaviya nuwanuwasi koviiya. Iyavo kava ini agaberowemi na biibiina koberai kurisi.

²⁸ Ma iyavo kava inimagimi na kovi biibiinisi. Ma bade iyavo kava ina kiiviberomi na konipowana kubiisi. ²⁹ Wawaya nevanenam ina tapini na bade ketavira, kevi vaghinei da nevana ina tapini. Ma wawaya kam tarasovo ina yapini na kevoterei da

* **6:22:** 1Pit 4:14 * **6:23:** 2Chr 36:16; Apos 7:52

bade gara viya ina yuna. ³⁰ Wawaya ini nowi kurim na aviyavisina ekayokayoweï na keverei. Ma bade wawaya am sawara sago ina kavari na ke kuna darui da ini vovirei. ³¹ Ikikava kekayokayoweï da wawaya ina berai kurim na nakanani keberai kurisi.”*

³² “Wawaya ina nuwaviina ini debei kurimi na itekateka da ami nuwaviina koni debei kurisi. Ma ke kona notai da ami nuwaviina kubiine God ini biibiinimi. Berabero wawayisi nakanani turaturasi yavata inuwaviina. ³³ Wawaya bera biibiina ina berai kurimi na itekateka da bera biibiina kona berai kurisi. Ma ke kona notai da ami bera biibiisi kubiine, God ini biibiinimi. Berabero wawayisi nakanani turaturasi kurisi biibiina eberaberi. ³⁴ Ma bade wawaya mane kubiine ini nowi kurimi ma koakovi da karakava ami mane ina kovoghi na itekateka da mane kona veresi. Ma ke kona notai da ami verena kubiine, God ini biibiinimi. Berabero wawayisi nakanani evereverena turaturasi kurisi, iyamna iakovi da karakava i verena ruvana kudubina ina vii meyei. ³⁵ Ma tami na kami ghavighaviya nuwanuwasi kona viiya, bera biibiisi kona berai kurisi, ma maranai mane kona veresi na ke kona notai da ini kovoghi. Nakanani kona berai na mara sago ami miiya ghamana God gwabinai kona viiya ma koni debemi da tami na God Kiidamo Makamakiina natunatuna. God ina agabiibai irakata berabero ma notameyena wawayisi kurisi, tuna kubiine tami natunatuna bade nakanani koberai. ³⁶ Ikikava ami Mamai wawaya ikamyuyuwesi, bade nakanani wawaya

* **6:31:** Mat 7:12

kovi kamyuyuwesi.”

*Turaturami ke koni tupaviresi.
(Mat 7:1-5)*

³⁷ “Wawaya ke koni tupaviresi na God ke ini tupaviremi. Wawaya ke koni wavusi na God ke ini wavumi. Wawaya i berabero kona notatawei na God ami berabero ina notatawei. ³⁸ Kona verena ma bade God ina veremi. Vonavaghata da God ina vere kirakiiyemi da ina sasara, tuna nakanani ma puwata ami dabira tepanai ita tura kirakai da vavai ita ririgha. Ikikava wawaya kurisi koberaberai na maghimaghighina God ina berai kurimi.”

³⁹ Ma Yesu ivi miiba, ivonesi bo, “Wawaya matapotapotana kwinana matapotapotana ini nowe bubuni bo kegha? Ke kovokovoghina. Kegha, ivi ruwa ku bonagha ina peku.* ⁴⁰ Iyavo kava wekarakava egrugiruma na ke kovokovoghina da i vibeyebeyena wawayina ina ghekuyowei. Ma mara sago giruma ina voyavui ma tuna maranai ti na i vibeyebeyena wawayina maghimaghighina.”*

⁴¹ “Avi kubiine kwinam matanai vunavuna kekitakitai ma tam matamuwai kiibuta ghamanakina ikenapotai na damina ke kuta viiviiya? ⁴² Ke bera biibiina da kwinam kuna vonei bo, ‘Utomo, kepisi vunavuna matamuwai ana votawei,’ ma tam na ke damina kuta viiya da matamuwai na kiibuta ghamana ikenapotai. Tam miiriruwaruwam! Kunona kiibuta matamuwai kevotawei da kuna kita

* **6:39:** Mat 15:14 * **6:40:** Mat 10:24-25; Jon 13:16, 15:20

bubuna ma muriyai vunavuna kwinam matanai kuna votawei.”

Kii ma amena.
(*Mat 7:16-20, 12:33-35*)

⁴³ “Kii biibiina na ke meyani amena berona ina terei. Ma kii berona ke meyani amena biibiina ina terei. ⁴⁴ Ma kii amena kava kuna kitai na kunakovi da tuna na avi kiina. Ke kovokovoghina da koweya amesi gampuwe kamosiyai kuta yuna. Ke kovokovoghina da puiya amesi rarava tepanai kuta pura.*
⁴⁵ Wawaya biibiina na nuwanuwana kamoni biibiina enuwanuwaghanei. Nuwanuwana ina ghetawei na sisiya biibiisi ini sisiyei. Ma wawaya berona na nuwanuwana kamoni berona enuwanuwaghanei. Nuwanuwana ina ghetawei na sisiya beroberosi ini sisiyei. Nakanani etuputupuwa iyamna aviyavisina wawaya nuwanuwana kamoni emakamakai na ini badei da ini sisiya.”*

Wawaya ruwa numa ivowai.
(*Mat 7:24-27*)

⁴⁶ “Avi kubiine kovonavoneku bo, ‘Bada, Bada,’ ma aku sisiya ke kota vovotekatekei? ⁴⁷ Meni wawayina ina pisi kuriku ma aku sisiya ini yanei ma ina vovotekatekei na ana vonemi da tuna na ikikava. ⁴⁸ Tuna nakanani ma tomowa numa ita vowai na kii biibiisi ma bagibagisi itarai da numa kana kowora. Ma tano bagibagina ere wakimina iyabai ioru kirakai ma irutona. Ina numa ivowai ikovi na mara sago okowa ghamana

* **6:44:** Mat 12:33 * **6:45:** Mat 12:34

ikiibau da ina numa iravi ma ke kovokovoghina da ita nukei bo ita karuwei, iyamna nani numana ivowa bubuni da ivi rewapana kirakai. ⁴⁹ Ma meni wawayina aku sisiya ini yanei ma ke ita votekatekei na nakanani ma tomowa numa ita vowai na ke sago kowora ita rutona, ina numa na tano tepanai ivowai. Ma mara sago okowa ghamana ikiibau da ina numa iravi ma yaghiyaghinai nani numana ituparikai ma ikaruwei da kudubina iwapa tuwanonowa.”

7

*Yesu, senturiyon ina bigabiga ivi yawai.
(Mat 8:5-13)*

¹ Yesu weni sisiyisi peyarina wawaya kurisi ivi beyebeyena ikovi ma inae da irui ku Kapeniyam kwanatuna. ² Ma Kapeniyam kamonai senturiyon* sago imakamakai. Ma ina bigabiga kiimatanina igubaga kirakai da gisina kava ita rabobo. ³ Senturiyon sisiya ivi yanei da Yesu inekiibau na Jiu damsi i babada ivonatawesi kurina da kubiine iti nowi da ita pisi ma ina bigabiga iti yawai. ⁴ Babadisi Yesu kurina inekiibau na ivi nowi kirakai. Ivona bo, “Ita senturiyon kuti vitei iyamna tuna na tomowa biibiina. ⁵ Tuna dam viruwa wawayina ma kegha da tota Israel damta kurita ina nuwaviina irakata kirakai. Ivi vitekai da akii kiki numana ivowai kubiikai.”

* **7:2:** senturiyon: Senturiyon na Rome damsi i seri wawayisi ivi 100 i bada ghamana.

⁶ Nakanani ivi sisiya, tuna kubiine Yesu ivomiiri da babadisi yavata inae. Gisina kava da senturiyon ina ku numa ita nekiibau ma ina yonayona iverupotesi da ivona bo, “Bada, ke kuni paparana da kuriku kuna pisi. Aanimaya da aku ku numa kuta rui. ⁷ Ke taku mani ata pisi kurim da ati nowi, iyamna anota meyeku da taku ke wawaya ki- imataniku. Ma akovim da sisiya kava kuna terei na aku bigabiga ina yawasa. ⁸ Akovi da tam kovokovoghim, iyamna taku bade wawaya gham- aghamasi gaburisiyai ma aku rewapana gaburi- nai na seri wawayisi emakamakai. Sago ana vonei bo, ‘Kenae’ da ina nae. Ma sago ana vonei bo, ‘Kepisi’ da ina pisi. Ma aku bigabiga ana vonei bo, ‘Keberai’ da ina berai.”

⁹ Yesu weni sisiyina ivi yanei na ivi deyei. Itavire da koroto ghamana ikivikivini na ivonesi bo, “Kovi yaneku. Israel damsi kamosiyai ke sago wawaya ata panani da ina vitumaghana ita rakata weni senturiyon nakanani.”

¹⁰ Vaghina ma yonayona wawayina ivovira sen- turiyon ina ku numa ma ipanani da bigabiga na- mada iyawasa ikovi.

Kwapura natuna rabobowai ivomiiri.

¹¹ Mara sago Yesu inae ku kwanatu sago kana vava Nein. Ma kana kivikivina ma koroto ghamana yavata inae. ¹² Kwanatu kana ku gari matuketina inekiibau na kwanatu damsi peyarisi ikiikiibau na ipanansi. Tomowa sago irabobo tuna kubiine ti na tupuwina ikavari ikiibau da ita dogoi. Tomowina ina maduwa na kwapuk- wapurina ma tuna na natuna tupukeya. ¹³ Ma Bada Yesu kwapurina ikitai da ivi kamyuyuei na

ivonei bo, “Ke kuna tou.” ¹⁴ Muriyai inae ku rito ma ivotovoni ma iyavo kava ikavakavari na ivi kiimiiriyesi. Ma Yesu ivona bo, “Yaraga, avonavonem da kevomiiri.” ¹⁵ Ma tomowina ivi kiimakiiyei ma sisiya ivi karei. Ma Yesu kwapu-rina ivonei bo, “Wavine, natum weni.”

¹⁶ Wawaya peyarisi nani korotona kamoni iyabumana ma God ivokavakavari. Ivona bo, “Peroveta ghamana kurita inekiibau, God ipisi da tota ina wawaya ini viteta.”

¹⁷ Ma Yesu varana ikiibau da Judiya kamoni sisiyina dobu ine yavui.

*Yesu ma Jon Babataito.
(Mat 11:2-19)*

¹⁸ Jon kana kivikivina inae ma Yesu varana ivi sisiyei Jon kurina. Ivi yanesi na kana kivikivina ruwa ikwatusi ¹⁹ ma ivonatawesi Bada kurina da iti tarakiiyane bo, “God ina Vivinevine Wawayina kakoyakoyaghi na tam bo wawaya sago kubiine kana koyagha?”

²⁰ Ivi ruwa Yesu kurina inekiibau na ivonei bo, “Jon Babataito ivonatawekai da weni nakanani kati tarakiiyanem. ‘God ina Vivinevine Wawayina kakoyakoyaghi na tam bo wawaya sago kubiine kana koyagha?’ ”

²¹ Ma nani maranai Yesu gubagubagisi peyarisi ivivi yawasisi, kanuma beroberosi wawaya gwabisiyai ikwavikwavinisi ma matapotapotasi peyarisi iberaberisi da ikitakita. ²² Tuna kubiine Jon ina yonayona ivonapotesi bo, “Kona vovira

Jon kurina da aviyavisina wekarakava kokitakita ma koiyanei na kovi sisiyei. Kovonei da matapotapotasi ekitakita, digadigasi ebababa, giigi-iposi eyawayawasa, tinapotapotasi iyana, rab-orabobosi evovomiiri, ma moyamoyakisi God varana biibiina iyanei.* ²³ Kovi tumaghaneku ma ke koni notaruwa na God ini biibiinimi.”

²⁴ Jon ina yonayona inae ma muriyai Yesu ivi karei da koroto kurisi Jon ivi sisiyei. Ivona bo, “Rorova avi kubiine kokiibau ku warere? Aviyavisina kota kitai? Rai yanunu itapitapini na kota kitai, bo? ²⁵ Mikeda kegha na avi kubiine kokiibau? Tomowa gara biibiina ivi kote na kota kitai, bo? Kegha, iyavo kava gara biibiisi ikote na ke warereyai ita makamakai, ti na mumurisi ma i numa ghamaghamasi kamoni emakamakai. ²⁶ Ma, kovoneku. Kokiibau na avi kota kitai? God ina peroveta, bo? E, vaghina, vonavaghata da Jon na God ina peroveta. Ma peroperoveta kamosiyai na Jon ighe kirakai. ²⁷ Giruma katamana ivi sisiyei, ivona bo, ‘Aku yonayona maghinomuwai ana vonatawei. Tuna am keta ina vovunaghi.’* ²⁸ Avonavonemi da Jon na wawaya ghamana, tuna kubiine dobu ku kudu-bina wawaya sago kotekwai da Jon ita ghekuyowei na kotekwa kawai. Ma kegha da God ina viki-ivavona kamoni Jon na ke wawaya ghamana. Nani kamoni wawayota na Jon ighekuyowei.”

²⁹ Wawaya peyarisi, teks yuyuna damsi yavata na Yesu ina sisiya ivi yanei ma ivi vaghinei. Ivona da God ina keta na keta vaghata iyamna Jon

* **7:22:** Isa 35:5-6, 61:1 * **7:27:** Mal 3:1

namada ibabataitosi.* ³⁰ Ma Perisi damsi ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi na ke iti vaghinei, iyamna ti na God ina keta ibarei ma ke ita babataito.

³¹ Ma Yesu ina sisiya ikwapanatini. “Avi miibiina ana terei da karako weni kimtina ani sisiyesi? I bera na ikikava? ³² Ti nakanani ma ededa merewai ita vivirekwa ma turaturasi kurisi ita rurukwatukwatu bo, ‘Enava karavi kubiimi na ke kota riku. Kasiyasiyapa na ke kota tou.’ ³³ Jon Babataito ipisi na isiya, parawa ke ita kanikani ma wain ke itumumai na kovonavona bo, ‘Kanuma berona gwabinai.’ ³⁴ Ma Wawaya Natusi ipisi na ekamkam ma eumuma na kovonavona bo, ‘Kamonabanabana ma umaneghaneghana. Tuna na teks yuyuna ma berabero wawayisi kwinasi.’ ³⁵ Ma iyavo kava God ina nuwagiura ekivikivini, ti na nuwagiura natunatuna. Ma i yawasa ini debei da nani nuwagiurina na vonavaghata.”

Yesu, Saimon ina numiiyai.

³⁶ Perisi sago Yesu ivonei da ita pisi ina ku numa da yavata ita kam. Ma Yesu inae da nevanevanai ikenavipika da ita kam. ³⁷ Ma nani kwanatuna kamonai wavine sago imakamakai, ma ina yawasa kamonai berabero irakata kirakai. Ma nani wavinena ivi yanei da Yesu ipisi da Perisi tomowina yavata ikamkam na diudeu sago ikavarapiyei ina ku numa, kamonai na oira ghabughabuna.† ³⁸ Irui da Yesu murinai ivi kiimiiriyei ma tou ivi karei. Matadogana Yesu kaena ivivi butai ma uyawinai ikiikiipupuni. Muriyai kaena iyoyoni ma oira

* **7:29:** Mat 21:32; Luk 3:12 † **7:37:** Diudeuna na wakimiyai iyamoni, wakimina kana vava na alabasta.

ghabughabuna ku kaena itepotepoi da ivovovisi-boi. ³⁹ Ma Perisi tomowina weni berasi ikitai na ivi nuwanotanota bo, “Weni tomowina na ke God ina peroveta. Iti peroveta na akova God gwabinai ita viiya da nani wavinena evovotovoni na berabero wawayina.”

⁴⁰ Ma Yesu ivonei bo, “Saimon, ana vonem.”

Ma Saimon ivona bo, “Bada, kevona.”

⁴¹ Ma Yesu ivi miiba, ivona bo, “Mara sago mura wawayina tomotomowa ruwa ivi vitesi da mane iveresi, ma ivonesi da karakava mane ruvana kudubina iti kovoghi. Sago na silva riririghisi ivi 500 iverei ma sago na ivi 50 iverei.‡

⁴² Muriyai ivi ruwa ipanani da ke kovokovoghina da nani manena ita kovoghi, tuna kubiine mura wawayina ivi kamyuyuwesi da kii tupi ivi notawapei. Ma ivi ruwa kamosiyai na meni tomowina ina nuwaviina ina rakata mura wawayina kurina?”

⁴³ Ma Saimon ivonapotei bo, “Agunai, tomowina kana tupi irakata na bade ina nuwaviina irakata mura wawayina kurina.”

Ma Yesu ivonei bo, “Kuvonapote bubuniku.”

⁴⁴ Ma itavira wavinena kurina ma ivona bo, “Saimon, weni wavinena kekitai. Arui am ku numa na tam, okowa ke kuta vereku da kaeku ata kowai. Ma weni wavinena matadoganai kaeku ikowai ma uyawinai ikiipupuni. ⁴⁵ Ma tam ke kuta yoniku, ma weni wavinena kaeku yonina ke ita voterei. ⁴⁶ Ma bade tam ke oira ku gayamiku kuta tepoi da kuti monaghiku. Ma weni wavinena oira ghabughabuna ku kaeku itepoi. ⁴⁷ Vaghina

‡ 7:41: Silva riririghina kana vava denariyas.

ma ana vonem. Weni wavinena ina bera beroberosi ipeyari kirakai ma peyarina anotatawei. Tuna kubiine ina nuwaviina kuriku irakata. Ma meni wawayina ina bera beroberosi ke ita peyari kirakai ma anotatawei na ina nuwaviina igisi.”

⁴⁸ Ma Yesu wavinena kurina ivona bo, “Am bera beroberosi anotatawei ikovi.”

⁴⁹ Ma Saimon turaturana viya na yavata ikamkam ma ti mani kamosiyai ivonavona bo, “Weni tomowina na wawayota, ina rewapana kegha da wawaya i berabero ita notatawei.”

⁵⁰ Ma Yesu wavinena ivonei bo, “Am vitumaghana kubiine kuyawasa. Kenae ma nuwanuba gwabimuwai ina makai.”

8

Wivine viya Yesu yavata ibababa.

¹ Nani murinai Yesu ibababa da kwanatu ma meyagai nununai God varana biibiina ma ina vikiivavona idimadime. ² Kana kivikivina ivi 12 ma bade wivine viya yavata ibababa, wivinesi na kii gubaga Yesu ivi yawisi bo kanuma beroberosi gwabisiyai ikwavinisi. Wivine kamosiyai sago na Meri Magadarini, tuna gwabinai Yesu kanuma beroberosi miikovimaruwa ikwavinisi.* ³ Ma sago na Jowana, tuna kawana na Kusa, Herodi ina numa kana koyakoyagha. Ma sago na Susana ma bade wivine viya yavata. Weni wivinesi na Yesu ma kana kivikivina ivivi vitesi da ima tepasiyai ibababa.

Pei vonina miibiina.
(*Mat 13:1-9; Mak 4:1-9*)

* **8:2:** Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49

⁴ Koroto ghamana i kwanatu bogii ma bogiiyai iriyei, ma Yesu weni miibiina ivonesi bo,

⁵ “Mara sago tomowa inae pei vonina kubiine. Ma pei irubusagha da viya ketiyai iririgha ma wawaya ivi tugudaguda ma kiu ipisi da pei ikam yavui. ⁶ Ma viya wakima ku tepasi iririgha. Igogo ma tano ke niginigina kubiine, yaghiyaghinai isivi. ⁷ Ma pei viya iyiyo ku kamosi iririgha. Iyiyo yavata igogo ma iyiyo irogusi. ⁸ Ma pei viya ku tano biibiina iririgha ma igogo ma iuwa bubuna da pei sago sago duma na 100 iterei.” Yesu weni miibiina ivi kovini na ikiirara bo, “Wawaya ere tinimi na aku sisiya kovi yana bogai.”

Yesu miibisi ivi sisiyei.

(Mat 13:10-17; Mak 4:10-12)

⁹ Kana kivikivina Yesu ivi tarakiiyanei da pei miibiina na iyamna avai. ¹⁰ Ma ivonesi bo, “Tami kurimi God ina vikiivavona ina nota gavugavusi kudubina aidebei. Ma wawaya peyarisi kurisi miibiiyai kava aisisiya da ‘ina kita ma ina kita ma ke ina kitai. Ini yana ma ini yana ma ke inakovi.’ ”*

Yesu pei vonina miibiina ivi debei.

(Mat 13:18-23; Mak 4:10-12)

¹¹ “Pei vonina miibiina iyamna na weni. Pei na God vonana. ¹² Pei ketiyai na wawaya God vonana ivi yanei ma Devil ipisi da nuwanuwasi kamonai iviitawei da ke iti tumaghana ma yawasa makamakii nonowina ke ita panani. ¹³ Ma pei wakima tepasiyai na wawaya God vonana ivi yanei ma nuwabiibiiyai iviini ma ramramsi kegha. Ivi tumaghana da ke mara gurina iyamna

* **8:10:** Isa 6:9-10

rubu ma nuwapoya ipanani da vitumaghana ivoterei. ¹⁴ Pei iyiyo kamosiyai na wawaya God vonana ivi yanei ma i yawasa kamonai dobu ina mura, dobu ina nuwapoya ma dobu ina nuwabiibai inotanota kirakiiyei da God vonana irogui. Pei iuwa da mabusi. ¹⁵ Ma pei tano biibiinai na wawaya God vonana ivi yanei ma nuwanuwasi yagharisi ma biibiisi da ivotani. Ivotekateka ma imiirikikina inenae da iuwa bubuna.”

Rampa miibiina.

(Mak 4:21-25)

¹⁶ “Wawaya rampa ini nawai na ke bayawa vivikuratabuna kamonai ina terei bo kemakema gaburinai ina terei. Kegha, ini rorokeyi da iyavo kava ku numa ina rui na yaseganina ina kitai.”*

¹⁷ “Aviyavisina kudubina gavugavuna na God ini debei. Ma aviyavisina kudubina guduguduna na God ina votawei da wawaya inakovi.”*

¹⁸ “Tuna kubiine kovi yana bubuna, iyamna iyavo kava akova vaghata gwabisiyai na God ku tepana ina veresi. Ma iyavo kava inotanotai da namada iakova kirakai na i akova kudubina ina viitawei.”*

Yesu ina maduwa ma titina yoghoyogho.

(Mat 12:46-50; Mak 3:31-35)

¹⁹ Mara sago Yesu ina maduwa ma titina yoghoyogho ipisi da ita kitai. Ma koroto irakata da ke kovokovoghina da ita rui. ²⁰ Ma wawaya

* **8:16:** Mat 5:15; Luk 11:33

* **8:17:** Mat 10:26; Luk 12:2

* **8:18:** Mat 25:29; Luk 19:26

sago Yesu ivonei bo, “Am maduwa ma titim yoghoyogho matarai ekoyakoyaghim. I kayowana da ina kitim.”

²¹ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Aku maduwa ma titiku yoghoyogho na iyavo kava God vonana iyanei ma evovotekatekei.”

Yesu gamonai biimara ikena.

(Mat 8:23-27; Mak 4:35-41)

²² Mara sago Yesu kana kivikivina ivonesi bo, “Toka tadamani ku nevana.” Ma peyarisi ku waka igeru da ivomiiri. ²³ Idamadamana ma waka kamonai Yesu ikena nunuwapa. Ma yanunu berona ivomiiri ma tovava irakata da waka ku kamona irurui da gisina kava ita monu. ²⁴ Ma kana kivikivina ikiimataki ma ivonei bo, “Bada, Bada, tamonumonu ma tuma dodo!”

Yesu ivomiiri da yanunu ma tovava iyeghisi da ivi nubai ma toka kamonai biimara ikena. ²⁵ Ma kana kivikivina ivonesi bo, “Ami vitumaghana kegha, bo?”

Ma kana kivikivina iyabumana ma inota kavakavai. Ma ti mani kamosiyai ivonavona bo, “Wena tomowa sago, sisiya bagibagina iterei na bade yanunu da tovava ivotekatekei!”

Yesu kanuma beroberosi ikwavinisi.

(Mat 8:28-34; Mak 5:1-20)

²⁶ Yesu kana kivikivina yavata ikuka inae da Gariri tokana nevanai Gerasa damsi i ku kikiria inekiibau da iwota. ²⁷ Yesu ku tano iororu na tomowa sago iverupotei. Tomowina gwabinai kanuma beroberosi irunuma ma mara iguri kirakai da kwanatu ikiibutawei da ina numa kegha ma iyuna kava karawaga

kamonai imakamakai. ²⁸ Tomowina Yesu ikitai na ikiirara ma maghinonai itawotei ma ivona bo, “Avi kuna berai kuriku? Tam Yesu, God Kiidamo Makamakiina Natuna. Ainowi da kovogha ke kuna vereku!” ²⁹ Nakanani ivi sisiya, iyamna namada Yesu kanuma berona iyeghai da tomowina ita kiibutawei. Mara ipeyari wawaya ibera tovonni da tomowina kaena ma imana cheiniyai ita patumi ma kana potapota ita terei da ita makai bubuna. Ma ibera kavai, iyamna nani kanumina itowatowatepani da chein ivivi tinayaraghana ma iveraverau ku dobu makiiwapasi.

³⁰ Ma Yesu tomowina ivi tarakiiyanei bo, “Kam vava iyai?”

Ma kanuma beroberosi peyarisii tomowina gwabinai irunuma, tuna kubiine ivonapotei bo, “Kakii vava Koroto.”* ³¹ Ma ivi nowi kirakai da ke ita vonatawesi itoru ku Abis bonaghina.

³² Ma koya baranai poro yavona ghamana ikamkam. Tuna kubiine kanuma beroberosi ivi nowi da Yesu ita vonatawesi ita nae poro kurisi da gwabisiyai ita runuma. Ma ivi vaghinei. ³³ Vaghina ma peyarisii tomowina ikiibutawei inae da poro itowatepanisi. Ma porosi iverau ku koya kiiyagirina ma iririgha ku okowa da iumadodowana.

³⁴ Poro kii koyakoyagha weni berana ikitai na iverau da wawaya kwanatu kamonai ma dipiiyai ivi akovisi. ³⁵ Ma wawayisi ikiibau ita kitai da aviyavisina itupuwa. Inekiibau Yesu kurina

* **8:30:** Koroto: Koroto na ‘Lidiyoni.’ Kanuma beroberosi ivi miiba da ti nakanani ma seri wawayisi i koroto ghamana, kamonai wawayisi ivi 6 tausan.

ma ipanani da tomowina kanuma beroberosi ikiibutawei na Yesu kaena ririnai imakamakai, ivi gara ma gayamina imanini. Peyarisi ikitai ma iyabumana kirakai. ³⁶ Ma iyavo kava matasiyai bera peyarina ikitai na wawayisi kurisi ivi mamatara da ikikava tomowina iyawasa. ³⁷ Muriyai Gerasa damsi peyarisi ivi nowi da Yesu i dobu ita kiibukuyowei iyamna iyabumana kirakai. Tuna kubiine Yesu ku waka igeru da ita nae. ³⁸ Ma nani tomowina iyawasa na ivi nowi da yavata ita geru ita nae.

Ma Yesu ivi kegha ma ivonatawei ina ku dobu. Ivonei bo, ³⁹ “Kenae am ku numa ma am wawaya kevi akovisi da ikikava God bera ghamaghamasi iberai kubiim.”

Ma vaghina, tomowina inae ina ku kwanatu ma aviyavisina peyarina Yesu iberai ma ikikava ivi vitei na wawaya kurisi ivi sisiya kirakiiyei.

Jairas natuna ma wavine gubagubagina.
(*Mat 9:18-26; Mak 5:21-43*)

⁴⁰ Yesu toka idamani, ivovira ku nevana na koro to ghamana iverupotei da ivi kiikiwei, iyamna ivivi koyakoyagha da ita nekiibau. ⁴¹ Nani kamoni kiki numana badana sago ipisi da Yesu magh-inonai itawotei. Tuna kana vava Jairas ma ivi nowi Yesu kurina da yavata ita nae ina ku numa, ⁴² iyamna gisina kava ma natuna wavinena ita rabobo. Natuna na tupukeya ma kana madegha 12.

Yesu ivomiiri da yavata inenae ma koroto irakata kirakai da ivivi tapasipasiyei. ⁴³ Ma koroto kamoni na wavine sago gubagubagina. Kana gubaga na nawaravi iviyya da madegha 12 tarana

iverau ma ibunama kawai. ⁴⁴ Yesu murinai ipisi da kana gara damona ivotovoni ma yaghiyaghinai tarana veru ivoterei da iyawasa. ⁴⁵ Ma Yesu ivi tarakiiyana bo, “Iyi ivotovoniku?”

Ma wawaya peyarisi iveyiyei, ma Pita ivona bo, “Bada, koroto ghamana etatagudagudim ma ekiikiitabitabirim.”

⁴⁶ Ma Yesu ivona bo, “Kegha, wawaya sago ivotovoniku. Damiku aviiya da rewapana gwabikuwai ikiibau.” ⁴⁷ Ma wavinena damina iviyya da ke kovokovoghina da gavunai itonagha da ita nae na ere kirokironona ipisi Yesu kurina ma maghinonai itawotei. Ma koroto maghinosiyai ivi mamatara da avi kubiine Yesu ivotovoni ma ikikava yaghiyaghinai iyawasa. ⁴⁸ Ma Yesu wavinena ivonei bo, “Natuku, am vitumaghana kubiine kuyawasa. Kenae ma nuwanuba gwabimuwai ina makai.”

⁴⁹ Yesu patana da ivivi sisiya ma wawaya sago Jairas ina numiiyai ipisi ma ivona bo, “Jairas, natum namada irabobo. Bada kevoterei, ke kuni tinaviravirai.”

⁵⁰ Yesu weni sisiyina ivi yanei ma Jairas kurina ivona bo, “Ke kuna yabumana. Kevi tumaghaneku ma natum ina yawasa.”

⁵¹ Jairas ina ku numa inekiibau na wawaya peyarisi ivonapotesi da matarai imakai. Ma Pita, Jon da Jemes, ma bade wavine kikei ina mamai da ina maduwa na ti kava ivinesi da yavata ita rui. ⁵² Ma wawaya peyarisi ivivi tutuwana ma isiyasiyapa na ti kurisi Yesu ivona bo, “Vitutuwana kovoterei. Wavine kikei ekenakena, ke ita rabobo.”

⁵³ Ma peyarisi Yesu ivi namei, iyamna iakovi da wavine kikei namada irabobo ikovi. ⁵⁴ Ma Yesu wavine kikei yarona iviia ma ivonei bo, “Natuku, kevomiiri.” ⁵⁵ Vaghina ma, wavine kikei kanumina ivovira kurina da yaghiyaghinai ivomiiri. Muriyai Yesu ivonesi da vavai ita verei da ita kam. ⁵⁶ Ma ina maduwa da ina mamai ivi deye kirakiiyei da natusi iyawasa. Ma Yesu ivonatanisi da ke ini mamatara wawaya kurisi da aviyavisina itupuwa.

9

*Yesu ina aposol ivi 12 ivonatawesi.
(Mat 10:5-15; Mak 6:7-13)*

¹ Nani murinai, Yesu kana kivikivina ivi 12 ikwaturiyariyesi. Rewapana iveresi da kanuma beroberosi ita kwavinisi ma gubaga bogii ma bogiiyai iti yawisi. ² Ma ivonatawesi ikiibau da God ina vikiivavona ita dimei ma wawaya gubagubagisi iti yawasisi. ³ Ma ivonesi bo, “Ke avi sago kona viiya keta kubiine. Ke diwona, kutu, vavai, bo mane, ma ke gara kana viruwa.*” ⁴ Meni wawayina ina ku numa kona rui na tuna kava gwabinai komakai ina nena da ami ku vomiiri marana na nani kwanatuna kona kiibutawei. ⁵ Ma wawaya ke ini kiikiiwemi na i kwanatu kokiibutawei, kaevunavunami kovi turirighakuyowei ma kona. Ini matakira da kovogha ina panani.”

⁶ Ma vaghina kana kivikivina ivomiiri inae da kwanatu nununai God varana biibiina idimadime ma gubagubagisi ivivi yawasisi.

* **9:3:** Luk 10:4-11; Apos 13:51

Herodi ina nota iragharagha.

(Mat 14:1-12; Mak 6:14-29)

⁷ Gariri kana kiivavo Herodi weni berasi varana ivi yanei na ina nota iragharagha kirakai, iyamna wawaya viya ivonavona da Jon Babataito rabobowai ivomiiri,* ⁸ ma viya ivonavona da peroveta Elaidiya inekiibau, ma bade viya ivonavona da God ina peroveta katamana sago ivomiiri. ⁹ Tuna kubiine kiivavo Herodi ivona bo, “Akovi da Jon iwana akiiyaraghi. Ma weni tomowina varana aiyanei na iyai?” Ma ibera tovonni da Yesu ita kitai.

Yesu wawaya 5 tausan ivi kanisi.

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-14)

¹⁰ Yesu ina aposol ivi 12 ivovira kurina ma aviyavisina kudubina iberaberi na ivonaverei. Muriyai irutinisi da yavata ti mani kava ita nae ku kwanatu sago kana vava Betsaida. ¹¹ Ma koroto ghamana ikitai da Yesu kana kivikivina yavata inenae na ikivinisi. Yesu ikitisi ma ivi kiikiiwesi. Ma God ina vikiivavona ivi sisiyei kurisi, ma bade iyavo kava igubaga ma ekayokayowei da ita yawasa na ivi yawasisi.

¹² Ravi ipika ma kana kivikivina ivi 12 ipisi kurina ma ivonei bo, “Weni na dobu makiiwapanana. Koroto kuta vonatawesi ita nae da iyavo kava kwanatu kamosiyai ma dipiiyai emakamakai na gwabisiyai ita kam ma ita kena.”

¹³ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Tami vavai koveresi da ina kam.”

Ma ivonapotei bo, “Parawa miikovi ma iyana ruwa kava gwabikiyai. Tuna ke kovokovoghina

* **9:7:** Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19

iyamna koroto irakata kirakai. Kevonavonekai da kata nae da kii vavai kata gimari bo?” ¹⁴ Ma nani korotona kamoni tomotomowa ivi 5 tausan.

Ma ivonesi bo, “Wawaya korereghisi da 50, 50 nununai ina makai.”

¹⁵ Irereghisi ikovi ma wawaya imakiipikapika.

¹⁶ Ma Yesu parawa ma iyana iviia ma itepa ku kunuma ma God ivi kiikiwei. Ma ivogimagimai ma kana kivikivina iveresi da ita reregha. ¹⁷ Irereghi da wawaya kudubisi koroto kamoni ikam da ikamdodo. Muriyai kana kivikivina puwata maki-iterena iyuna da kode 12 ivi tupoi.

Pita ivi mamatara da Yesu na God ina Vivinevine Wawayina.

(Mat 16:13-19; Mak 8:27-29)

¹⁸ Mara sago Yesu iniponipowana ma kana kivikivina ipisi na ivi tarakiyanesi bo, “Wawaya evonavona da taku iyai?”

¹⁹ Ma ivonapotei bo, “Wawaya viya evonavona da tam na Jon Babataito, ma viya evonavona da tam na Elaidiya, ma viya evonavona da tam na God ina peroveta katamana sago ma rabobowai kuvomiiri.”*

²⁰ Ma Yesu ivonesi bo, “Ma tami, kovonavona da taku iyai?”*

Ma Pita ivonapotei bo, “Tam na God ina Vivinevine Wawayim.”

Yesu ina vokwarakwara ma ina rabobo ivi sisiyei.

(Mat 16:20-28; Mak 8:30-9:1)

²¹ Ma Yesu sisiya bagibaginai ivonatanisi da ke wawaya kurisi iti mamatara da tuna iyai. ²² Ivona

* **9:19:** Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 * **9:20:** Jon 6:68-69

bo, “Taku Wawaya Natusi ani kamaghi kirakiiyei. Jiu damsi i babada ma taparoro babadisi i babada ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ina bareku. Ini raboboku ma mara viarobina kamonai na rabobowai ana vomiri.”

²³ Ma bade ivonesi bo, “Iyi tam kekayokayowei da kuna kiviniku na kevere meyem, am korosi kekavara nonowei ma murikuwai kepisi.* ²⁴ Tam iyai am yawasa kuna nuwaghanei na kuni wapai. Ma tam iyai am yawasa kuna nuwatawei kubiiku na yawasa makamakii nonowina kuna panani.*

²⁵ Ma kam vava ina rakata ma dobu kana mura kuna wagiwagiye kirakiiyei ma kanumim kuni wapai na kam vava ma am mura ke ini vitem.

²⁶ Iyi tam kuni muritina ma kuna vonaveyiyeku na mara sago taku bade ana vonaveyiyem. Tuna maranai aku Mamai kana kadara kona kitai iyamna taku Wawaya Natusi aneya vovokaravisi yavata ere kadarikai kana pisi. ²⁷ Vonavaghata avonavonemi, wawaya viya weni kamonai God ina vikiivavona kona kitai ma muriyai kona rabobo.”

Yesu kitana ivire.

(Mat 17:1-8; Mak 9:2-8)

²⁸ Yesu weni sisiyisi iterei ma mara 8 murinai Pita, Jon, ma Jemes irutinisi ighae ku koya nipowana kubiine.* ²⁹ Iniponipowana ma kamonai Yesu maghighina ivire ma kana gara ipoi kirakiiyei da ivovokeyakeyu. ³⁰ Ma tomotomowa ruwa ere kadakadarisi inekiibau, ti na Moses ma Elaidiya, ³¹ ma Yesu yavata ivivi sisiya. Ikikava

* **9:23:** Mat 10:38; Luk 14:27

* **9:24:** Mat 10:39; Luk 17:33; Jon

12:25 * **9:28:** 2Pit 1:17-18

Yesu Jerusalem kamonaɪ God ina kayowana peyarina ina bera yavui ma muriyai dobu ina kuyowei na peyarina ivivi sisiyei. ³² Kunona Pita turaturana yavata, matasi ipota kirakai. Muriyai ikitabanenega da Yesu ere kadarina nani tomotomowisi ruwa yavata ivivi miiriyana na ikitisi. ³³ Tomotomowisi ivomiiri da ita kuyowesi na Pita, Yesu ivonei bo, “Bada, ibiibii kirakai da tota weni. Yobe aroba tavowai. Sago tam, sago Moses ma sago Elaidiya.” Pita ivi sisiya wapawapa, ke itakovi da aviyavisina ivivi sisiyei.

³⁴ Ivivi sisiya kamonaɪ na kwavu ioru da peyarisi isovosi ma Pita turaturana yavata iyabumana kirakai. ³⁵ Ma kwavu kamonaɪ God gamona ivona bo, “Wena na natuku, tuna aku Vivinevine Wawayina. Ina sisiya kovi yana bubuni.”*

³⁶ Gamona ivi sisiya ikovi na kana kivikivina ikitame da Yesu ina kina kava imakamakai. Ma ti na weni berana ivi nuwanotanotei ma ke iti mamatarei wawaya kurisi.

Yesu kanuma berona ikwavini.
(*Mat 17:14-18; Mak 9:14-27*)

³⁷ Mara itom na Yesu kana kivikivina ivi aroba yavata koyiyai iororu ma koroto ghamana iverupotesi. ³⁸ Ma tomowa sago nani korotona kamonaɪ irukwatu bo, “Bada, ainowi da natuku tomowa tupukeya kuta kitai ma kuti vitei. ³⁹ Kanuma berona gwabinai irunuma ma mara nonowa edagudagui na yaghiyaghinai ekiikiirara ma eparoparoro da kawapuropurona ekiikiibau. Nani kanumina edagudagui na

* **9:35:** Isa 42:1; Mat 3:17, 12:18; Mak 1:11; Luk 3:22

gubaga epanapanani ma ke meyani da taraboga ita vereveri da ita viviyakam. ⁴⁰ Kam kivikivina avi nowi kurisi da ita kwavini ma ibera kawai.”

⁴¹ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Tami na kimta kawakiikiimi ma ami vitumaghana kegha. Ininiku ibara da namada ata voteremi.” Ma tomowa kikei ina mamai kurina ivona bo, “Natum kerutinapiyei.”

⁴² Tomowa kikei ibaba ipipisi na kanuma berona idagui da itawei ku tano ma ivivi tukosokosowana. Ma Yesu kanuma berona iyeghai na tomowa kikei ikiibutawei da iyawasa. Ma ina mamai kurina ivona bo, “Natum weni.”

⁴³ Ma weni berana itupuwa na wawaya peyarisi God ina rewapana ghamana ikitai da ivi deyei.

Yesu ina rabobo ivi sisiya meyei.

(Mat 17:22-23; Mak 9:30-32)

Wawaya Yesu ina bera kudubina patana da ivivi deyei ma nani kamonai Yesu kana kivikivina kurisi ivona bo, ⁴⁴ “Aviyavisina ana vonemi na kovi yana bogai. Wawaya sago, taku Wawaya Natusi ini wawaneku da kaku ghavighaviya ku imasi ina tereku.” ⁴⁵ Ma kana kivikivina ke itakovi da aviyavisina ivivi sisiyei, God i nota ikiiviwapawapai da iyamna ke ita vii bubuni. Ma iyabumana kubiine na ke iti tarakiyane da ina sisiya na iyamna avai.

Iyai ini wawaya ghamana?

(Mat 18:1-5; Mak 9:33-37)

⁴⁶ Mara sago Yesu kana kivikivina vigamowana ivi karei da kamosiya yi iti wawaya ghamana da turaturana ita ghekuyowesi.* ⁴⁷ Ma Yesu i nota

* 9:46: Luk 22:24

iakovi, tuna kubiine wawaya kikei sago iviia da ririnai ivi miirini. ⁴⁸ Ma ivonesi bo, “Tami iyavo kava avakuwai wawaya kikei koni kiikiwei na taku yavata koikiikiweku. Ma iyavo kava koni kiikiweku na bade wawayina ivonataweku na tuna yavata koikiikiwei. Ma meni wawayina ina tereoruwe meyei, tuna wawayina na turaturana ina ghekuyowesi God ku matana.”*

Meni wawayina ke ita vivikawapatesi na kwinsi.
(Mak 9:38-40)

⁴⁹ Ma Jon ivona bo, “Bada, tomowa sago kakitai, avamuwai kanuma beroberosi ikwawikwawinisi. Ma tuna na ke tota ita wawayi, tuna kubiine kavonei da ita voterei.”

⁵⁰ Ma Yesu ivonesi bo, “Ke kona vonei da ina voterei. Meni wawayina ke ita vivikawapatemini na kwinsi.”

Sameriya damsini Yesu ke ita kiikiwei.

⁵¹ Mara itupo da Yesu dobu ita kuyowei ma ita ghae ku kunuma, ma ina nota ivi rewapana da ivomiiri ku Jerusalem. ⁵² Ibaba inenae na yonayona ivonatawesi ivi nao Sameriya damsini i ku kwanatu sago da ita vovunagha da Yesu ita rui kurisi. ⁵³ Ma Sameriya damsini iakovi da Yesu inenae ku Jerusalem, tuna kubiine ibara ma ke ita kiikiwei.* ⁵⁴ Ma kana kivikivina Jemes da Jon ikitai da damsini Yesu ke ita kiikiwei na ivona bo, “Bada, tinowi da God keyama karakaratina

* **9:48:** Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20 * **9:53:** Sameriya ma Israel damsini mara nonowa ivivi kawapata.

kunumai ina vonatawei inoru da weni damsi ina gwaramutusi.”†

55 Ma Yesu imiiritavire ma iyeghisi.‡ 56 Ma kana kivikivina yavata ivomiiri inae ku meyagai sago.

Wawaya viya Yesu ita kivini.

(Mat 8:19-22)

57 Yesu kana kivikivina yavata ibaba inenae ma ketiyai tomowa sago Yesu kurina ivona bo, “Mike kuna nenae na ana kivinim.”

58 Ma Yesu ivonapotei bo, “Kukou dipa kii buba emakamakai ma kiu kiidamowai kii nighu emakamakai ma taku Wawaya Natusi aku kenakena gawarina kegha.”

59 Ma Yesu tomowa sago kurina ivona bo, “Kekiviniku.”

Ma ivonapotei bo, “Bada, vaghina bo kegha da aku mamai ana dogoi ma muriyai ana pisi da ana kivinim.”

60 Ma Yesu ivona bo, “Wawaya raborabobosi i biga da raborabobosi ina dogosi. Ma tam na am biga da God ina vikiivavona kuna dimei.”

61 Ma bade tomowa sago ivona bo, “Bada, ana kivinim ma karakava, iyamna ana nae da aku wawaya ani kiruruwesi.”*

62 Ma Yesu ivonapotei bo, “Wayowa wawayina ina kayowana da ina tano inuwata bubuni na

† **9:54:** Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 54b ke ita terei. Ma viya na weni nakanani igrumi: ‘Elaidiya nakanani iberai.’ ‡ **9:55:** Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 55b ke ita terei. Ma viya na weni nakanani igrumi: ‘God Kanumina na tami rapemiyai, ma ke damina kota vii bubuni. Taku Wawaya Natusi ke ata pisi da wawaya ata gwaramutusi. Kegha, apisi da wawaya ati yawasisi.’ * **9:61:** 1Kgs 19:20

uwata sawarina ina votani da bagibagina maranai ox nani sawarina etitini. Ma bade ku maghionona kava ina kitakita da maninina ina nae ma ke ina tavire. Iyi tam am kayowana da God ina vikiivavona kubiine kuna biga ma mikedada kuna tavire na tam ke kovokovoghim da ina biga kuna berai.”

10

Yesu kana kivikivina ivi 72 ivonatawesi.

¹ Yesu ivi sisiya ikovi ma kana kivikivina ivi 72 ivinesi. Ma ruwa ruwa duma ivonatawesi ivi nao ku kwanatu ma dobu bogii ma bogiyyai. ² Ma ivonesi bo, “Vavai itawagha ma iyavo kava ina yaba? Vao irakata ma yabayaba wawayisi iruwa kikei. Vao badana kurina kovi nowi da yabayaba wawayisi peyarisi ina vonatawesi da yavata tayaba.* ³ Kona. Tami nakanani ma sipu gegeyisi ma kukou dipa ku kamosi avonavonatawemi.* ⁴ Ma ami baba kubiine, mane kana kutu ke kona kavari, wagu kegha, ma kaemi kana terepapara kana viruwa ke kona kavari. Ma ketiyai wawaya kona panani na ke kona kweya da ina guri kirakai.* ⁵ Ma wawaya i ku numa kona nekiibau da kii numataya na kovona bo, ‘Weni numanai God ina nuwanuba ina makai.’ ⁶ Ma mikedada wawayisi na biibiisi nani numanai na God ini biibinisi da ina nuwanuba gwabisiyai ina makai. Ma mikedada ti na ke wawaya biibiisi na God ina nuwanuba ke ina viiya. ⁷ Ma meni ku numana kona nekiibau da kii numataya na nani numanai kava komakai. Ma aviyavisina

* **10:2:** Mat 9:37-38 * **10:3:** Mat 10:16 * **10:4:** Mat 10:7-14;
Mak 6:8-11; Luk 9:3-5

ina veremi na kokani ma koumai. Koakovi da bera maninina da bagibagi wawayina kana miiya ina viiya. Ma ke koni gubamavuremi.*
 8 Ma maranai ku kwanatu sago kona rui ma wawayaya ini kiikiiwemi na aviyavisina ku maghinomi ina terei na kokani, 9 gubagubagisi nani dobunai kovi yawasisi, ma peyarisu kovonesi bo, 'God ina vikiivavona enenekiibau kurimi.'
 10 Ma maranai ku kwanatu sago kona rui ma wawayaya ke ini kiikiiwemi na ketiyai kona miiri ma kona vona bo,* 11 'Tami ami kwanatu vunavunana kaekiiyai kakiikiirighatawei. Nuwanuwami ke ina wapa da God ina vikiivavona ita nekiibau kurimi ma kobarei.' 12 Ma Yesu ina sisiya ikwapanatini, ivona bo, "Vonavaghata avonavonemi. Vitupavira kana mara ina nekiibau na meni kwanatuna God ina vikiivavona ina barei na kii kovogha ina rakata da Sodom damsi kii kovogha ina ghekuyowei."*

Wawayaya kwanatu viya kamosiyai ke iti tumaghana.

(Mat 11:20-24)

13 "Koti nuwapoya kirakai, Korasin dami! Koti nuwapoya kirakai, Betsaida dami! Ami kwanatu kamosiyai bera ghamaghamasi aberai ma ami berabero ke kota miirikupukuputei. Nani berasi Taya ma Saidon kwanatusi kamosiyai ata berai na yaghiyaghinai i berabero itinimayei ma ita miirikupukuputei ma ere yapuyapukaresi mowamowasi ita vivikote, iti matakira da i

* 10:7: 1Kor 9:14; 1Tim 5:18
 Gen 19:24-28; Mat 11:24, 10:15

* 10:10: Apos 13:51

* 10:12:

berabero kubiine inuwapoya.* 14 Ma vitupavira kana mara ina nekiibau na Korasin ma Betsaida dami kami kovogha ina rakata kirakai, ke Taya ma Saidon damsi kii kovogha nakanani. 15 Ma Kapeniyam dami, konotanotai da kota ghae ku kunuma, bo? Kegha! God ina tawemi konoru ku keyama karata makamakii nonowina.”*

16 Ma kana kivikivina ivonesi bo, “Iyavo kava ini yanemi na taku yavata iyaneku. Ma iyavo kava ina baremi na taku yavata ibareku. Ma iyavo kava ina bareku na wawayina ivonataweku na tuna yavata ibarei.”*

Yesu kana kivikivina ivi 72 ivovira.

17 Yesu kana kivikivina ivi 72 nuwabiibiyai ivovira kurina da ivona bo, “Bada, avamuwai sisiya bagibagisi katerei ma kanuma beroberosi ivotekateka!”

18 Ma ivonapotesi bo, “Taku mani Seitan akитай, tuna namanamara nakanani kunumai ipeku. 19 Rewapana averemi da mota ma gwaghagwagha koni tugudaguda ma bade kata ghaviya ina rewapana kudubina kona ghekuyowei. Ma ke sago gubaga kona panani.* 20 Ma ke koni nuwabiibai da kanuma beroberosi evovotekatekemi, iyamna tuna na ke bera ghamana. Kovi nuwabiibii kirakai da God kami vava kunumai igirumi.”

*Yesu ivi nuwabiibai.
(Mat 11:25-27, 13:16-17)*

* **10:13:** Isa 23:1-18; Ezek 26:1-28:26; Joel 3:4-8; Amos 1:9-10; Zech 9:2-4 * **10:15:** Isa 14:13-15 * **10:16:** Mat 10:40; Mak 9:37; Luk 9:48; Jon 13:20 * **10:19:** Psa 91:13

21 Nani maranai Yesu, Kanuma Vovokaravina damina iviia da ivi nuwabiibii kirakai ma ivona bo, “O, Mamai, tam Bada kunumai ma dobuwai. Aikiikiwem da vonavaghata kuteregavui da iyavo kava inotanotai da i nuwagiura ma i akovi irakata na ke itakovi. Ma iyavo kava ti nakanani ma ededa yoghoyogho na kurisi vonavaghata kuvi debei da iakovi. E, Mamai, am kayowana kuberai da nakanani itupuwa.”

22 “Aku Mamai bera peyarina ivereku. Ma Mamai kava Natuna iakova bubuni. Ma Natuna na Mamai iakova bubuni. Ma iyavo kava Natuna ivinesi da ina Mamai ivi debei kurisi na ti yavata Mamai iakova bubuni.”*

23 Ma Yesu imiiritavire ma kana kivikivina kava kurisi ivona bo, “Kovi nuwabiibai da God ivi biibiinimi da weni berasi peyarina matamiyai kokitakitai. 24 Avonavonemi da peroperoveta ma kiikiivavo peyarisi i kayowana da aviyavisina kokitakitai na ita kitai ma kegha. Ma bade i kayowana da aviyavisina kovi yanei na iti yanei ma kegha.”

Sameriya wawaya biibiina ina miiba.

25 Vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayina sago ivomiiri da Yesu ita rubui. Ivona bo, “Bada, avi ana bera da yawasa makamakii nonowina ana panani?”*

26 Ma Yesu ivonapotei bo, “Moses ina vonaviyoyovana kuvi yavi na kamonai aviyavisina iterei? Am nota ikikava?”

* **10:22:** Jon 3:35, 10:15 * **10:25:** Mat 22:35-40; Mak 12:28-34

27 Ma ivonapotei bo, “ ‘God nuwanuwana kuna viiya. Nuwanuwam kudubina, kanumim kudubina, am nota kudubina ma am rewapana kudubina God kuna verei.’ Ma bade igiruma bo, ‘Ikikava tam mani kinuwaviina meyem, nakanani kwinam nuwanuwana keviya.’ ”*

28 Ma Yesu ivonei bo, “Kuvona bubuna. Nakanani keberai ma yawasa makamakii nonowina kuna panani.”*

29 Ma tomowina ke iti nuwabiibai ma ina kayowana da tuna mani ku biibiina ita tere meyei. Tuna kubiine Yesu ivi tarakiiyane bo, “Igiruma da kwinaku kurina ati nuwaviina na meni wawayisi kava kurisi ata berai?”

30 Ma Yesu ivonapotei bo, “Tomowa sago Jerusalemuwai ivomiiri, ibaba iororu ku Jeriko. Ma keta borinai yapiyapi wawayisi tomowina ivowai. Kana gara irupami ma ivi kiyedarana kirakiiyei da gisina kava ita rabobo ma iverukuyowei. 31 Ma taparoro badana sago nani ketanai ibaba ipisi da tomowina ikitai. Ma iveruvuvurei da ibaba inae. 32 Muriyai Livai tomowina sago ipisi da meni gawarinai tomowina ikenakena nake na berana sago iberai, ikitai ma iveruvuvurei da ibaba inae. 33 Ma murina vaghata na Sameriya tomowa ibaba da meni gawarinai tomowina ikenakena na kurina inekiibau. Ikitai da ivi kamyuyuwei.* 34 Inae kurina ma kana gubaga ibunami, oira ma wain itepoi ma igerei. Ma ikavari, ina ku donki ivi gerui ma ineyei numanumataya i ku numa. Ma yavata

* **10:27:** Lev 19:18; Deut 6:5 * **10:28:** Lev 18:5 * **10:33:** 2Chr 28:15

imakii mareba da ikoyagha bubuni. ³⁵ Mara itom na ina kutu ivotawei da silva mane riririghisi ruwa iviia. Ma numa kana koyakoyagha iverei ma ivonei bo, 'Ita tomowa kekoyagha bubuni. Ma mikeda weni manena ke kovokovoghina na ana vovirame wike ma ku tepana ana terei.' "

³⁶ Yesu weni miibiina ivi kovini ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayina kurina ivona bo, "Am nota ikikava? Weni wawayisi ivi aroba kamosiyai na meni tomowina ivi kwinana bubuna gubagubagina kurina?"

³⁷ Ma ivonapotei bo, "Nani tomowina ivivi kamyuyuwe." "

Ma Yesu ivona bo, "Vaghina. Kenae ma tam bade nakanani keberai."

Yesu inumataya Mata ma Meri kurisi.

³⁸ Yesu kana kiviivina yavata ibaba inenae da ku kwanatu sago inekiibau. Ma nani dobunai wavine sago kana vava Mata ivi kiikiiwesi ma irutini da kana numataya.* ³⁹ Mata tina kikei kana vava Meri ma tuna inae da Yesu kaena ririnai imakai da ina vibeyebeyena ivivi yana bogai. ⁴⁰ Ma Mata ina biga irakata da ivi tinavirai tuna kubiine ivi nuwapoya da inae Yesu kurina ma ivona bo, "Kuti kamyuyuweku. Tiku kikei ivotereku da biga kudubina ina kiku kava aberaberai. Kevonei da ini viteku."

⁴¹ Ma Bada ivonapotei bo, "Mata, Mata. Kegiyagiyaguwa ma bera peyarina kinuwapoya kirakiiyei. ⁴² Bera sago kava ibiibii kirakai ma

* **10:38:** Jon 11:1

tuna kuta kayowei. Meri na bera biibiina ivinei da ke ini wapai.”

11

Yesu nipowana ketana ivi beyesi.

(Mat 6:9-13, 7:7-11)

¹ Mara sago Yesu inae ku dobu sago ma iniponipowana. Inipowana ikovi na kana kivikivina sago ivonei bo, “Bada, Jon kana kivikivina ivi beyebeyesi da ikikava ita nipowana. Ma nakanani kuti beyebeyekai da kata nipowana.”

² Ma Yesu ivonesi bo, “Maranai kona niponipowana, kovona bo, ‘Mamai,

Kam vava kavovokaravei.

Kainowi da am vikiivavona dobuwai ina makai.

³ Mara nonowa kakii vavai keverekai.

⁴ Ma wawaya i bera beroberosi kurikai kantatawei na nakanani akii bera beroberosi kenotatawei.

Kevi nowekai da ruyagha ke kana panani.’ ”

⁵ Ma bade ivonesi bo, “Mikeda didibarai kwinaam sago kurina kuta nae ma kuti nowi bo, ‘Kwinaku, puwata gisina kuta vereku ⁶ iyamna kaku numataya sago wekarakava dobu rabarabai ipisi ma ke sago aviyavisina gwabikuwai da ata verei ita kam.’ ⁷ Iyi tam nakanani kuti nowi na kwinaam numa kamonai ina kayowana da ita vonapotem bo, ‘Kenetaweyana! Ke ana vomiiiri da ani vitem. Matuketa agudui ikovi, ma natunatuku yavata kakenakena.’ ⁸ Avonavonemi, nakanani ita vonapotem ma kegha da ina vomiiiri da puwata ina verem. Avi kubiine? Ke tam

kwinana kubiine da ini vitem ma kuvi nowi kirakai, kuvi tepatora ma ke kutinimaya, tuna kubiine ina vomiiiri ma am nuwapoya kudubina ina berai. ⁹ Tuna kubiine avonavonemi da kovi nowi da God ina veremi. Koekwa da ami kayowana kona panani. Kokiipowapowara da God matuketa ina votawei. ¹⁰ Iyavo kava God kurina ini nowi na kudubisi kurisi ina verena. Iyavo kava inekwa na i kayowana ina panani. Ma iyavo kava ina kiipowapowara na matuketa ina votawei kubiisi. ¹¹ Mikeda natum ita pisi ma iyana kubiine iti nowi kurim na mota kuta verei, bo? Kegha taweyana. ¹² Bo kiu pupuna kubiine iti nowi kurim na gwaghagwagha kuta verei, bo? Kegha taweyana. ¹³ Tami na wawaya beroberomi ma kegha da koakovi da natunatumi kurisi puyo biibiisi kovereveresi. Ma ami Mamai kunumai na wawaya biibiina. Koni nowi na Kanuma Vovokaravina ina veremi.”

Yesu ma Berusiburu.

(Mat 12:22-30; Mak 3:20-27)

¹⁴ Mara sago Yesu kanuma berona tomowa sago gwabinai ikwavini, kanumina iberai da tomowina ke kovokovoghina da iti sisiya. Iki-ibutawei inae na tomowina sisiya ivi karei ma koroto ghamana weni berana ikitai da ivi deyei. ¹⁵ Ma wawaya viya ivona bo, “Yesu ina rewapana kanuma beroberosi i kiivavo Berusiburu gwabinai iviia da kanuma beroberosi ekwavikwavinisi.”*

¹⁶ Ma viya na Yesu irubui, ivi nowi da bera ghamana ita berai, iti matakira da ina rewapana

* **11:15:** Mat 9:34, 10:25

God gwabinai iviyya.* 17 Ma Yesu i nota iakovi ma ivona bo, “Mikeda kiivavo sago ina wawaya ita totoyaraghi da dam ruwa na nani kiivavona ina rewapana ita gisi. Bo mikeda dam sago kamonai rakaraka ruwa iti kawapata na nani damna ke ita miirikikina, ita peku. 18 Seitan tuna mani ina wawaya yavata iti kawapata na ke kovokovoghina da ina vikiivavona ita miirikikina. Kovonavona da Berusiburu rewapana ivereku da kanuma beroberosi akwavikwavinisi, tuna kubiine weni nakanani aisisiya. 19 Ma mikeda Berusiburu rewapana ita vereku da kanuma beroberosi ata kwavinisi na kami kivikivina na rewapana iyi gwabinai iviyya da ekwavikwavinisi? Tami mani kami kivikivina ina vonemi da tami koibero. 20 Ma taku na God imana gwabikuwai da ina rewapanai akwavikwavinisi na aidebei kurimi da God ina vikiivavona inekiibau.”

21 “Tomowa rewapanina ere kapiyina ina numa ini tarapaparanei na ina sawara kudubina ina makai bubuna. 22 Ma wawaya sago rewapana kirakiina ina kayaya kurina da ina ghekuyowei na ina sawara ma nani kapiyina tomowina ivivi tumaghanei na peyarina ina kavari ina nae da sawarisi turaturana yavata ina rereghi.”

23 “Tuna kubiine meni wawayina ke kwinaku na ikawapateku. Ma meni wawayina ke iti viteku da yavata kata vivikiidaburana na aku biga eresoresotawei.”*

Kanuma berona ivovira.
(Mat 12:43-45)

* 11:16: Mat 12:38, 16:1; Mak 8:11 * 11:23: Mak 9:40

24 “Kanuma berona wawaya ina kiibukuyowei na warereyai ina baba yawara, gawara inekwai da ini yakam, ma ke ina panani. Ma ina vona bo, ‘Aku numa avoterei na ana vovira nake.’
 25 Ina nekiibau na ina kitai da wawaya numa igigiri ma bera peyarina itere bubuni. 26 Vaghina ma ina nae da kanuma beroberosi bero kirakiisi miikovimaruwa ina rutinisi ma peyarisi ina vovirame tomowina kurina da gwabinai ina runuma. Kunona tomowina ina yawasa ibero. Ma peyarisi ina runuma na ina yawasa ina bero kirakai.”

Nuwabiibai vaghata.

27 Yesu ivivi sisiya ma wavine sago koroto kamoni ikiirara bo, “Am maduwa iti nuwabiibai da ivi tuwem ma ivi susum.”

28 Ma ivonapotei bo, “Ma iyavo kava God vonana ini yanei ma ina votekatekei na God ini biibiinisi da i nuwabiibai ina rakata sasara.”

Wawaya matakira ikayokayowei.

(Mat 12:38-42)

29 Yesu gwabinai koroto irakata kirakai ma ivonesi bo, “Weni kintina na wawaya beroberosi, ekayokayowei da matakira ghamana ita kitai ma ke sago matakira ana veresi da sago kava ina kitai, tuna na Jona ina matakira.* 30 Ikikava Jona ivi matakira Nineva damsi kurisi, nakanani Wawaya Natusi ini matakira weni kintina kurisi.*
 31 Vitupavira kana mara ina pisi na Seba damsi i kiiivavo wavinena ina vomiri ma ina vonakiiyaragha da wawaya weni kintina kamoni na berabero

* 11:29: Mat 16:4; Mak 8:12 * 11:30: Jon 3:4

wawayisi. Mara katamaninai nani wavinena dobu rabarabai ibaba inae Kiivavo Soromon kurina da ina nuwagiura iti yanei. Ma karako weni maranai, wawaya sago inekiibau ma tuna na Soromon ighekuyowei.* ³² Jona idima Nineva damsi kurisi na i berabero ivinimayei ma imiirikupukuputei. Ma mara damonai Nineva damsi ina vomiri ma ina vonakiiyaragha da wawaya weni kintina kamoni na berabero wawayisi. Ma karako wawaya sago inekiibau ma tuna na Jona ighekuyowei.”*

Tupuwa kana yasegana.

(Mat 5:15, 6:22-23)

³³ “Wawaya rampa ina kapuni na ke ina teregavui ma bade ke bayawa vivikuratabuna kamoni ina terei. Kegha, ini rorokeyi da iyavo kava ina rui ku numa na yaseganina ina kitai.* ³⁴ Matami na tupuwimi kana kibe. Matami biibiisi da kokitakita bubuna na yasegana gwabimiyai da tupuwimi inunui. Ma matami beroberosi da ke kota kitakita na nubakutuwa gwabimiyai da tupuwimi inunui. ³⁵ Tuna kubiine kokitaruvimi da yasegana gwabimiyai ina makai ma ke nubakutuwa. ³⁶ Mikeda yasegana gwabimiyai ma tupuwim kamoni nubakutuwa kegha na yasegana gwabimiyai ina rakata da yaghiyaghinai tupuwimi kudubina ina yasegana yavui. Tuna nakanani ma kibe gweyurina ita kamowanimi.”

Nuwapoya miikovimasago.

(Mat 23:1-36; Mak 12:38-40)

* **11:31:** 1Kgs 10:1-10; 2Chr 9:1-12 * **11:32:** Jon 3:5 * **11:33:** Mat 5:15; Mak 4:21; Luk 8:16

³⁷ Yesu ivi sisiya ikovi ma Perisi sago ipisi kurina ma ivonei da yavata ita nae da ina numiyai ita kam. Inae ma Yesu irui ina ku numa ma nevanevanai ikenavipika da ita kam. ³⁸ Ma Perisi tomowina ivi deye kirakiiyei da Yesu i kiki ke ita nunuri, imana ke ita tepokowakowai. ³⁹ Ma Bada Yesu ivona bo, “Tami Perisi dami dabira ma redu kupusi kotepotepokowakowa, ma kamosiyai na panikowa ma nota dowadowasi itupo. ⁴⁰ Neghaneghami! God ke kupuna kava ita yamoni ma kamona yavata. ⁴¹ Aviyavisina ami dabira kamoni na konuwatawei ma moyamoyakisi kurisi koverena. Nakanani kona bera na kudubina kona gigiri da God ku matana na biibina kavakava.”

⁴² “Tami Perisi dami, koti nuwapoya kirakai iyamna bera gisigisisi konununura bogai ma bera ghamaghamasi ke kota berabera! Vane ruguruguna ami vao kamoni koiyiyavi da viya ma ruguruguna imaruwa kamosiyai na sago koviiyiya da Taparoro Numana kamoni God kurina kosuwawara. Ma bera maninisi wawaya kurisi ke kota berabera, ma bade God nuwanuwana ke kota viiya. Bera gisigisisi koberabera na vaghina, ma bade ku tepana na bera ghamaghamasi yavata kota berabera.”*

⁴³ “Tami Perisi dami, koti nuwapoya kirakai, iyamna ami kayowana ghamana da koti wawayaghama, tuna kubiine kiki numasi kamoni wawaya ghamaghamasi kii gawarai komakamakiivipika ma bade vigimara gawarisiyai ami kayowana da wawaya

* **11:42:** Lev 27:30

ina vokaravemi. ⁴⁴ Tami Perisi dami, koti nuwapoya kirakai, iyamna tami nakanani ma karawaga ke gwagwagwarina. Wawaya tepanai ina baba ma ke itakovi da kaesi gaburinai na wawaya tupuwina idogoi.”

⁴⁵ Ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayina sago ivona bo, “Bada, weni nakanani kisisiya na tokai yavata kevonavonavigibowikai.”

⁴⁶ Ma Yesu ivonapotei bo, “Tami bade vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayimi, koti nuwapoya kirakai, iyamna vita ghamaghamasi wawaya kovereveresi ma ke ruvaruvana da ita kavari. Ma bade ke kota vovororona da koti vitesi. ⁴⁷ Koti nuwapoya kirakai, iyamna ami kaekiki mau God ina peroperoveta ivi kiivunuwana ma idogosi. Ma tami na meni gawarisiyai idogosi na kii matakira kopasipasi. ⁴⁸ Nakanani koberaberai na koimamatara meyemi da ami kaekiki i berabero koivaghinei iyamna ti na ivi kiivunuwana ma tami na kii matakira kopasipasi. ⁴⁹ God namada iakovi da nakanani kota berai tuna kubiine ivona bo, ‘Aku peroperoveta ma aposol ana vonatawesi kurisi. Ma viya ini kiivunuwana ma viya ini tupaketowanesi.’ ⁵⁰ Dobu karenai da ku karako peroperoveta peyarisi ivi kiivunuwana ma tarasi isororo na God weni kimtina ini wavumi, tami biwana kudubina kona viiya. ⁵¹ Abel tarana kubiine ma bade Zekaraya tarana kubiine, tuna suwara kapuna kana kema ma Taparoro Numana basunai ikiivunui da irabobo. Vonavaghata Abel ina mariyai ipisi da ku Zekaraya na kudubisi i rabobo kubiine na biwana God weni kimtina

ina veremi.”*

⁵² “Tami vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayimi, koti nuwapoya kirakai, iyamna koiketagudugudu da wawaya vonavaghata ina ku numa ke ina rui. Tami mani ke kota rui ma bade iyavo kava i kayowana da ita rui na koitarapaparanesi.”

⁵³ Ma Yesu nani dobuna ivoterei da inae. Ma tuna maranai Perisi damsi ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ivi karei da Yesu kurina nuwanuwasi ipughupughu da yavata ivivi kawapata. Ma mara nonowa Yesu kurina vitarakiyana bogii ma bogiiyai itereterei da ivivi kaetina. ⁵⁴ I kayowana da Yesu iti sisiya bero na ita paniya.

12

Yesu wawaya miiriruwaruwasi ivi sisiyesi.

(Mat 10:26-27)

¹ Nani maranai koroto ghamanakina ivi kiiriyeriyeyana da wawaya ivivi kiipasipasiyana. Ma Yesu sisiya ivi karei, kana kivikivina kava ivonesi bo, “Perisi damsi na miiriruwaruwasi ma viviberosi. Kokitaruvimi da nani yist na ke ina damana kurimi.* ² Ma mara sago wawaya i bera gavugavusi kudubina na God ini debei ma bade ina berai da aviyavisina kudubina guduguduna na ina votawei.* ³ Aviyavisina didibarai koisisiyei na madeghai God sisiyisi ini debei da wawaya peyarisi ini yanei. Ma aviyavisina numa kamoni wawaya tinisiyai

* **11:51:** Gen 4:8; 2Chr 24:20-21 * **12:1:** Mat 16:6; Mak 8:15

* **12:2:** Mak 4:22; Luk 8:17

koisisiyakarakaravei na tuna matarai sisiyisi peyarina ina rukaghei.”

Iyi kota yabumanei?

(Mat 10:28-31)

⁴ “Turaturaku, avonavonemi da iyavo kava ina kiivunumi na ke kona yabumanesi. Ina kiivunumi ma murinai ke kovokovoghina da aviyavisina berona ina berai kurimi. ⁵ Ma ani beyemi da meni wawayina kota yabumanei. Tuna na God ma ina rewapana emakamakai da ina kiivunumi ma rabobo murinai ku keyama karakaratina ina tawemi. Vonavaghata, tuna wawayina kota yabumanei.”

⁶ “Aririta miikovi kota gimari na miiyanisi igisi kirakai. Ma kegha da God na aririta sago kava ke ini notawapei. ⁷ Vonavaghata, God uyawim peyarina ivi yavi ikovi, iakovi da viya. Ke kona yabumana, tami God kurina miiyanimi irakata kirakai ma enotanotimi. God ku matana aririta peyarina koghekuyowesi.”

Keriso ina wawaya.

(Mat 10:32-33, 12:32, 10:19-20)

⁸ “Avonavonemi, wawaya kurisi koni debei da tami na aku wawaya ma taku Wawaya Natusi nakanani ana berai kubiimi, God ina aneya maghinosiyai ani debei da tami na aku wawaya. ⁹ Ma kona vonaveyiyeku na God ina aneya maghinosiyai bade ana vonaveyiyemi.”

¹⁰ “Wawaya ini avaberoweku na kovokovoghina da God i berabero ina notatawei. Ma Kanuma Vovokaravina ini avaberowei na God ke ina notatawei.”*

* **12:10:** Mat 12:32; Mak 3:29

11 “Wawaya ina patumimi ma ina rutinimi da kiki numasi kamonai ma kwanatu babadisi ma kiikiivavo maghinosiyai kona miiri da ini tupavireviremi. Ma ke koni nuwapoya da ikikava kona vonapotesi bo kami papara kona vowai, *
 12 iyamna nani marasiyai Kanuma Vovokaravina ini beyemi da ikikava koni sisiya.”

Mura wawayina neghaneghana.

13 Tomowa sago koroto kamonai Yesu ivonei bo, “Bada, aku tuwa kevonei da akii mamai ina buderi nevanevana ina vereku.”

14 Ma Yesu ivonapotei bo, “Aku tomo, ke sago iyai rewapana ita vereku da ami mamai bude-rina ata rereghi.” 15 Ma peyarisi ivonesi bo, “Kok-itaruvimi da ke kona vomatamatighana kirakai. Ami mura ma ami sawara ina rakata na yawasa vaghata ke ina veremi.”

16 Ma weni miibiina ivonesi bo, “Mura tomowina sago iyaba da iti maghara 17 ma ina vavai irakata. Ma ivi nuwanotanota bo, ‘Avi ana berai? Numa kweta ke ruvaruvana.’ 18 Muriyai ivona bo, ‘Agunai weni nakanani ana berai. Aku numa kweta gisigisisi ana rika ma ghamaghamasi ana vowa da aku maghara ma aku sawara ana vovidaburana bubuna. 19 Ma ana vona bo, ‘Taku vaghina, aku mura irakata da mara gurina ana kam, anuma ma ani nuwabiibai.’ 20 Ma God nani tomowina ina vonei bo, ‘Tam neghanegham. Weni didibarinai am yawasa ana viitawei da kuna rabobo. Ma aviyavisina

* 12:11: Mat 10:19-20; Mak 13:11; Luk 21:14-15

kudubina kuvovidaburi ma kuvivi maghari na iyi ini rapenei? ”

²¹ Ma bade ivonesi bo, “Iyavo kava enotanota meyesi ma dobu ina sawara ina vovidaburana na ikikava itupuwa nani mura tomowina kurina na nakanani ina tupuwa kurisi. God ita notanotai ma kanumisi ina mura ita vovidaburana na kegha.”

*God kovi tumaghanei ma ke koni nuwapoya.
(Mat 6:25-34)*

²² Muriyai Yesu kana kivikivina ivonesi bo, “Tuna kubiine avonavonemi da ami yawasa dobuwai na ke koni nuwapoyei da aviyavisina kona kani ma aviyavisina kona kotei. ²³ Ami yawasa na ke kam kava kubiine ma tupuwimi na ke gara kava kubiine. ²⁴ Oghogha kokitisi. Ke ita wayowayowa ma ke ita vivimaghara. Ma God ikanikanisi. Ma tami na ekayokayowana kirakiiyemi, ke kiu nakanani. ²⁵ Ma nuwapoya notasi ke ini vitemi da ami yawasa gisi vaghina ini gurini. ²⁶ Ma bade ke ini vitemi da bera gisi korekorena ina tupuwa. Tuna kubiine avi kubiine bera peyarina koinuwapoyei? ²⁷ Saru kokitai, dipiiyai egogogo wapawapa. Ke ita vovobagibagi ma kii gara ke ita popopo ma kitasi ibiibii kirakai da Kiivavo Soromon kana gara biibii kirakiina ighekuyowei.* ²⁸ Inamona na karako egogogo ma maram wawaya ina kapuni ma kegha da God ikotevunaghisi. Inamona ikotevunaghisi ma tami iyavo kava ami vitumaghana igisi na bade ini kotevunaghimi.”

* **12:27:** 1Kgs 10:4-7; 2Chr 9:3-6

29 “Kam ma uma ke kona nota kirakiiyei ma ke koni nuwapoyei. 30 Iyavo kava God ke ita vivitumaghanei na kam ma uma inuwapoyei ma ekwekwa kirakiiyei. Ma tami na ami Mamai namada iakovi da aviyavisina kokayokayowei. 31 God ina vikiivavona konekwai na bade ku tepana ami kayowana dobuwai ina vokiibuwei.”

Kunuma kana mura.
(Mat 6:19-21)

32 “Tami aku sipu yavona na ke kona yabumana, iyamna ami Mamai inuwabiibai da ina ku vikiivavona korui ma rewapana evereveremi da yavata koni kiivavo patapata. 33 Ami mura kovi gimara ma mane na moyamoyakisi kona veresi. Ami kutu ku kamona na kunuma kana mura konuwani, ke dobu kana mura. Kunuma kana mura na ke ina ravuwa, ke meyani da ina kovi, yapiyapisi ke ina kavari, ma kaniketekete ke ina kani. 34 Meni dobunai ami mura kovovoidaburana na bade nuwanuwami na nani dobunai.”

Matami ekarata ma kona banenega.

35 “Ami rampa kokapuna ma kokitaruvai da mara nonowa ina karakarata. Ma bade kovi gara, kovovunagha meyemi da biga kubiine.* 36 Koberai da tami nakanani ma bigabiga wawayisi ita vivikoyakoyagha da i bada kampo raghai ina vovira ku numa. Kurisi ina nekiibau ma ina kiipowapowara na yaghiyaghinai matuketa ina votawei.* 37 Ina kitisi da ebanebanenega na ini nuwabiibii kirakiiyesi.

* 12:35: Mat 25:1-13 * 12:36: Mak 13:34-36

Vonavaghata avonavonemi, nani badana ina tereoruwe meyei da bigabiga kana gara ina kotei ma ina vonesi da ina makai ma ina kam ma tuna mani ina koyaghisi. ³⁸ Vona bubuna da i bada didibarai ina vovira ku numa ma ina pananisi da patana da ebanebanenega na ini nuwabiibai. Namanaki kokoreko kana viruwa bo viarobina kamonai ina nekiibau kurisi ma kegha da matasi ina kitakita na ini nuwabiibii kirakiiyesi. ³⁹ Ma sago ana vonemi, weni tuna damina kovii bubuni. Mikeda numa badana itakovi da avi maranai yapiyapi wawayina ita pisi na ina numa iti tarapaparanei da yapiyapina ke ita gavovori.* ⁴⁰ Tami bade nakanani kona vovunagha ma kona banebanenega. Mara sago kona notanotai da Wawayaya Natusi ke ita pipisi ma nani kamonai ina nekiibau.”

*Bigabiga patupatutuna bo ke patupatutuna.
(Mat 24:45-51)*

⁴¹ Pita ivona bo, “Bada, weni miibiina na tokai kava kubiikai bo wawayaya peyarina kubiisi?”

⁴² Ma Bada Yesu ivonapotei bo, “Numa badana bigabiga sago patupatutuna ma nuwanuwagiurina ina vinei da bigabiga peyarisi kii koyakoyagha. Ma rewapana ina verei da ini badesi ma kii miyya ma kii vavai ina rerereghi. ⁴³ Numa badana ina vovira ma ina kitai da ekoyakoyagha bubunisi na ini nuwabiibiiyei. ⁴⁴ Vonavaghata avonavonemi, rewapana ghamana ku tepana ina verei da aviyavisina kudubina rapenai na ku imana ina terei da

* **12:39:** Mat 24:43-44

ina koyaghi. ⁴⁵ Ma mikedda bigabiga kii koyakoy-
 agha ita vona bo, ‘Aku bada inae ma mara gu-
 rina murinai ina vovira,’ na iti karei da bigabiga
 wivinesi ma tomotomowisi ita widiwidi kiraki-
 iyesi, ita guraguramodi ma itumuma neghanegha.

⁴⁶ Mara sago nani berasi ina beraberi na ina
 bada ina nekiibau da ini tataghani. Ma kovogha
 ghamana ina verei ma ina kwavini da iyavo kava
 ke ita vatekata na ku kamosi ina rui da yavata
 ina makai.”

⁴⁷ “Meni bagibagi wawayina iakovi da avi bi-
 gana kava ina bada ekayokayowei da ina berai ma
 ke ita vovovunagha ma ke ita vatekata na kovogha
 ghamana ina viiya, kana widi ina peyari kirakai.

⁴⁸ Ma meni bagibagi wawayina ke itakova bubuna
 da aviyavisina kava ina bada ekayokayowei, ma
 ina bera berai na kana widi ke ita peyari. Tami
 iyavo kava puyo ghamaghamasi God gwabinai
 koviiya na ekayokayowei da kona vere meyemi da
 biga ghamaghamasi kona berai. Ma bade tam iyai
 da God itumaghanem ma bera peyari ku imam
 iterei da kuna koyaghi na ekayokayowei da nani
 vitana ghamana kuna kavara bubuni.”

Vimakiibogebogeyana.

(Mat 10:34-36)

⁴⁹ “Apisi ku dobu na keyama karakaratina
 akavarapiyei, ma aku kayowana da namada
 ita karata bubuna. ⁵⁰ Ma kunona babataito* sago
 damina ana viiya ma ere nuwapoyiku aikoyakoy-
 agha da tuna berana ina kovi.* ⁵¹ Konotanotai

* **12:50:** ‘Babataito’ na Yesu ina vokwarakwara ma rabobo
 isisiyei. * **12:50:** Mak 10:38

da apisi ku dobu da makiinuwapota ina tupuwa, bo? Kegha, avonavonemi da apisi na kubiiku vimakiibogebogeyana ina tupuwa. ⁵² Karako weni marana ma nake na rakaraka kamonai wawaya miikovi na ini makiibogebogesi da wawaya aroba ivi ruwa ini kawapatesi bo wawaya ruwa ivi aroba ini kawapatesi. ⁵³ Wawaya ini kiitawetaweyana da mamai natuna tomowina ini ghaviyei ma bade natuna ina mamai ini ghaviyei. Maduwa natuna wavinena yavata ini ruwa ma bade natuna wavinena ina vomiri da ina maduwa yavata ini ruwa. Ma kwabura rawana wavinena ini kawapatei, ma bade rawana wavinena ina vomiri da kwabura ini kawapatei.”*

Ikikava wawaya akova ina viiya da bera sago ina tupuwa.

(Mat 16:2-3)

⁵⁴ Yesu koroto ivonesi bo, “Kwavu dumadumasi kona kitai da dipiiyai ighegheyana na kokayokayovona bo, ‘Garewa ina katuna,’ na kovonavona bubuna, nakanani ina tupuwa. ⁵⁵ Ma damina koviiviiya da yavara everaverau na kokayokayovona bo, ‘Madegha ina muyamuya kirakai,’ na kovonavona bubuna, nakanani ina tupuwa. ⁵⁶ Tami miiriruwaruwami, iyamna dobu ma kunuma kokitakitai na akova koviiviiya da aviyavisina ina tupuwa. Ma avi kubiine karako aviyavisina etuputupuwa na damina ke kota viiviiya?”

Kami ghavighaviya yavata ami piropiro kovi maniniya.

(Mat 5:25-26)

* **12:53:** Mic 7:6

⁵⁷ “Avi kubiine ke kota vivitarapiri meyemi da meni berana na maninina? ⁵⁸ Wawaya yavata koni kawapata ma kona vomiri da vitupavira badana kurina da ami vikawapata iti maniniya, na kobera tovonu da ketiyai tami mani ami piropiro koni maniniya. Ke koni maniniya na kam ghaviya ina tinakwarokwarom vitupavira badana kurina. Ma tuna ina vonakiiyaragha da kubera beroi ma seri wawayina ku imana ina terem. Ma tuna ina rutinim da ku gabura ina terem. ⁵⁹ Avonavonemi da gabura kamonai kuna makii kirakai da kam kovogha kudubina kuni miiya yavui.”

13

Ami berabero kona miirikupukuputei bo kona rabobo.

¹ Wawaya viya Yesu ivonei bo, “Pailat ina seri wawayisi inae da Gariri damsi viya ivi kiivunuwana maranai i ghamoghamo suwarisi ivovovunagha da ita kapuna. Ma wawayisi tarasi na ghamoghamosi tarasi yavata ivi sagoi.”

² Ma Yesu ivonapotesi bo, “Weni nakanani irabobo kubiine na konotanotai da nani Gariri damsi na i berabero irakata, ke nakanani ma Gariri damsi viya, bo? ³ Avonavonemi da kegha! Ma tami na ami berabero ke koninimayei ma ke kona miirikupukuputei na peyarimi bade ami yawasa koni wapai. ⁴ Ma nani wawayisi ivi 18 Jerusalem kamonai irabobo maranai Silowam numana ipeku ku tepasi na konotanotai da ti i berabero irakata kirakai, ke nakanani ma wawaya viya Jerusalem kamonai,

bo? ⁵ Avonavonemi da kegha! Ma tami na ami bera beroberosi ke koninimayei ma ke kona miirikupukuputei na peyarimi bade ami yawasa koni wapai.”

Kii ke itame miibiina.

⁶ Ma Yesu weni miibiina ivonesi. “Tomowa sago ina vao kamoni koweya ivoni. Ma inae da koweya amena itekwai ma ke sago ita panani.

⁷ Ma ina vao kana koyakoyagha ivonei bo, ‘Taku madegha aroba avi veruvira wike da weni ki-ina arurupoti ma amena aekwekwa kawai. Ketaratawei! Avi kubiine tano muina kava eviviiya?’

⁸ Ma vao kana koyakoyagha ivonapotei bo, ‘Bada, tavoterei da madegha sago ina miiri. Ma nani kamoni kiina ana koyagha bubuni, kunukununa ririnai ana koini ma mugu ana tawei da ramramna muina ina viiya. ⁹ Ma maram madeghinai iname boni na ibiibai. Ma kegha, na tataratawei.’ ”

Yesu wavine gubagubagina ivi yawasi.

¹⁰ Viyakam marana sago kiki numana kamoni Yesu ivivi beyebeyena. ¹¹ Ma wavine sago nani kamoni, kanuma berona gwabinai iberai da madegha 18 igubaga, kuputuwana itinarukumi da ke kovokovoghina ita miirimanini.

¹² Ma Yesu wavinena ikitai na ikwatui da koroto ku maghinosi ita pisi. Ma ivonei bo, “Wavine, avovotawem, karako weni gubagina ekiikiibutawem.”

¹³ Imana ku tepana iterei na yaghiyaghina wavinena kuputuwana ivi kiimaniniyei da God ivi ghegheni.

¹⁴ Ma kiki numana badana nuwanuwana ipughu da Yesu viyakam maranai wavinena

ivi yawasi. Tuna kubiine koroto kiki numana kamonaivonesi bo, “Mara miikovimasago kamonaivonesi na biga taberaberai. Nani marasiyai kona pisi da kona bunama. Ma ke viyakam maranai kona pisi.”*

¹⁵ Ma Bada Yesu ivonapotei bo, “Tami miriruwaruwami! Viyakam maranai peyarimi sago sago duma ami ghamoghamo uravisi kona rupama ma i numa kamonaivonesi rutinakiibuwesi ku okowa da inuma. ¹⁶ Weni wavinena na Abraham tupurereghina ma tuna Seitan ikutatani da madegha 18 ikovi. Kade aviyavisina ikutani na viyakam maranai kata rupami, bo kegha?” ¹⁷ Yesu weni nakanani ivi sisiya na iyavo kava ivivi kawapatei na ivinimaya. Ma wawaya peyarisi ivi nuwabiibai da bera ghamaghamasi ipeyari iberaberai.

Kiiroko peina miibiina.

(Mat 13:31-32; Mak 4:30-32)

¹⁸ Muriyai Yesu ivona tovonisi bo, “God ina vikiivavona na ikikava? Aviyavisina kurina ana vonagubai? ¹⁹ Tuna nakanani ma tomowa ki-iroko peina iviia da ina vao kamonaivonesi. Peina igogo da ivi kiidagima da kiu bogii ma bogiiyai ragharaghanai itowatowei.”

Yist Miibiina.

(Mat 13:33)

²⁰ Ma Yesu ivona tovana meyesi bo, “God ina vikiivavona na aviyavisina kurina ana tere tovonisi? ²¹ Tuna na nakanani ma yist. Wavine yist gisina iviia ma parawa ghamana kamonaivonesi

* **13:14:** Exod 20:9-10; Deut 5:13-14

iterei ma ivoviravirai. Ma yist na parawa inunui da kapawina irakata.”

Matuketa gisina.

(Mat 7:13-14, 21-23)

²² Yesu ivomiiri ku Jerusalem na keta borinai kwanatu ma meyagai kamosiyai ivivi beyebeyena.

²³ Ma wawaya sago ivi tarakiyane bo, “Bada, wawaya ke peyarina yawasa makamakii nonowina ina panani, bo?”

Ma ivonapotesi bo, ²⁴ “Kovi paparana da ku matuketa gisina kona rui, iyamna wawaya ipeyari ina bera tovonni da ina rui ma kara ke kovokovoghina. ²⁵ Marana ina pisi da numa badana ina vomiri da matuketa ina gudui. Ma matarai kona miiri ma kona kiikipowapowara ma kona vivinowi kurina bo, ‘Bada, matuketa kevotawei kubiikai.’ Ma numa badana ina vonemi bo, ‘Ke atakovimi! Mimei kovi piyana?’ ²⁶ Ma

kona vonapotei bo, ‘Rorova takam ma tuma patapata ma akii meyagiyai kuvivi beyebeyena.’

²⁷ Ma numa badana ina vona meyemi bo, ‘Ke atakovimi. Mimei kovi piyana? Abaremi, konetaweyana. Peyarimi na berabero wawayimi!’* ²⁸ Tuna maranai koni tutuwana ma okemi koni tarakikitei iyamna tami na kupunai, ma Abraham, Aisiki, Jeikap ma peroperoveta peyarsi

kona kitisi da ti na God ina vikiivavona kamoni.*

²⁹ Ma dobu matatupina ruwamaruwa kamosiyai wawaya ina riyesi ma kampilagha kubiine ina makiivipika God ina vikiivavona kamoni.*

* **13:27:** Psa 6:8 * **13:28:** Mat 22:13, 25:30 * **13:29:** Mat 8:11-12

³⁰ Vonavaghata da wawaya viya karako imuri na nani maranai ini nao, ma wawaya viya karako inao na nani maranai ini muri.”

*Yesu Jerusalem kubiine ivi nuwapoya.
(Mat 23:37-39)*

³¹ Nani maranai Perisi damsi viya ipisi Yesu kurina ma ivonei bo, “Weni dobuna kekiibutawei kenae iyamna Kiivavo Herodi ina kayowana da ina kiiyunum.”

³² Ma ivonapotesi bo, “Konae da nani kukou dipa kovonei bo, ‘Karako ma maram na kanuma beroberosi ana kwavinisi ma wawaya gubagubagisi ani yawasisi, ma mara viarobina kamonai na aku biga ani kovini.’ ³³ Vonavaghata da karako, maram ma mara kana viaroba na biga ke ana voterei, aku kayowanai ana nanae. Ma bade vona bubuna da peroperoveta na ke Jerusalem kupunai ita raborabobo.”

³⁴ “O, Jerusalem, Jerusalem! Tami peroperoveta kovi kiiyunuwana. Ma iyavo kava God ivonatawesi kurimi na wakimiyai koravisi da kovi rabobosi. Mara ipeyari akayokayowei da ikikava kokoreko wavinena mapemapena gaburinai natunatuna ekiikiividabudaburana da kii papara ita vowai na nakanani Jerusalem dami kubiimi ata berai. Ma tami kobara. ³⁵ Damina kota viiya da God ivoteremi da ami numa kwebuna. Avonavonemi da ke kona kita meyeku ina nanae da mara sago kuriku kona vona bo, ‘God ini biibinim, tam Bada avanai kepipisi!’ ”*

* **13:35:** Psa 118:26; Jer 22:5

14

Yesu tomowa ivi yawasi.

¹ Viyakam marana sago Yesu inae da Perisi damsı i bada ina numııyai ita kam. Ma Perisi damsı viya ivivi matatete bubuni da ita kitai, vonaviyoyovana iti kiıgiıyei bo kegha. ² Ma tomowa sago ipisi Yesu ku maghinona, tomowina na tupuwina gwarugwaruna. ³ Ma Yesu vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ma Perisi damsı ivi tarakiiyanesi bo, “Vonaviyoyovana kamonai ivi vaghinei da viyakam maranai wawaya tiyawasi bo kegha?”

⁴ Ma peyarisi ivi kawapotapota. Vaghina ma Yesu tomowina ivotovoni da ivi yawai ma ivonatawei inae. ⁵ Ma ivonesi bo, “Viyakam maranai natum bo am ghamoghamo ita peku ku dogo kamona na kuta kitakuyowei bo yaghiyaghinai kuta tinepai?”*

⁶ Ma ke sago ikikava ita vonapotei.

Viwawayaghama miibiina.

⁷ Yesu ikitai da kam kubiine na wawaya gawara biibiisi ivinevinei da ita makai na weni miibiina ivi isisiyei. ⁸ “Iyi tam tavine kamna kubiine kam sisiya kuviiya ma kuna pisi na ke wawaya ghamaghamasi kii gawarai kuna makai. Mikeda wawaya sago kana vava irakata da ighekuyowem kana sisiya iviıya da ina pisi”^{*} ⁹ na kam badana ina vonem bo, ‘Kevomiiri ma ita tomowa weni gawarina ina viiıya.’ Ma tam kuninimaya da wawayota kurisi kuna nae da kamosiyai kuna makai. ¹⁰ Ma weni nakanani

* 14:5: Mat 12:11 * 14:8: Prov 25:6-7

kuta berai. Tavine kamna badana kam sisiya ita vonatawei da kuta pisi na wawayota kamosiyai kuta makai. Ma badana ita pisi da ita vonem bo, ‘Kwinaku, keghae ku gawara biibiina.’ Ma vaghina, wawaya maghinosiyai ita rutinim wawaya ghamaghamasi i ku gawara da kam vava ita rakata. ¹¹ Iyavo kava ekayokayotata ma ekayokayowei da ini wawayaghama na God ina tereoruwesi. Ma iyavo kava eteretereoruwe meyesi na God ina terepisi da ini wawayaghama.”*

¹² Ma Yesu, Perisi damsai i bada kurina ivona bo, “Kam ghamana kuna berai na ke varevaresim, am rakaraka, damturam bo mura wawayisi kii sisiya kuna vonatawei da ina pisi, iyamna am agabiibai ina kovoghi. Karakava kam sisiya ina vonatawei da gwabisiyai kuna kam. Nakanani ina berai kurim na tam namada kam miiya kuviiya. ¹³ Tuna kubiine kam ghamana kuna berai na wawaya moyamoyakisi, digadigasi, gibegibesisi ma matapotapotasi kii sisiya kevonatawei da ina pisi. ¹⁴ Ti wawayisi na ke kovokovoghina da am agabiibai ina kovoghi, tuna kubiine God ini biibinim. Ma maranai ina wawaya maninisi rabobowai ina vomiiiri na kam miiya God gwabinai kuna viiya.”

Kamporagha miibiina.

(Mat 22:1-10)

¹⁵ Ma tomowa sago Yesu yavata ikamkam ma ina sisiya ivivi yanei. Ma ivonei bo, “Iyavo kava God ina vikiivavona kamonai ina kamkamporagha na ini nuwabiibii kirakai.”

* **14:11:** Mat 23:12; Luk 18:14

¹⁶ Ma Yesu ivonapotei bo, “Tomowa sago ivovunagha da kam ghamanakina ita berai ma wawaya peyarisi ikwatusi da ita pisi. ¹⁷ Kam kana mara inekiibau na ina bigabiga ivonatawei da iyavo kava ikwatusi na ivonesi bo, ‘Kopisi ma takam, bera peyarina namada avovunagha ikovi.’ ¹⁸ Ma peyarisi ivi karei da ivonavonavurana. Wawaya sago ivona bo, ‘Taku aku dowa wekarakava agimari, tuna kubiine anenae da ana kitai. Tuna kubiine ainowi da kuna votereku.’ ¹⁹ Ma sago ivona bo, ‘Taku aku ox imaruwa wekarakava agimari. Anenae da ana bera tovonisi da uwata sawarina ina tina bubuni bo kegha. Tuna kubiine ainowi da kuna votereku.’ ²⁰ Ma bade sago ivona bo, ‘Taku wekarakava atavine, tuna kubiine ke kovokovoghina da ana pisi.’ ²¹ Bigabiga ivovira ina bada kurina da weni sisiyisi ivi mamatarei. Ma ina bada nuwanuwana ipughu da ivonapotei bo, ‘Kenae, yaghiyaghinai kekiibau ku kwanatu da ketiyai wawaya moyamoyakisi, digadigasi, gibegibesisi ma matapotapotasi kuna rutinapiyesi.’ ²² Ina bigabiga ivovira ma ivona bo, ‘Bada, aviyavisina kuvoneku na aberai da wawayisi ipisi, ma gawara ke ita tupo.’ ²³ Ma badana ivonei bo, ‘Kenae, kwanatu kekiibutawei da dipiiyai ma dobu rabarabai wawaya ketiyai kunekwisi da ina pisi ma aku numa ini tupoi. ²⁴ Avonavonem da iyavo kava kunona akwatusi ma ibara na ke sago aviyavisina ina kuta tovonni weni kamna kamonai.’ ”

*Ikikava Yesu kuna kivini.
(Mat 10:37-38)*

²⁵ Koroto ghamana Yesu yavata ibaba inenae na imiiritavire da ivonesi bo, ²⁶ “Meni wawayina nota ina viiya da ita kiviniku na ina kayowana kirakiiyeku da ke nakanani ma ina mamai, ina maduwa, kawana ma natunatuna, varevaresina, novunovuna ma bade tuna mani ina yawasa. Ke ina kayowana kirakiiyeku na ke kovokovoghina da ina kiviniku.* ²⁷ Ma bade meni wawayina kana korosi ke ita kavari da murikuwai ita pisi na ke kovokovoghina da ina kiviniku.* ²⁸ Mikeda wawayaya sago weni korotona kamonai am kayowana da numa ghamana kuta vowai na kunona kuta makai ma am mane kuta ruvai da kovokovoghina da numa kana sawara kudubina kuta gimara yavui bo kegha. ²⁹ Numa vowana kuti karei ma borinai am mane ita kovi na ke kovokovoghina da numa kuni kovini. Ma wawayaya peyarisi ina kitai ma ina vonavinamem. ³⁰ Ina vona bo, ‘Nani wawayina numa vowana ivi karei ma ke kovokovoghina da iti koviya.’ ³¹ Bo mikeda kiivavo ita nae da kiivavo sago yavata iti ghaviya na kunona ini nuwanotanota da ina seri wawayisi 10 tausan na kovokovoghina da kana ghaviya ina seri wawayisi 20 tausan ina miiripotesi bo kegha. ³² Ma sisiya ini yanei da kana ghavighaviya ina seri wawayisi namada ivomiiri epipisi na ina yonayona ina vonatawesi ini nao. Ma dobu rabarabai ina verupotesi ma ini nowi kurisi da keta inekwai da nuwanuba kamosiyai ita makai, iyamna ke kovokovoghina da ita miiripotesi. ³³ Ma bade nakanani, iyi tam ke kuni vaghinei da am bera ma am yawasa kudubina

* **14:26:** Mat 10:37 * **14:27:** Mat 10:38, 16:24; Mak 8:34; Luk 9:23

ku imaku kuna terei, tam na ke kaku kivikivina.”

Yegai damina kegha na titawei.

(Mat 5:13; Mak 9:50)

³⁴ “Yegai na biibiina. Ma mikedada yegai damina ina wapa na kara ke kovokovoghina da damina ina vovira. ³⁵ Ma mikedada yegai damina kegha na tuna iyamna kegha. Tuna kubiine ke vao kamonai kuna tepotawei da dowa muina ini rakati. Kegha, tuna na berona, ketawei. Wawaya ere tinimi na aku sisiya kovi yana bogai.”

15

Sipu iwapa miibiina.

(Mat 18:12-14)

¹ Mara sago teks yuyuna wawayisi ma berabero wawayisi Yesu imiiriviviri da ina sisiya iti yanei.* ² Ma Perisi damsi ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ivonavonakunukunura bo, “Weni tomowina berabero wawayisi i kiiki-wesi ma yavata ekamkam.” ³ Ma Yesu weni miibiina ivi sisiyei kurisi. Ivona bo,

⁴ “Mikedada am sipu ivi 100 ma sago ita wapa na kade ivi 99 gawara yagharinai kuna kuyowesi da wapawapana kunekwai bo? ⁵ Ma kunekwai da kuna panani na kade ere nuwabiibim ku katagheyam kuna tawanepai ⁶ da kuna nae ku numa bo? Muriyai turaturam ma am rakaraka kuna kwaturiyariyesi ma kuna vonesi bo, ‘Tinuwabiibii kirakai, iyamna aku sipu iwapa ma apanani.’ ⁷ Avonavonemi da wawaya sago kava ina berabero ininimaye ma ina miirikupukuputei

* **15:1:** Luk 5:29-30

na kunumai nuwabiibai ina rakata kirakai, da ke wawaya maninisi ivi 99 i berabero kegha inuwabiibiyesi nakanani.”

Mane iwapa miibiina.

⁸ “Ma miiba sago na wavine ina mane na silva riririghisi imaruwa, ma sago ina wapa na avi ina berai? Kade rampa ini nawai da numa ina rughirighiriya ma inekwai da ina panani bo? ⁹ Ma ina panani na wivine turaturana ina kwaturiyariyesi ma ina vonesi bo, ‘Tinuwabiibii kirakai iyamna aku mane sago iwapa na apanana meyei.’ ¹⁰ Avonavonemi da wawaya sago kava ina berabero ininimayeiyi ma ina miirikupukuputei na kunumai God ina aneya ini nuwabiibii kirakiyeiyi.”

Yaraga iwapa miibiina.

¹¹ Yesu ina sisiya ikwapanatini, ivona bo, “Tomowa sago natunatuna tomotomowa ivi ruwa. ¹² Ma murimurina ina mamai ivonei bo, ‘Mamai, buderim na kaku reregha da kevereku.’ Vaghina ma i mamai na aviyavisina kudubina rapenai na ivorereghi natunatuna kurisi. ¹³ Ke mara gurina ma murimurina ina sawara peyarina ivi gimarei da mane iviyya ma ivomiiri da ku dobu rabaraba. Ma nani dobunai berabero yawasina kamoni imakamakai da ina mane peyarina ivi rekwe wapawapai da ivi koviya. ¹⁴ Ivi koviya ma muriyai gomara itupuwa da nani dobuna kudubina ikamowana yavui. Gomara irakata kirakai ma yaragina mara nonowa vitonara ikarakarai. ¹⁵ Ma inae da biga iekwai ma wadubo wawayina gwabinai biga ipanani ma ivonatawei da ina poro iti kanisi. ¹⁶ Ere vitonarina

poro ivivi kanisi ma ina kayowana ghamana da poro kii vavai ita kani ma ke kovokovoghina. Ma ke sago wawaya iti kamyuyuwei da vavai ita verei. ¹⁷ Ma nani kamonai nota iviia. ‘Aku mamai ina bigabiga wawayisi kii vavai na ghamana, ma taku weni dobunai vitonara ekarakaravunuku. ¹⁸ Ibiibii kirakai da ana vovira aku mamai kurina, ma ana vonei bo, “Mamai, taku berabero aberai God kurina ma tam kurim. ¹⁹ Taku ke wawaya ki-imataniku da kuna voneku bo, natuku. Tuna kubi-ine keviiniku da am bigabiga kamosiyai ana makai ma kubiim ana vobagibagi.”’ ²⁰ Vaghina ma yaragina ivomiiri inae ina mamai kurina.”

“Karakava ita nekiibau ku numa ma ina mamai namada ikitataweyana da natuna ipipisi na ikitai. Ma ivi nuwapoya kirakai da natuna iverupotei, itaraghavui ma iyon. ²¹ Ma yaragina ina mamai ivonei bo, ‘Mamai, taku berabero aberai God kurina ma tam kurim. Taku ke wawaya ki-imataniku da kuna voneku bo, natuku.’ ²² Ma kegha, ina mamai bigabiga kurisi ivona bo, ‘Kovi yaghiyaghina! Gara biibii kirakiina kokavara-piyei ma natuku kovi kotei. Rini ku imadigedigena kovi runi ma kana kaeterepapara ku kaena kovi kotei. ²³ Ma kau natuna dodona korutinapiyei ma kokiivunui. Peyarita takamporagha ma tinuwabiibai, ²⁴ iyamna natuku na irabobo ma iyawasa, tuna iwapa ma ivovira.’ Ma vaghina, kamporagha ivi karei.”

²⁵ “Peyarisi ivivi nuwabiibai na kamonai natuna tutuwaghina dipiiyai ikiibau. Ipipisi numa ku ririna na ivi yanei da wawaya enava iraravi ma ivivi rikuwana. ²⁶ Ma bigabiga sago ikwatui ma ivi tarakiyane bo, ‘Aviyavisina etuputupuwa?’

27 Ma ivonapotei bo, ‘Tim kikei ivovira ma tuna na yawayawasina, tuna kubiine am mamai kau natuna dodona ivowai.’ 28 Ma tutuwaghina nuwanuwana ipughu kirakai da ke ita rui. Tuna kubiine ina mamai ikiibau kurina da ita rutinaruwei. 29 Ma ibara ma ina mamai kurina ivona bo, ‘Kevi yana, weni marana gurigurina kubiim avovobagibagi kirakai ma ke meyani da am sisiya ata vonabarei. Ma ke avi biibiina kuta vereku da turaturaku yavata kata kam ma kati nuwabiibai, ke gote gubuna kava kuta vowai kubiiku. 30 Ma weni natum na am buderi kudubina ivi rekwe wapawapai na keta wivinesi igimagimaresi. Ma karako ivovira kurim na avi kubiine kana kau dodona kuvowai?’ 31 Ma ina mamai ivona bo, ‘Natuku, tam ma taku na weni marana gurigurina yavata tamakamakai, ma aku sawara kudubina namada averem da rapemuwai. 32 Ma tim kikei irabobo ma iyawasa, iwapa ma ivovira. Tuna kubiine bera biibiina taberai da yavata takamporagha ma tinuwabiibai.’ ”

16

Koyakoyagha nuwanuwagiurina miibiina.

1 Yesu kana kiviivina miibiyai ivonesi bo, “Mura wawayina sago ina bigabiga ivinei da ina mane ma ina sawara kudubina ita koyaghi. Ma mara sago mura wawayina sisiya ivi yanei da bigabiga bera wapawapa iberaberi da ina mane ivivi rekwei. 2 Tuna kubiine ikwatui ma ivonei bo, ‘Sisiyim avi yanei da aviyavisina rapekuwai na ke kuta koyakoyagha bubuni. Ikikava kukoyaghi ma aviyavisina peyarina kuberai na kuni mamatareku

da akovina ana viiya, iyamna gwabikuwai kubiga ikovi ma kuna nae.' ³ Ma bigabiga tuna mani ivona meyei bo, 'Aviyavisina ana berai? Aku bada weni bagibagina kamonai eviiviitaweku. Taku ke kovokovoghiku da ana wayowa, ma bade ainimaya da vinowi tepanai ana makai. ⁴ Akovi aviyavisina ana berai da maranai aku bagibagi ani wapai na turaturaku ina peyari ma ina koyagha bubuniku.' ⁵ Vaghina ma, iyavo kava kii tupi ina bada gwabinai imakamakai na ikwatusi ipisi. Wawaya sago ikwatui ma ivonei bo, 'Tam aku bada gwabinai kam tupi na aviyavisina kava?' ⁶ Ivonapotei bo, 'Taku na 3 tausan litas oliv oira am bada gwabinai aviiya.' Ma bigabiga ivonei bo, 'Am pepa weni, keviiya ma wekarakava girumina kevirai da kam tupi na 1 tausan 5 handred litas kava.' ⁷ Ma wawaya kana viruwa ikwatui ma ivonei bo, 'Tam kam tupi na viya?' Ma ivonapotei bo, 'Taku na 20 tausan kilos whiti aviiya.' Ma bigabiga ivonei bo, 'Am pepa weni, keviiya ma girumina kevirai da kam tupi na 16 tausan kilos kava.' ⁸ Ma vaghina, aviyavisina nani bigabigana iberai na ina bada sisiyina ivi yanei ma ivi ghegheni iyamna tuna na yapiyapina ma viviberona ma kegha da ina nuwagiura irakata kirakai." Ma Yesu ina sisiya ikwapanatini. Ivona bo, "Vonavaghata da iyavo kava dobu yawasina kamonai emakamakai na iakova kirakai da ikikava ini bero da turaturasi ini nuwabiibiinisi. Ma iyavo kava yasegana kamonai emakamakai na neghaneghasi, ke itakovi."

⁹ "Avonavonemi da dobu kana mura ke ina makii nonowa. Tuna kubiine kovorereghi da turaturami ina peyari. Nakanani kona berai

da karakava kunumai wawaya peyarsi ini kiikiiwemi. ¹⁰ Iyavo kava bera gisina ina koyagha bubuni na kovokovoghina da titumaghaneɗi da bade bera ghamana ina koyagha bubuni. Ma iyavo kava aviyavisina gisina gwabisiyai na ke ina koyagha bubuni na takovi da bade ghamana ke ina koyagha bubuni. ¹¹ Iyi tam doɓu kana mura ke kuta koyakoyagha bubuni na avi kubiine God mura makamakii nonowina ina verem? ¹² Mura kudubina na God rapenai. Ma iyi tam doɓu kana mura gisina iverem da kuta koyagha bubuni ma kuvi rekwei na God ke ini tumaghanem da mura vaghata ina verem da rapemuwai.”

¹³ “Bigabiga wawayina ke kovokovoghina da babada ruwa kubiisi ina biga bubuna. Mikeda ina babada ruwa na bada sago ina barei ma sago nuwanuwana ina viiya. Bo sago kurina ini patutu ma sago ina miirikupukuputei. Ke kovokovoghina da ami babada ruwa, sago God ma sago mane.”*

Yesu ina vibeyebeyena viya.

(Mat 11:12-13, 5:31-32; Mak 10:11-12)

¹⁴ Ma Perisi damsi, ti na mane nuwanuwasi iviivii kirakiiyei. Tuna kubiine Yesu ina vibeyebeyena ivi yaneɗi na ivonavonavinamei. ¹⁵ Ma tuna ivonesi bo, “Wawaya matasiyai koberaberaɗi da tami nakanani ma wawaya biibiimi, ma God iakovi da nuwanuwami ikikava. Aviyavisina wawaya doɓuwai enotanotai da bera ghamana na God kurina iyamna kegha.”

¹⁶ “Moses ina vonaviyoyovana ma peroperoveta aviyavisina igirugirumi na tanununuri da

* **16:13:** Mat 6:24

Jon Babataito ina ku mara. Nani maranai ivi karei da ku karako na wawaya God ina vikiivavona edimadime ma wawaya peyarisi ipaparana da ina rui.* ¹⁷ Ikikava ibagibagi kirakai da dobu ma kunuma ita wapa na bade nakanani ke kovokovoghina da giruma gisi korekorena Moses ina vonaviyoyovana kamoni kata kiipupuni da ita wapa.”*

¹⁸ “Meni tomowina kawana ina barei ma muriyai wavine sago ina ravaghi na ipekana wapawapa ma tuna na berabero God ku matana. Ma bade meni wawayina kawana yavata ini kiitawetaweyana ma muriyai wavinena na tomowa sago ina ravaghi na ivi ruwa ipekana wapawapa, tuna bade na berabero God ku matana.”*

Mura tomowina ma Lasaras.

¹⁹ “Mura tomowina sago mara nonowa kana gara biibii kirakiisi ivivi kote, ikamkam bubuna ma ina kayowana kudubina rapenai.

²⁰ Ma tomowa moyamoyakina ma ininina gubagubagina kana vava Lasaras. Tuna na mara nonowa mura tomowina ina matuketa ririnai ikenakena ma ivivi nowi wawaya kurisi.

²¹ Ma vitonara ikara kirakiyei da ina kayowana da kamrigha mura wawayina ina kema gaburinai ita kani ma ke kovokovoghina. Ma kukou ivivi piyana da kana gubaga inemonemoi.

²² Mara sago Lasaras irabobo ma aneya ipisi da kanumina iviia ineyei ku kunuma da

* **16:16:** Mat 11:12-13 * **16:17:** Mat 5:18 * **16:18:** Mat 5:32; 1Kor 7:10-11

Abraham yavata imakamakai. Ma bade mura wawayina irabobo ma wawaya tupuwina idogoi, ²³ ma kanumina na ku keyama karata makamakiina inae. Ma nani dobunai inivisi ghamana ipanani da ivovokwarakwara. Ma ita tepa da nokomanaki Abraham ikitai, tuna na Lasaras yavata imakamakai. ²⁴ Ma ivi kwatu bo, ‘Mamai Abraham, kevi kamyuyuweku na Lasaras kevonatawei da imarakorakona ku okowa ina tupakutuvi ma pepaku ini nubanubai. Taku weni keyama karakaratinai ininiku ivisivisiyana.’ ²⁵ Ma Abraham ivonapotei bo, ‘Natuku, kevi nuwanotanota da am yawasa dobuwai na biibiina, am kayowana kudubina rapemuwai. Ma Lasaras na ke sago biibiina rapenai. Ma karako na tuna inuwabiibai ma tam na inivisiyai kemakamakai. ²⁶ Ma sago na kawanagha ghamanakina emakamakai tam ma tokai kamoputiyai. Meni wawayina wimei ina kayowana da kurim ita damana na ke kovokovoghina. Ma bade wawaya namei ke kovokovoghina da kurikai ina damana.’ ²⁷ Ma mura tomowina ivonapotei bo, ‘Mamai Abraham, ainowi kurim da Lasaras kevonatawei aku mamai ina ku numa. ²⁸ Nani dobunai varevaresiku miikovi emakamakai ma aku kayowana da Lasaras ina vonaviakovisi da ina kitaruvisi da i rabobo murinai na ke weni ku inivisi dobuna ina pisi.’ ²⁹ Ma Abraham ivonapotei bo, ‘Moses ma peroperoveta namada ivonaviakovisi da ita kitaruvisi. Aviyavisina ti damsi igiruma na namada varevaresim gwabisiyai ma kovokovoghina da ini yavi.’ ³⁰ Ma mura tomowina ivona bo, ‘Kegha, mamai Abraham, ti na kara ke

ini yava tovoni. Ma wawaya sago kuna vonatawei da rabobowai ina vovira kurisi na i berabero ina miirikupukuputei.’ ³¹ Ma Abraham ivona bo, ‘Moses ma peroperoveta i sisiya ke ini yanei na karakava wawaya rabobowai ina vomiri na bade tuna ina sisiya ke ini yanei.’ ”

17

Berabero ma vitumaghana.

(Mat 18:6-7, 21-22; Mak 9:42)

¹ Yesu kana kivikivina ivonesi bo, “Vonav-aghata da wawaya i yawasa kamonai ruyagha ina panani da berabero ina berai. Ma meni waway-ina kwinana ini nowe beroi da ruyagha ina panani da berabero ina berai na tuna iti nuwapoya kirakai, iyamna kovogha God gwabinai ina viiya. ² Ita biibii kirakai da wakima ghamana iwanai ita kuni ma ku bogapu ita tawanoruwei da kara ke kovokovoghina da wawaya ina ruyaghisi, iyavo kava ti nakanani ma ededa yoghoyogho na ruyagha ke ina veresi da berabero ina berai. ³ Tuna kubiine kokitaruvimi.”*

“Varesim bera berona ina berai na keyeghai. Ma mikedda ininimaya ma ina berabero ina miirikupukuputei na tam na ina berabero kenotatawei. ⁴ Mikeda mara miikovimaruwa mara sago kamonai bera beroberosi kurim ina berai ma mara miikovimaruwa ina pisi kurim ma ina vonem da ina bera beroberosi inimayei ma ina miirikupukuputei na bade tam na mara miikovimaruwa ina berabero kenotatawei.”

⁵ Ma aposol Bada Yesu kurina ivona bo, “Akkii vitumaghana kevi rakati.”

* **17:3:** Mat 18:15

⁶ Ma ivonapotesi bo, “Mikeda ami vitumaghana gisi vaghina ita makai nakanani ma pei gisi ko-rekorena ma weni kiina kota vonei bo, ‘Ketinaragu meyem ma kedamana ku yegai da kamonai kuna gogo,’ na vonavaghata, ina votekatekemi.”

⁷ “Mikeda bada sago ina bigabiga wawayina ituwuwata bo sipu ita koyakoyaghi ma muriyai ita vovira ku numa na ina bada ke ita vonei bo, ‘Kepisi, kuna makai ma takam.’ Kegha, ⁸ ita vonei bo, ‘Kaku vavai kevi tavi, kam gara biibiina kekotei ma kekoyaghiku da ana kam ma anuma. Ma muriyai tam kuna kam ma kunuma.’ ⁹ Ma bigabiga wawayina ina bada ina kayowana peyarina ina berai na ke ini kiikiwei. ¹⁰ Bade tami nakanani, maranai Bada biga ina veremi ma koni kovini, kona vona bo, ‘Tokii na bigabiga, akii biga kava kaberaberai.’ ”

Yesu tomotomowa imaruwa ivi yawasisi.

¹¹ Mara sago Yesu inenae ku Jerusalem. Ma Sameriya da Gariri i viparaparatai ibababa. ¹² Ku meyagai sago irurui na tomotomowa imaruwa gubagubagisi ipipisi kurina. Kii gubaga na gi-ipo, tuna kubiine nokomanaki ma ivi kiimiiriyesi. ¹³ Ma gamotepasiyai ikiirara. “Yesu! Bada! Kevi kamyuyuwakai!”

¹⁴ Yesu ikitisi, ma ivonesi bo, “Konae da taparoro babada kurisi koni beye meyemi da koyawasa.”

Ma ivivi neyana da keta borinai na iyawasamakai.* ¹⁵ Kwinasi sago, maranai ikitai da iyawasa, ivovovira ma gamotepanai

* **17:14:** Lev 14:1-32

God kana vava ivovokavakavari. ¹⁶ Ma ipisi da Yesu maghinonai itawotei ma ivi kiikiwei. Tuna na Sameriya wawaya. ¹⁷ Ma Yesu ivona bo, “Vonavaghata da wawaya imaruwa avi yawasisi. Ma ivi 9 na imapatana? ¹⁸ Weni tomowina na dobu viruwa wawayina, ma ina kina kava ivovira. Avi kubiine peyarisu ke ita vovira da God ita vokavakavari?” ¹⁹ Ma Yesu tomowina ivonei bo, “Kevomiiri ma kuna nae, am vitumaghana kubiine kuyawasa.”

*God ina vikiivavona ina nekiibau.
(Mat 24:23-28, 37-41)*

²⁰ Mara sago Perisi damsi Yesu ivi tarakiyane da avi maranai God ina vikiivavona ina nekiibau. Ma Yesu ivonapotesi bo, “God ina vikiivavona ina nekiibau na damina kona viiya, ma ke matamiyai kona kitai. ²¹ Ma wawaya ke kovokovoghina da ina vona bo, ‘Weni we,’ bo ‘Nokoniko!’ iyamna God ina vikiivavona namada nuwanuwami kamoni.”

²² Yesu kana kivikivina ivonesi bo, “Mara epipisi da ami vokwarakwara kamoni ami kayowana ghamana da Wawaya Natusi kota kitai. Ma kegha, ke kona kitai. ²³ Wawaya ina vonemi bo, ‘Weni we,’ bo ‘Nokoniko!’ Ma ke koni tumaghanesi da kona kiibau da konekwai. ²⁴ Maranai Wawaya Natusi ina nekiibau na nakanani ma namanamara ita vovokadari da dobu kudubina ita yasegani. ²⁵ Ma kunona Wawaya Natusi ina kiivikamaghiyei ma weni kintina ina barei. ²⁶ Aviyavisina itupuwa Nowa ina mariyai, na bade nakanani ina tupuwa Wawaya Natusi ina

mariyai.* 27 Maranai Nowa ina ku waka igeru na wawaya ikamkam, iumuma, wivine ma tomotomowa itatavine. Ma kutukutuva ighae da peyarisi irukwa.* 28 Bade berana sago Lot ina mariyai itupuwa. Wawaya ikamkam ma iumuma, igimagimara ma ivivi gimara, iwayowayowa ma inumanumavowa.* 29 Ma maranai Lot, Sodom kwanatuna ikiibutawei, sulpa wakimisi karakaratsi kunumai ioru da wawaya peyarisi ikaragavogavovori. 30 Ma bade nakanani, wawaya dobu yawasina ina vivinuwabiibiiyei ma nani kamonai Wawaya Natusi ina rudeba da wawaya matasiyai ina kitai.”

31 “Nani maranai wawaya matarai ke ina rui numa ku kamona da ina sawara ina yuna. Bade nakanani wawaya ina wayowayowa na ke ina vovira ku numa da aviyavisina ina viiya.* 32 Ikikava itupuwa Lot kawana kurina na kota notai.* 33 Wawaya iyai ina yawasa ina nuwaghane i na ini wapai, ma iyai ina yawasa ina nuwatawei na yawasa makamakii nonowina ina panani.* 34 Avonavonemi, nani didibarinai wawaya ivi ruwa gawara sago ina kenakena na God sago ina viitawei ina ghae ma sago ina makai. 35 Wivine ivi ruwa whiti ina yaghayagha na sago ina viitawei

* 17:26: Gen 6:5-8 * 17:27: Gen 7:6-24 * 17:28: Gen 18:20-19:25
 * 17:31: Mat 24:17-18; Mak 13:15-16 * 17:32: Gen 19:26
 * 17:33: Mat 10:39, 16:25; Mak 8:35; Luk 9:24; Jon 12:25

ina ghae ma sago ina makai.” ³⁶ (-)*

³⁷ Ma kana kivikivina ivi tarakiiyanei bo, “Bada, weni berasi na imapatana ina tupuwa?”

Ma Yesu miibiiyai ivonapotesi bo, “Oghogha kona kitisi da ini kiidaburana na konakovi da bowabowa nani dobunai.”

18

Kwapura ma vitupavira badana miibiina.

¹ Muriyai Yesu miiba sago kana kivikivina kurisi iterei, ivi beyebeyena da mara nonowa ita niponipowana ma ke meyani i nota ina peku.

² Ivona bo, “Kwanatu sago kamonai vitupavira badana sago imakamakai, tuna na God ke ita vovokaravei ma bade wawaya ke ita vivikamyuyuvesi. ³ Ma kwapura sago nani kwanatunai imakamakai ma mara nonowa ipipisi kurina ma ivivi nowi bo, ‘Kevi viteku. Wawaya sago yavata kavi kayotakurana na kuni maniniya.’ ⁴ Namadani kava vinowi ivi karei ma vitupavira badana ibara, ke ina kayowana da iti vitei. Ma turinai na ivona bo, ‘God ke ata vovokaravei ma wawaya ke ata vivikamyuyuvesi, ⁵ ma namanaki, weni kwapurina mara nonowa inibariku. Tuna kubiine ani vitei da nani wawayina yavata ivi kayotakurana na ani tupaviresi da berana ani maniniya. Mikeda kwapurina ke ani vitei na ina kayovinibara kirakiiyeku!’ ”

* **17:36:** Mara katamaninai giruma damsi peyarisi ves 36 ke ita terei. Ma viya na weni nakanani igirumi: ‘Tomotomowa ivi ruwa vao kamonai ina wayowayowa, sago ina viitawei ina ghae na sago ina makai.’ (Mat 24:40).

⁶ Ma Bada Yesu ivona bo, “Weni vitupavira badana na ke maninina ma ina sisiya kovi yanei na kovi nuwanotanotei. ⁷ Ma God na maninina, ma ina wawaya vovinesi i tou kurina madeghai ma didibarai etereterei na iyanesi ma bera maninina eberaberai kubiisi. Ma ke meyani da ita vonavonesi da karakava. ⁸ Avonavonemi da yaghiyaghinai ini vitesi ma i nuwapoya ina tupavimaniniya. Ma Wawaya Natusi ina nekiibau ku dobu na kadeni da dobu kamonai vitumaghana damsi ina makamakai ina pananisi bo kegha?”

Perisi ma teks yuyuna wawayisi miibiina.

⁹ Wawaya viya enotanota meyesi, da God ku matana ti na maninisi da wawaya viya ekitakitaoruwesi. Tuna kubiine Yesu weni miibiina ivi sisiyei kurisi. ¹⁰ “Tomotomowa ruwa inae ku Taparoro Numana, nipowana kubiine. Sago na Perisi tomowina ma kana viruwa na teks yuyuna tomowina. ¹¹ Ma Perisi tomowina imiiri ma ina nipowana kamonai tuna mani ivi gheghena meyei. Ivona bo, ‘God aikiikiiwem da taku vaghina, ke wawaya viya nakanani. Ti na yapiyapisi, berabero wawayisi ma vipekana wapapapa wawayisi. Ma bade taku ke nokoni teks yuyuna tomowina nakanani. ¹² Taku taparoro nununai aisiya da mara ruwa ma aku miyya aviiviiya na aku verena ruvanai atereterei.’* ¹³ Ma teks yuyuna tomowina imiiritaweyana. Idune ma ere nuwapoyina nuwakadana iravi

* **18:12:** aku verena ruvanai: Verena ruvanai na 10%, iyamna silva riririghina imaruwa kamonai na sago iverena.

ma ivona bo, ‘God, kevi kamyuyuweku, taku berabero wawayiku.’ ” ¹⁴ Ma Yesu ivona bo, “Avon-avonemi da God weni tomowina ina bera beroberosi peyarina inotatawei da nuwanuwana yagharina ma ikiibau inae ina ku numa, ke nakanani ma Perisi tomowina. Iyavo kava ekayokayotata ma enotanotai da ighe kirakai na God ina tereoruwesi. Ma iyavo kava ina tereoruwe meyesi na God ina terepisi.”

Yesu ededa yoghoyogho ivi biibiinisi.

(Mat 19:13-15; Mak 10:13-16)

¹⁵ Mara sago wawaya ededa yoghoyogho gisigisisi irutinapiyesi Yesu kurina da ita votovonisi ma iti biibiinisi. Ma kana kivikivina ikitisi na iyeghisi.

¹⁶ Ma Yesu ededa yoghoyogho ikwaturiyariyesi ma ivona bo, “Ke kona tarapaparsi, kovoteresi da ina pisi kuriku. Wawaya weni ededa yoghoyoghoosi nakanani na God ina vikiivavona rapesiyai.

¹⁷ Vonavaghata avonavonemi, iyi tam kekayokayowei da God ina vikiivavona ku kamona kuna rui na kebera meyem da tam weni ededisi nakanani. Ke kuna berai na ke meyani kuna rui.”

Mura wawayina.

(Mat 19:16-30; Mak 10:17-31)

¹⁸ Jiu damsi i bada sago ipisi ma Yesu ivi tarakiiyanei bo, “Bada biibiim, aviyavisina ana berai da yawasa makamakii nonowina ana viiya?”

¹⁹ Ma Yesu ivonei bo, “Avi kubiine kuvoneku da taku biibiiku? Ke sago wawaya biibiina da God ina kina kava. ²⁰ Tam sisiya bagibagisi vonaviyoyovana kamoni kuakovi. ‘Ke

kuni pekana wapawapa, ke kuna kiivunuwa, ke kuna yapi, ke kuni mamatara bero, ma am mamai da am maduwa kevopepetisi.’ ”

²¹ Ma tomowina ivonapotei bo, “Bada, gisikuwai avi karei ma patana da weni sisiyisi bagibagisi peyarina avovotekatekei.”

²² Ma Yesu weni sisiyina ivi yanei na ivona bo, “Bera sago kava emakamakai da kuta berai. Am sawara kudubina kevi gimarei ma mane na wawaya moyamoyakisi kuna veresi da mura makamakii nonowina kunumai kuna viiya. Muriyai kepisi da kuna kiviniku.” ²³ Ma tomowina weni sisiyina ivi yanei na ivi nuwapoya kirakai, iyamna tuna na mura wawayina.

²⁴ Yesu ikitai da tomowina ivi nuwapoya na ivona bo, “Ipiropiro da mura wawayisi God ina ku vikiivavona ina rui. ²⁵ Vonavaghata, ipiropiro da kamel unubu ku bonaghina ita susura ma bade ipiropiro kirakai da mura wawayina ita rui God ina vikiivavona ku kamona.”

²⁶ Iyavo kava weni sisiyina ivi yanei na ivi tarakiiyanei bo, “Nakanani na iyavo kava yawasa makamakii nonowina ina panani?”

²⁷ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Aviyavisina ipiropiro kirakai da wawaya ke kovokovoghina da ina berai na God kurina itekateka kirakai.”

²⁸ Ma Pita ivona bo, “Ma tokai, na ikikava? Akii bera kudubina kavi verukuyowana da kakivikivininim.”

²⁹ Ma Yesu ivonesi bo, “Vonavaghata avon-avonemi, wawaya iyai God ina vikiivavona ku-biine ina numa, ina rakaraka, kawana, vare-varesina, ina mamai da ina maduwa bo natu-

natuna ina kuyowesi ³⁰ na aviyavisina peyarina ikuyokuyowei na weni yawasina kamoni God ini teparari ma ku tepana ina vere kirakiiyei. Ma bade kunumai yawasa makamakii nonowina ina panani.”

Yesu ina rabobo ivi sisiyei.

(Mat 20:17-19; Mak 10:32-34)

³¹ Yesu kana kivikivina ivi 12 itinavivirisi ku ririna ma ivonesi bo, “Tagheghae ku Jerusalem na aviyavisina peroperoveta igrugirumi Wawaya Natusi kubiine na ina tupuwa. ³² Ina paniya ma kupuna damsi ku imasi ina terei da ini namei, ini avaberowei, ina kanukanui, ina widiya ma ini rabobi. ³³ Ma mara viarobina kamoni rabobowai ina vomiiiri.”

³⁴ Ma aviyavisina ivivi sisiyei na kana kivikivina damisi ke ita viiviiya. Sisiyina iyamna vaghata na gavugavuna, tuna kubiine ke itakovi.

Wawaya matapotapotana ikita.

(Mat 20:29-34; Mak 10:46-52)

³⁵ Yesu kana kivikivina yavata ku Jeriko kwanatuna inenekiibau na tomowa matapotapotana keta baranai imakamakai da mane kubiine ivivi nowi. ³⁶ Ma ivi yana da koroto ghamana ibaba ipipisi na ivi tarakiiyana da aviyavisina ituputupuwa.

³⁷ Wawaya ivonei bo, “Yesu, Nasaret tomowa, epipisi.”

³⁸ Ma ivi kwatu bo, “Yesu, tam David Tupurereghina, kevi kamyuyuweku!”

³⁹ Ma wawaya viya ivi nao na iyeghai. Ivonei da kawana ita pota ma kegha, tuna ighekiirara bo, “David Tupurereghina, kevi kamyuyuweku!”

⁴⁰ Ma Yesu ivi kiimiiriyeyi ma ivonesi da tomowina ita rutinapiyeyi kurina. Ipisi na Yesu ivona bo, ⁴¹ “Aviyavisina kekayokayowei da ana berai kubiim?”

Ma ivonapotei bo, “Bada, aku kayowana da ata kita.”

⁴² Ma Yesu ivona bo, “Kekita. Kuvi tumaghana kubiine kuyawasa.”

⁴³ Yaghiyaghinai ikitabane nega ma ivi karei da God ivovokavakavari ma Yesu ikivikivini. Ma koroto ghamana weni berana ikitai na ti yavata God ivovokavakavari.

19

Yesu ma Zakiyas.

¹ Yesu irui ku Jeriko kwanatuna ma kamonai ibaba inenae. ² Ma nani kwanatunai na mura tomowina sago kana vava Zakiyas, tuna na teks yuyuna wawayisi i bada ghamana. ³ Ina kayowana da Yesu maghighina ita kitai, ma tuna itupo kirakai da ke kovokovoghina, iyamna koroto ghamana imiirirogurogui. ⁴ Tuna kubiine ivi nao, iveru inae da kii sago igheni da Yesu nani ketanai ipipisi na ita kitai. ⁵ Ma Yesu ipisi nani ku gawarina na itepa ma ivona bo, “Zakiyas, yaghiyaghinai keoru. Taku karako am numiiyai ana makiivipika.”

⁶ Yaghiyaghinai ioru ma ere nuwabiibiina Yesu ivi kiikiiwei ma irutinaneyeyi ina ku numa. ⁷ Ma wawaya peyarisi ikitai ma

ivonavonakunukunura bo, “Yesu inae da berabero wawayina kana numataya.”

⁸ Ma Zakiyas ivomiiri ma ivona bo, “Bada, kevi yaneku! Aku mura nevanevana wawayaya moyamoyakisi ana veresi. Ma mikedada wawayaya avi beroberowesi da i mane gisina ayapiya na ana vere meyesi, ma ruwamaruwa ku tepana ana terei.”

⁹ Ma Yesu ivonapotei bo, “Karako wawayaya weni numana kamona yawasa makamakii nonowina ipanani, iyamna weni tomowina ivi tumaghana kubiine, tuna na Abraham tupurereghina vaghata. ¹⁰ Taku Wawayaya Natusi apisi da wawayaya siwasiwani atekwisi da ati yawasisi.”

Gold mane miibiina.
(Mat 25:14-30)

¹¹ Wawayaya Yesu ivivi yanei na ina sisiya ikwapanatini. Ku Jerusalem inenekiibau, ma wawayaya inotanotai da gisina kava God ina vikiivavona ita tupuwa. Tuna kubiine miiba sago kurisi ivi sisiyei. ¹² Ivona bo, “Mara sago tomowa ghamana imakamakai da sisiya iviia da ita numataya ku dobu rabaraba ma nani dobunai rewapana ita viiya da tuna mani ina dobuwai iti kiivavo. Ma muriyai ita vovira ina ku dobu. ¹³ Muriyai da ita nae na ina bigabiga imaruwa ikwatusi ma ina gold mane irereghisi da sago sago duma mane sago kava iviia.* Ma ivonesi bo, “Taku ana nae ma weni manena avereveremi na kotura da biga ina berabera, ma kamona viya kona panani kubiiku. Ma karakava ana vovira.’ Ma

* **19:13:** Gold manena kana vava na mina. Tuna na 1 tausan kina ruvana.

tomowina ivomiiri inae. ¹⁴ Ma ina dobu wawayisi na i babara tomowina. Tuna kubiine yonayona murinai ivonatawesi inae da kiivavo ghamana kurina ma ivonei bo, ‘Tokai ke kata kayokayowei da nani tomowina rewapana kuna verei da kubiikai ini kiivavo.’ ”

¹⁵ “Ma kegha da tomowina ivi kiivavo ma ivovira. Ma ina bigabiga wawayisi ikwaturiyariyesi da itakovi da mane iveresi na ku tepana viya ipanani. ¹⁶ Nona wawayina ipisi na ivona bo, ‘Bada, gold mane sago kuvereku na ku tepana imaruwa apanani.’ ¹⁷ Ma ina bada ivonapotei bo, ‘Kubera bubuni, tam aku bigabiga biibiim. Kuvi patutu da bera gisina ma kubera bubuni. Tuna kubiine kwanatu imaruwa ana verem da kuni badei.’ ¹⁸ Ma bigabiga viruwina ipisi ma ivonei bo, ‘Bada, taku gold mane sago kuvereku na ku tepana miikovi apanani.’ ¹⁹ Ma ina bada ivonei bo, ‘Vaghina, tam kwanatu miikovi kuni badei.’ ”

²⁰ “Ma ina bigabiga sago ipisi ma ivonei bo, ‘Bada, am gold mane na weni, gara sinasinaminai akupotai ma ateregavui. ²¹ Tam wawaya bagibagim sago, tuna kubiine ayabumanem. Aviyavisina ke tam rapemuwai ma kegha da keviiviya. Aviyavisina ke tam kuta vovoni ma kegha da keyabayaba.’ ²² Ma ina bada ivonapotei bo, ‘Tam bigabiga berom! Tam mani am sisiya ikikava kutereterei na nakanani ani wavum! Kuakoviku da wawaya bagibagiku sago. Aviyavisina ke rapekuwai ma kegha da aviiviya, ma aviyavisina ke ata vovoni ma kegha da ayabayaba. ²³ Avi kubiine aku gold manena averem na ke kuta terei da biga ita berai? Maranai avovira na gisina kava ku

tepana yavata ata viiya.’ ”

²⁴ “Ma wawaya ririnai ivivi miiriyana na ivonesi bo, ‘Nani gold manena gwabinai koviitawei ma bigabiga wawayina ina gold mane imaruwa gwabinai na tuna koverei.’ ²⁵ Ma wawayisi ivonapotei bo, ‘Bada, tuna namada gold manena imaruwa gwabinai.’ ²⁶ Ma badana ivonapotesi bo, ‘Avon-avonemi da wawaya sago sago duma aviyavisina gwabisiyai ekoyakoyagha bubuni na bade God ku tepana ina terei. Ma wawaya aviyavisina gwabisiyai ke ita koyagha bubuni na God kudu-bina ina viitawei.’ ²⁷ Ma iyavo kava ighaviyeku ma ke ita kayokayowei da ati kiivavo na korutinapiyesi wike ma maghinokuwai koni kiivunuwana.”

Yesu inekiibau ku Jerusalem.

(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)

²⁸ Yesu ivi sisiya ikovi ma ivi nao, kana kivikivina yavata inenae ku Jerusalem. ²⁹ Namada inenekiibau ku Betipadi ma Betani kwanatusi, Oliv koyana baranai na kana kivikivina ruwa ivonatawesi da iti nao. Ivonesi bo, ³⁰ “Kona, da nokoni kwanatuna maghinotai, ma kona rurui na donki votuna kona kitai, iwarimi ma emiimi-iri. Ke meyani wawaya ita geru tovonu. Korupami ma korutinapiyei wike. ³¹ Mikeda wawaya ini tarakiiyanemi da avi kubiine koruparupami na kovonei da Bada ekayokayowei.”

³² Ivi ruwa inae da Yesu ikikava ivonavonesi na nakanani ipanani. ³³ Ma donki uravina iruparupami na babadisi ivonesi bo, “Avi kubiine koruparupami?”

34 Ma ivonapotesi bo, “Bada ekayokayowei.”
 35 Ma irutini inae da Yesu kurina. Kii tarasovo donki ku tepana ivi tawanepeyana ma Yesu igeru.
 36 Ivomiiri inenae ma wawaya kii tarasovo ivi votaweyana ma ketiyai ikepana da Yesu tepanai ibababa.

37 Oliv koyanai iororu na kana kivikivina peyarisu nuwabiibiyai God ivivi kiikiwei, gamotepasiyai ivovokavakavari, iyamna bera ghamaghamasi Yesu iberai na matasiyai ikitai. Ivonavona bo,

38 “Tam Bada avanai kepipisi,
 Akii kiivavo, God ini biibinim,
 Kunumai nuwanuba ina makai,
 Ma God kiidamo makamakiina
 tavokavakavari
 ma tighegheni da kana kadara ina rakata!”

39 Koroto kamosiyai Perisi damsi viya Yesu ivonei bo, “Bada, kam kivikivina keyeghisi da kawasi ina pota!”

40 Ma ivonapotesi bo, “Avonavonemi, mikedada ti kawasi ita pota na wakima iti karei da iti kiirareyana.”

Yesu Jerusalem kubiine ivi nuwapoya.

41 Yesu ipipisi Jerusalem ku ririna da kwanatuna ikitai na ivi nuwapoyei da ituwei.

42 Ma ivona bo, “Tami, kotakovi da aviyavisina karako kota bera da kota makiinuwapota ma kegha, namada vonavaghata igavui da ke konakovi. 43 Ma marana ina pisi da kami ghavighaviya ina nekiibau na ina garikunimi da ke meni taraboginai kona verau. 44 Ma ami kwanatu garina ini turikarikai ma natunatum

yavata ini tugudagudimi. Ma ke sago wakima kana gawariyai ina makai. God ipisi kurimi da iti yawasimi ma tami kobarei, tuna kubiine weni nuwapoyisi kona panani.”

Yesu inae ku Taparoro Numana.

(Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)

⁴⁵ Muriyai Yesu irui Taparoro Numana garina ku kamona ma vigimagimara wawayisi ikwavinisi. ⁴⁶ Ma ivonesi bo, “Giruma katamana kamonai evonavona bo, ‘Aku numa na nipowana numana.’ Ma tami koberai da yapiyapi damsi i numa.”

⁴⁷ Nani murinai Yesu mara nonowa Taparoro Numana garina kamonai ivivi beyebeyena. Ma taparoro babadisi i babada, vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ma Jiu damsi i babada i kayowana ghamana da ita kiivunui. ⁴⁸ Ma keta ke ita panani da ita berai, iyamna wawaya peyarisi ikayokayowei da ina sisiya kudubina iti yanei.

20

Yesu ina rewapana imapatana iviia?

(Mat 21:23-27; Mak 11:27-33)

¹ Mara sago Yesu Taparoro Numana garina kamonai wawaya ivivi beyebeyesi ma God varana biibiina idimadimei. Ma taparoro babadisi i babada, vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ma Jiu damsi i babada ipisi kurina, ² da ivi tarakiyane bo, “Kevonekai, am rewapana imapatana kuviiya da weni berasi keberaberi? Iyai weni rewapanina iverem?”

³ Ma ivonapotesi bo, “Taku bade ani tarakiyanemi. Kovoneku, ⁴ Jon ina rewapana

impatana iviia da ibabataito? God gwabinai bo wawaya gwabisiyai?”

⁵ Ma wawayisi ivi karei da ti mani kamosiyai ivivi sisiya bo, “Ikikava tavonapotei? Mikeda tavona bo, ‘God gwabinai,’ na ina voneta bo, ‘Ma avi kubiine da Jon ke koti tumaghanei?’ ⁶ Ma mikeda tavona bo, ‘Wawaya gwabisiyai,’ na weni korotona kudubina wakimiyai ina ravita da ini rabobota, iyamna ti namada ivi tumaghana da Jon na God ina peroveta.” ⁷ Tuna kubiine wawayisi ivonapotei bo, “Ke katakovi da imapatana iviia.”

⁸ Ma Yesu ivonesi bo, “Nakanani na bade ke ana vonemi da imapatana aku rewapana aviiya da weni berasi aberaberi.”

Vao kana koyakoyagha miibiina.

(Mat 21:33-46; Mak 12:1-12)

⁹ Yesu miibiiyai ivi sisiya wawaya kurisi. Ivona bo, “Mara sago tomowa sago greipi ivoni ina vao kamoni ma vao na wawaya ku imasi iterei da ita koyaghi. Ma tuna inumataya ku dobu sago da imakii kirakai. ¹⁰ Greipi imenai da pura kana mara na vao badana ina bigabiga ivonatawei da kana reregha ita viiya. Ma koyakoyagha wawayisi ivomiiri da bigabigana iravi ma imana kwebuna kava ivonatawei ivovira. ¹¹ Muriyai bigabiga kana viruwa ivonatawei. Ma bade tuna iravi ma iyeghaberoi ma imana kwebuna kava ivonatawei ivovira. ¹² Ma bigabiga kana viaroba ivonatawei ma koyakoyagha wawayisi tuna bade iravi da ivi sidari ma gari ku kupuna itawanakiibuwei. ¹³ Vaghina ma, vao badana

ivona bo, ‘Aviyavisina ana berai? Natuku, tuna nuwanuwaku ana vonatawei na mikedana ina vokaravei.’¹⁴ Koyakoyagha wawayisi natuna ikitai na ivi ogatara. Ivona bo, ‘Wena vao badana natuna. Takiivunui ma tano buderina tirapenei.’¹⁵ Vaghina ma, vao kamonai itawanakiibuwei da kupunai ikiivunui.”

Ma Yesu ivi tarakiiyanesi bo, “Vao badana na aviyavisina ina berai koyakoyagha wawayisi kurisi? ¹⁶Ina pisi da nani wawayisi ini kiivunuwana ma vao na dam viruwa ina veresi da ina koyaghi.”

Koroto ghamana weni sisiyina ivi yanei na ivona bo, “Kara ke kovokovoghina da nakanani ina tupuwa!”

¹⁷ Ma Yesu ikitatupesi ma ivi tarakiiyanesi bo, “Giruma katamana weni nakanani evonavona na iyamna koakovi bo kegha? Ivona bo, ‘Vonura damsi wakima ibarei,

Ma Bada nani wakimina iviia ma iterei da tepanai numa vuna ivowai.’*¹⁸

¹⁸ Meni wawayina ina peku wakimina ku tepana na ini kiigiigiyei. Bo wakimina meni wawayina ku tepana ina peku na wawayina ina kiigudagudai.”

Teks ini miyei Sisa kurina bo kegha?

(Mat 22:15-22; Mak 12:13-17)

¹⁹ Vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi ma taparoro babadisi i babada iakovi da Yesu miibi-iyai ivivi avaberowesi. Tuna kubiine i kayowana da yaghiyaghina ita patumi ma koroto ghamana iyabumanesi da ke kovokovoghina. ²⁰ Tuna kubi-ine taraboga iekwai na wawaya viya ivonatawesi

* **20:17:** Psa 118:22

kurina, iti bero da nakanani ma wawaya maninisi. Iti kaetina da maranai Yesu iti sisiya bero na iti wavui ma Pailat ku imana ita terei, tuna tomowina Rome damsi ivinei da Judiya dobuna ivivi badei. ²¹ Ma vibero wawayisi ipisi Yesu kurina ma ivona bo, “Bada, kakovi da tam ke kuta vivimiiriruwaruwa ma am sisiya na maninina. Ke wawaya sago ku murina kuta miimiiri ma sago na kegha, tuna kubiine vonavaghata kava kibeyebeyena da God ina keta kidebei. ²² Ma, kivaghinei da teks kani miyei Kiivavo Sisa kurina bo kegha?”

²³ Ma Yesu iakovi da wawayisi ivivi kaetina na ivona bo, ²⁴ “Mane sago kovereku ana kitai.” Ikitai ma ivona bo, “Wena iyi maghighina, ma iyi kana vava?”*

Ma ivonapotei bo, “Kiivavo Sisa.”

²⁵ Ma Yesu ivona bo, “Vaghina. Aviyavisina Sisa rapenai na Sisa kona verei. Ma aviyavisina God rapenai na God kona verei.”

²⁶ Koroto ghamana maghinosiyai ma nakanani ivivi sisiya na vibero wawayisi ivi yanei na ivi deyei da kawasi ipota. Ma ke kovokovoghina da iti wavui.

Raborabobosi ina vomiiiri bo kegha?

(Mat 22:23-33; Mak 12:18-27)

²⁷ Sadusi damsi inotanotai da wawaya ina rabobo na muriyai ke ina vomiiiri. Ma viya ipisi Yesu kurina ma ivona bo,* ²⁸ “Bada, Moses ita vonaviyoyovana kamoni weni nakanani igirumi. “Tomowa ina rabobo da

* **20:24:** Manena na Rome damsi i silva riririghina kana vava denariyas. * **20:27:** Apos 23:8

kawana ina verukuyowei ma natunatusi kegha na varesina sago kwapurina ina ravaghi da ini tuwa. Ma nani ededisi na tomowina raborabobona natunatuna.’”*

²⁹ “Vaghina, mara sago rakaraka sago kamoni na totomowa miikovimaruwa. Iyarokona itavine ma irabobo ma natunatuna kegha. ³⁰ Ma kana kiitana kwapurina iravaghi da bade ke iti tuwa ma irabobo. ³¹ Ma kana viaroba bade nakanani. Vaghina, nakanani miikovimaruwa peyarisu kwapurina sago iravaghi ma ke sago iyai iti tuwa, ma peyarisu irabobomakai ma natunatusi kegha. ³² Turina vaghata na kwapurina irabobo. ³³ Ma mara damonai wawaya ina vomiiiri na wavinena na iyi kawana? Nani totomowisi peyarisu miikovimaruwa iravaghi.”

³⁴ Ma Yesu ivonapotesi bo, “Karako dobuwai na tomowa ma wavine etatavine. ³⁵ Ma mara damonai iyavo kava God ivinesi da ina wawaya kikiimatanisi na rabobowai ina vomiiiri. Mara vuna ini karei ma nani kamoni wawaya ke meyani ina tavine. ³⁶ Ti na God ina aneya nakanani, ke meyani da ina rabobome. Ma rabobowai ivomiiiri kubiine, ti na God natunatuna. ³⁷ Ma Moses kikiirukuna ikarakarai na ivi varagutugutui. Ma kamoni God ivona bo, ‘Abraham, Aisiki, ma Jeikap i God na Taku.’ Ivi beyebeyeta da raborabobosi ina vomiiiri.† * ³⁸ Tuna wawaya yawayawasisi i God, ke raborabobosi i God. Wawaya kudubisi na yawayawasisi God ku matana.”

* **20:28:** Deut 25:5 † **20:37:** Nani totomowisi ivi aroba irabobo ma muriyai Moses itupuwa. God ina sisiya ivi beyebeyeta da ivi aroba kanumisi gwabinai emakamakai. * **20:37:** Exod 3:6

³⁹ Ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi viya ivonapotei bo, “Bada, kuvona bubuna.” ⁴⁰ Ma nani murinai na ke sago wawaya iti tepatora da iti tarakiiyanei.

God ina Vivinevine Wawayina na iyi tupurereghina?

(Mat 22:41-46; Mak 12:35-37)

⁴¹ Ma Yesu ivonesi bo, “Ikikava na wawaya evonavona da God ina Vivinevine Wawayina na David tupurereghina? ⁴² Ma David, Psalms kamonai igiruma bo,

‘Bada God aku Bada kurina ivona bo,
Katagheyakuwai kuna makamakai

⁴³ da kam ghavighaviya kudubina ku kae gaburim ana teresi.’* ”

⁴⁴ David evonavona da God ina Vivinevine Wawayina na ina Bada. Ma ikikava da God ina Vivinevine Wawayina na bade David tupurereghina?”

Vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi na miriruwaruwasi.

(Mat 23:1-36; Mak 12:38-40)

⁴⁵ Wawaya peyarisi ivivi yana ma Yesu, kana kivikivina ivonesi bo, ⁴⁶ “Kokitaruvimi! Ke kona berai da vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi nakanani. I kayowana da ini wawayaghama. Tuna kubiine gara rurukarukaruwesi ikote ma ebababa, ekayokayogesiro. Ma i kayowana da vigimagimara gawarisiyai wawaya ina vokaravesi ma ini kiikiwesi. Ma bade i kayowana da kiki

* **20:43:** Psa 110:1

numasiyai ma kaporaghai babada kii gawariyai ina makai. ⁴⁷ Kwapukwapura iberoberowesi da i numa ma i sawara irapenei, ma ekayokayotata da eniponipowana guriguri. Wawaya nakanani na kovogha bero kirakiina ina viiya.”

21

Kwapura ina verena.

(Mak 12:41-44)

¹ Yesu Taparoro Numana garina kamoni ma mura wawayisi ivereverena na ikitakita. ² Nani kamoni bade ikita da kwapura moyamoyakina iverena. Mane riririghina gisigisisi ivi ruwa kava iterei. ³ Ma Yesu ivona bo, “Vonavaghata avonavonemi, weni kwapurina moyamoyakina ina verena irakata kirakai, ke wawaya peyarisi nakanani. ⁴ Peyarisi i mura nevanevasi iverena. Ma weni kwapurina kana makii kavakava na kudubina itere yavui. Ivokoyona meyei.”

Taparoro Numana wakimisi ina kuririghi.

(Mat 24:1-2; Mak 13:1-2)

⁵ Yesu kana kiviivina Taparoro Numana ikitakitai ma ivivi sisiyei da wakima kiikiimatanisiyai ivowai. Ma wawaya sawara iverena God kurina na sawarisi itura da Taparoro Numana ivi monaghi da kitana ibiibii kirakai. ⁶ Ma Yesu ivonesi bo, “Weni Taparoro Numana kokitakitai na mara epipisi da peyarina ina kuririghi inoru ku tano, ke sago wakima kana gawariyai ina makai.”

Nuwapoya ma vitupaketowana.

(Mat 24:3-14; Mak 13:3-13)

⁷ Ma kana kivikivina Yesu ivi tarakiiyanei bo, “Bada, weni berasi na avi maranai ina tupuwa? Ma aviyavisina ini matakira da gisina kava ina tupuwa?”

⁸ Ma ivonapotesi bo, “Matami ekita da wawaya ke ini beroberowemi. Wawaya bogii ma bogiiyai ina pisi ma ina vonemi bo, ‘Taku na God ina Vivinevine Wawayina!’ bo ‘Marana ipisi da God ina Vivinevine Wawayina ina nekiibau.’ Ma ke koni tumaghanesi. ⁹ Sisiya koni yanei da dam ruwa ighaviya bo dobu sago kamoni ti mani kavakava iruwa na ke kona yabumana. Weni berasi ini nao ma ke kona notai da tuna na mara damona. Kegha, karakava.”

¹⁰ Ma ivona meyesi bo, “Dam ina vomiri da dam sago kana ghaviya. Ma kiivavo ina vomiri da kiivavo sago kana ghaviya. ¹¹ Nukenuke ghamaghamasi, gomara ma gubaga beroberosi dobu bogii ma bogiiyai kamosiyai ina tupuwa. Ma kunumai bera ma matakira ghamaghamasi ina tupuwa da wawaya ina yabumana kirakai. ¹² Ma weni berasi ini muri. Kunona ina votatanimi ma ini tupaketowanemi. Ina rutinimi da kiki numasiyai ini tupavireviremi ma ku gabura ina teremi. Ma kiikiivavo ma babada ghamaghamasi maghinosiyai kona miimiiri da ini tupavireviremi. Koitumaghaneku kubiine na weni berasi ina tupuwa kurimi. ¹³ Ma vitupavira kamoni na varaku biibiina koni mamatarei kurisi. ¹⁴ Ma ami nota ini rewapana ma ke koni nuwapoya da ikikava kami papara kona vowai, ¹⁵ iyamna taku sisiya ma nuwagiura ana veremi da kami ghavighaviya ke ina ghetanimi. ¹⁶ Ma ami rakaraka vaghata,

maduwa da mamai, varevaresimi bo turaturami ini wawanemi da babada ku imasi ina teremi ma tami viya ini rabobomi. ¹⁷ Taku kubiiku na wawaya peyarisi ina baremi. ¹⁸ Ma kegha da ke uyawimi sago kava ina wapa. ¹⁹ Komiirikikina da yawasa makamakii nonowina kona panani.”

*Kupuna damsi Jerusalem ina gwaramutui.
(Mat 24:15-21; Mak 13:14-19)*

²⁰ “Mara sago kona kitai da seri wawayisi Jerusalem kwanatuna ina miirigwagwari na konakovi da mara gisina kava ma ina gwaramutui. ²¹ Iyavo kava Judiya dobuna kamoni ina makamakai na ku koya ina verau. Ma iyavo kava Jerusalem kwanatuna kamoni na yaghiyaghinai ina kiibutawei. Ma iyavo kava kupunai na ke ina rui ku kwanatuna. ²² Tuna maranai na kovogha kana mara, ikikava giruma katamana kamoni peroperoveta ivona da ita tupuwa na ina tupuwa. ²³ Nani kamoni wivine manamanawisi ma vivisususi ini kamyuyuwa kirakai. God nuwanuwana ina pughu Jiu damsi kurisi ma nuwapoya ina rakata Judiya dobonai. ²⁴ Ma kupuna damsi ina vomiri ma kepatiyai Jiu wawayisi viya ini kiivunuwana ma viya ina patumisi da ina rutinisi ku dobu bogii ma bogiiyai. Ma God kupuna damsi kii mara ina veresi da Jerusalem ini tugudagudai ma ina wawaya ini kayonogenogeyanesi ma nakanani ina makamakai da kii mara itereterei ruvana ina viiya na ina voterei.”

*Wawaya Natusi ina nekiibau.
(Mat 24:29-31; Mak 13:24-27)*

²⁵ “Mara sago matakira notakavakavasi ina tupuwa, madegha, nawaravi ma gwamegwame kurisi. Ma wawaya i dobu bogii ma bogiyyai debudebura gugurina ini yanei ma ini nuwapoya kirakai da i nota ina ragharagha. ²⁶ Wawaya ina yabumana kirakai da ina voviparoparorosi. Ma nuwanuwasi ina karakarai ma ina banebanenega da aviyavisina ina tupuwa dobuwai, iyamna God madegha, nawaravi ma gwamegwame ina nukesi da kunumai kii keta ini wapai. ²⁷ Nani maranai wawaya kudubisi ina kita da taku Wawaya Natusi kwawuwai ere rewapaniku ma ere kadariku ana nekiibau.”

²⁸ “Weni berasi ina tuputupuwa na kovomiiri ma kotepa, iyamna gisina kava ma God ini yawasimi.”

Koweya kiina miibiina.

(Mat 24:32-35; Mak 13:28-31)

²⁹ Yesu weni miibiina ivonesi bo, “Koweya ma kii peyarisi kokitai. ³⁰ Kii enumonumoi na namada akova koviiya da kwamra kana mara epipisi. ³¹ Ma bade nakanani, weni matakirisi kona kitai na akova kona viiya da gisina kava ma God ina vikiivavona ina nekiibau. ³² Vonavaghata avonavonemi, weni kintina ke ina rabobo yavu ma berasi ina tupuwa. ³³ Kunuma ma dobu ina wapa ma vonaku na ke meyani da ina wapa.”

Kata banenega.

³⁴ “Kokitaruvimi da kampo ragha ma uma neghanegha ke kona vodunenunuwapei. Ma dobu vitana ke koni nuwapoya kirakiiyei. Ke ita biibai da Wawaya Natusi ina vovira marana ini tataghanimi da tami nakanani ma puwari kamoni

kota kona. ³⁵ Weni berana na wawaya kudubina dobuwai ina kamowana yavusi. ³⁶ Mara nonowa kona banebanenega ma kona niponipowana da ami rewapana kovokovoghina da kona miirikikina maranai weni berasi ina tuputupuwa kurimi. Ma bade konipowana da damonai Wawaya Natusi maghinonai kona miiri na ke koninimaya.”

³⁷ Mara nonowa Yesu ivivi beyebeyena Taparoro Numana garina kamonai, ma didibarai na ikiiki-ibau da Oliv koyanai imakamakai. ³⁸ Ma mara nonowa wawaya peyarisi ivivi mara ku Taparoro Numana da Yesu ina vibeyebeyena iti yanei.

22

Taparoro babadisi ivi ogatara da Yesu iti raboboi.
(*Mat 26:1-5; Mak 14:1-2; Jon 11:45-53*)

¹ Jiu damsai i kam ghamana kana vava Pasova inenekiibau. Damsai i kiki da Pasova kana parawa kapunina kubiine na yist ke ina terei. ² Ma taparoro babadisi i babada ma vonaviyoyovana vibeyebeyena wawayisi keta iekwekwai da ikikava Yesu iti raboboi. Gavunai ita berai, iyamna wawaya iyabuyabumanesi.

Judas ivi vaghinei da Yesu ini wawanei.
(*Mat 26:14-16; Mak 14:10-11*)

³ Ma Yesu kana kivikivina ivi 12 kamosiyai na sago kana vava Judas Iskariyot. Ma nani maranai Seitan ivi karei da Judas itowatepani. ⁴ Ma inae da taparoro babadisi i babada ma Taparoro Numana kana potapota i babada kurisi ma yavata ivi sisiya da ikikava Yesu iti wawanei. ⁵ Babadisi ivi nuwabiibii kirakai ma ivi vaghinei da Judas imana ita kovoghi.

⁶ Ma bade Judas ivi vaghinei ma taraboga biibiina iekwekwai da maranai wawaya kegha na Yesu babadisi ku imasi ita terei.

Pasova kamna kubiine ivovunagha.

(Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30)

⁷ Marana inekiibau da sipu gegeyisi iti kiiyunuwana Pasova kamna kubiine. ⁸ Yesu kana kivikivina ruwa, Pita ma Jon ivonatawesi. Ivonesi bo, “Kona. Kona vovunagha da Pasova kamna kubiine.”

⁹ Ma ivi tarakiiyanei bo, “Imapatana kekayokay-owekai da kana vovunagha?”

¹⁰ Ma ivonapotesi bo, “Korui ku Jerusalem ma tomowa sago kona panani, tuna okowa kibubuna ina kavakavari. Kokivini da meni ku numana ina rurui na yavata korui. ¹¹ Ma numa badana kovonei bo, ‘Aki Bada ivona da tupayaraghina kuni beyekai da kamonai tuna yavata Pasova kubiine kana kam.’ ¹² Tomowina na tupayaraghina ghamana kiidamowai ini beyemi. Kamonai na sawara kudubina ivovunaghi ikovi ma vokuya kava kona berai.”

¹³ Pita ma Jon ivomiiri ma irui ku Jerusalem ma Yesu ikikava ivonesi na nakanani ipanani. Ma nani dobunai ivokuya da Pasova kamna kubiine.

Yesu ina kam turina.

(Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Kor 11:23-25)

¹⁴ Ravi ipika ma kam kubiine Yesu kana kivikivina yavata nevanvasiyai ikenavipika. ¹⁵ Ma ivonesi bo, “Aku kayowana ghamana da weni Pasova kamna takam patapata ma muriyai da ani kamaghi kirakiiyei. ¹⁶ Avonavonemi da ke meyani Pasova kamna ana kam meyei ina nena

da maranai God ina vikiivavona ina nekiibau ma Pasova berasi iyamsi vaghata ini debe yavui na tuna maranai ana kani.”

¹⁷ Ma Yesu redu iviia ma God ivi kiikiwei ma ivona bo, “Wena koviiya ma kamomiyai kovi umavereyana. ¹⁸ Avonavonemi da ke meyani wain anuma meyei ina nena da God ina vikiivavona ina nekiibau na tuna maranai anumai.”

¹⁹ Yesu parawa iviia ma God ivi kiikiwei ma ivogimagimai. Ireregha kurisi ma ivonesi bo, “Weni tuna na tupuwiku. Weni berana kona berabera da kona notanotiku.” ²⁰ Ma bade nakanani kam murinai redu iviia ma ivona bo, “Weni reduna imatakira da tami kubiimi taraku ina sororo da God ina vivaghina makamakiina vuna ina wawaya yavata ina berai.”

²¹ “Ma kovi yana, wawayina ini wawaneku na wekarakava yavata takamkam patapata.

²² God ina kayowana ikikava itereterei na nakanani ina tupuwa taku, Wawayata Natusi kuriku da ana rabobo. Ma tam iyai kuni wawaneku na kuti nuwapoya kirakai, iyamna kovogha ghamanakina kuna panani.”

²³ Ma kana kivikivina kamosiyai ivivi tarakiiyana meyesi da iyi weni berana ina berai.

Iyi ini wawayaghama?

²⁴ Yesu kana kivikivina ti mani kavakava ivivi taghegheyanesi da kamosiyai meni wawayina na ghe kirakai. ²⁵ Ma ivonesi bo, “Kupuna damsi i kiikiivavo i vibadana na ibagibagi kirakai ma ekayokayotata ma enotanotai da i wawayata ivite bubunisi. ²⁶ Ma tami na ke nakanani kona berai. Kamomiyai wawayata ghamana ina tereoruwe

meyei da tuna nakanani ma wawaya kikei. Ma meni wawayina ini bada na ina tereoruwe meyei da tuna nakanani ma bigabiga wawayina. ²⁷ Meni wawayina na wawaya ghamana, wawayina kepanai imakai da ekamkam bo wawayina ebigabiga da vavai ererereghi? Wawaya ghamana na ekamkam, tabo? Ma taku, ke nakanani ata berabera. Kamomiyai taku na ami bigabiga.”

²⁸ “Ma wawaya ivi tupaketowaneku na tami kovi patutu kirakai da ke meyani kota kuyoweku.

²⁹ Iki kava aku Mamai vibadana ivereku na bade nakanani tami vibadana ana veremi. ³⁰ Nani maranai na aku kepanai takam ma tuma ma kiikiivavo kii gawariyai kona makai da dam ivi 12 Israel kamonai koni badesi.”

Yesu ivona da Pita ini bero.

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38)

³¹ Yesu ivona bo, “Saimon, Saimon, Seitan ivi nowi God kurina ma vivaghina gwabinai iviia da ina ruyaghimi. ³² Ma anipowana kubiim da vitumaghana ke kuna voterei. Karakava kuna miiritavire kuriku na turaturam kuni vitesi da ti bade i vitumaghana ini rewapana.”

³³ Ma Saimon Pita ivona bo, “Bada, taku kovovoghiku da tam yavata ku gabura tarui bo yavata tarabobo.”

³⁴ Ma Yesu ivonapotei bo, “Pita, avonavonem da karako mara aroba kuni bero da ke kutakoviku ma murinai kokoreko ina tou.”

Wagu, kutu ma seri.

³⁵ Yesu kana kivikivina ivona tovonisi bo, “Rova avonemi da kaeterepapara bo wagu bo

mane kana kutu ke kota yuna ma avonatawemi. Kade ami baba kamonai nuwapoya kopanani bo kegha?”

Ma ivonapotei bo, “Kegha.”

³⁶ Ma ivonesi bo, “Ma wekarakava na mane kana kutu bo wagu gwabimuwai na kekavari. Ma mikeda tam seri gwabimuwai kegha na kam nuba garana kevi gimarei da seri kuna gimari.*

³⁷ Giruma katamana kamonai ivona bo, “Wawaya beroberosi yavata kovogha ina viiya. Ma avon-avonemi da weni girumina na taku ivi sisiyeku. Vonavaghata, ikikava igiruma da ita tupuwa na peyarina wekarakava etuputupuwa.’ ”*

³⁸ Ma kana kivikivina ivona bo, “Bada, kekitai. Seri ruwa weni.”

Ma Yesu ivona bo, “Vaghina, kovokovoghina.”

Yesu Oliv koyanai inipowana.

(Mat 26:36-46; Mak 14:32-42)

³⁹ Yesu mara nonowa ikiikiibau ku Oliv koyana, tuna kubiine kana kivikivina yavata ivomiiri ma Jerusalem ikiibutawei da inae nake. ⁴⁰ Inekiibau na ivonesi bo, “Konipowana da ruyagha kamonai ke kona peku.”

⁴¹ Kana kivikivina ikuyowesi ma inae ke gurina ma ivi tuwaporeruruwana ma inipowana bo, ⁴² “Mamai, kivaghinei bo kegha da weni vokwarakwara reduna gwabikuwai kuta viitawei. Ma ke taku aku kayowana ma tam am kayowana

* **22:36:** Yesu na ke seri vaghata iti sisiyei ma ivonavonesi da kanuma ina ku nevanewa ini ghaviya. Epe 6:10-18 * **22:37:** Isa 53:12

ina tupuwa.” ⁴³ Ma aneya kunumai ioru da rewapana iverei. ⁴⁴ Ma nuwapoya ikiivunui kubiine na nuwanuwana kudubinai inipowana kirakai da poyagururu iterevunui. Ma poyapoyana ivivi toi na kitana nakanani ma tara.

⁴⁵ Nipowana ivoterei ma ivomiiri da ivovira kana kivikivina kurisi, ma ipananisi da nuwapoya ikiivunusi da ivivi keneyana. ⁴⁶ Ma ivonesi bo, “Avi kubiine kokenakena? Kovomiiri ma konipowana da ruyagha kamoni ke kona peku.”

Yesu ipaniya.

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Jon 18:3-11)

⁴⁷ Yesu ivivi sisiya kamoni ma koroto ghamana inekiibau. Judas ivi nowesi, tuna na kana kivikivina sago. Imiiririya Yesu kurina da ita yoni, ⁴⁸ na Yesu ivi tarakiyane bo, “Judas, viwawana kubiine taku Wawaya Natusi keyoyoniku, bo?”

⁴⁹ Ma kana kivikivina ikitai da aviyavisina ituputupuwa na ivona bo, “Bada, akii seriyai kana ravisi, bo?” ⁵⁰ Ma kana kivikivina sago taparoro badana ghamana ina bigabiga iravi da tinina katagheyana ikiyaraghatawei.

⁵¹ Ma Yesu ivonesi bo, “Kovoterei!” Ma ivorona da tomowina tinina ivotovoni da iyawasa.

⁵² Ma Yesu taparoro babadisi i babada ma Taparoro Numana kana potapota i babada ma kwanatu babadisi peyarisi kurisi ivona bo, “Taku aighaviyemi bo, da kaku seri ma kaku kepata kokavarapiyei? ⁵³ Mara nonowa tami ma taku Taparoro Numana garina kamoni tamakamakai,

ma ke kota paniku. Ma wekarakava na kami mara ipisi na nubakutuva ina rewapana ibademi.”*

Pita ivi bero da Yesu ke itakovi.
(*Mat 26:57-58, 69-75; Mak 14:53-54, 66-72; Jon 18:12-18, 25-27*)

⁵⁴ Seri damsi Yesu ivotani ma irutini inae da taparoro badana ghamana ina ku numa. Ma Pita murisiyai ikivinisi inae. ⁵⁵ Ma taparoro badana ina numa garina kamoni na wawaya keyama ikiiri da ivivi rarana. Ma Pita inae da kamosiyai imakai. ⁵⁶ Bigabiga wavinena sago ikitai da Pita keyama ririnai imakamakai. Keyama gweyorinai ikita bubuni ma ivona bo, “Weni tomowina tuna Yesu yavata ibababa.”

⁵⁷ Ma Pita ivi bero bo, “Wavine, taku nani tomowina ke atakovi!”

⁵⁸ Imakai mara gisina ma tomowa sago Pita ikitai ma ivona bo, “Tam na Yesu kana kivikivina sago.”

Ma Pita ivona bo, “Aku tomo, taku ke meyani ata kivini.”

⁵⁹ Imakai da ke gurina ma bade wawaya sago ivona bo, “Vonavaghata, weni tomowina na Yesu kana kivikivina, iyamna tuna na Gariri wawaya.”

⁶⁰ Ma Pita ivonapotei bo, “Aku tomo, kegha. Taku ke atakovi da aviyavisina kisisiyei!”

Nakanani ivivi sisiya ma kokoreko itou. ⁶¹ Ma Bada Yesu itavire da Pita ikitatupei. Ma Pita ina nota ivovira da Yesu ina sisiya inotai. “Karako mara aroba kuni bero da ke kutakoviku ma muriyai kokoreko ina tou.” ⁶² Ma vaghina, Pita

* **22:53:** Luk 19:47, 21:37

numa garina ikiibutawei ku kupuna ma itou kirakai.

*Wawaya Yesu ivi namei ma iravi.
(Mat 26:67-68; Mak 14:65)*

⁶³ Seri damsia Yesu ikoyakoyaghi na ivowavowai ma ivivi namei. ⁶⁴ Matana igerepotai, iravi ma ivonei bo, “Tam peroveta bo? Mede kevonekai, iyi iravim?” ⁶⁵ Ma ivi avaberowei.

*Pailat ma Herodi Yesu ivi tupavirei.
(Mat 26:59-66; Mak 14:55-64; Jon 18:19-24)*

⁶⁶ Mara itom ma Jiu damsia i babada, taparoro babadisi i babada, ma giruma wawayisi ivi kiidaburana ma seri wawayisi Yesu irutini inae ku maghinosi. ⁶⁷ Ivonei bo, “Mikeda tam Keriso, kevonekai.”

Yesu ivonapotesi bo, “Mikeda ana vonemi na ke koni tumaghana. ⁶⁸ Ma mikeda ata vonatovonimi na ke kovokovoghina kota vonapoteku. ⁶⁹ Ma karako da nokoni ku marana, Wawaya Natusi, God katagheyana i makai.”

⁷⁰ Peyarisi Yesu ivi tarakiiyanei bo, “Nakanani na tam God natuna, bo?”

Ivonapotesi bo, “Ikikava kovonavoneku na vonavaghata.”

⁷¹ Peyarisi ivona bo, “Avi kubiine vimamatara wawayisi tekwekwisi? Namada tuna mani kawanai ivi mamatara meyei.”

23

*Pailat, Yesu ivi taravirevirei.
(Mat 27:1-2, 11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38)*

¹ Ma babadisi kudubisi ivomiiri da Yesu iruti-naneyei Pailat kurina. ² Ma nani dobunai ivi karei da Yesu ivivi wavui, “Weni tomowina kapanani da akii wawaya inoraveraveyana berosi. Ivonesi da Kiivavo Sisa ina teks ke iti miyei, bade ivona da tuna kiivavo, ma Keriso.”

³ Pailat Yesu ivi tarakiiyane bo, “Tam Jiu damsi i kiivavo, bo?”

Yesu ivona bo, “Vonavaghata, vaghina kevon-avona.”

⁴ Ma Pailat ivi sisiya taparoro babadisi i babada ma koroto kurisi. Ivonesi bo, “Weni wawayina ina berona ke sago ata panani.”

⁵ Ma kegha da taparoro babadisi i babada ma koroto gamosi ibagibagi, “Weni tomowina ina vibeyebeyena kubiine, wawaya peyarisi Judiya kamoni nuwanuwasi eghakighaki. Gariri kamoni ivi karei ma ipisi da wike.”

Herodi, Yesu ivi taravirevirei.

⁶ Pailat sisiyina ivivi yane na ivi tarakiiyana bo, “Tomowina na Gariri wawaya bo?” ⁷ Pailat ivi yane da Yesu tuna Herodi ina rewapana gaburinai na ivonatawei Herodi kurina, iyamna iakovi da Herodi wekarakava ipisi ku Jerusalem. ⁸ Maranai Herodi Yesu ikitai, nuwanuwana ibiibii kirakai, iyamna tuna namadani kava ina kayowana da Yesu ita kitai. Varana ivivi yane na ina nota ghamana da Yesu bera ghamaghamasi ita berai da ita kitai. ⁹ Ivi taravirevire kirakiiyei ma Yesu ke ita vonapotei. ¹⁰ Taparoro babadisi i babada ma giruma wawayisi imiiririya ma Yesu ivi wavu patei. ¹¹ Ma Herodi, ina seri wawayisi yavata Yesu ivi namei ma ivi kaekaeyei. Ma muriyai

gara kiimatanina iviyya ma Yesu ivi kotei ma ivonatawei ivovira Pailat kurina. ¹² Karenai Pailat da Herodi ivi kawapata ma nani maranai ivi karei da ivi turana.

Wawaya Yesu ikovoghi.

(Mat 27:15-26, 27:11-14; Mak 15:6-15; Jon 18:39-19:16)

¹³ Pailat, Yesu iviyya na babadisi ma koroto kudubisi ikwaturiyariyesi, ¹⁴ ma ivonesi bo, “Weni tomowina kopiyei na kovona da wawaya ivivi noraveyana berosi. Tomowina kovi wavui na maghinomiyai avi tupavirevirei ma ke sago ina berona ata panani. ¹⁵ Bade Herodi nakanani ke sago berona ita panani. Tuna kubiine ivonatawei ivovira kurita. Ke aviyavisina berona ita berai da kana rabobo kota vonei. ¹⁶ Tuna kubiine kovogha kava ana verei ma ana vonatawei ina nae.” ¹⁷ (-)* ¹⁸ Peyarisi marasago ikarayogosi, “Kokiivunui! Akii kayowana da Barabas kovotawei!” ¹⁹ (Barabas viruwa ma kiiivunuwa kubiine ku gabura iterei.)

²⁰ Pailat babadisi ma wawayisi ivonatovonisi da Yesu ita votawei. ²¹ Ma kegha da koroto ere kiiki-irarisi ivonavona bo, “Kotuparatui! Kotuparatui!”

²² Pailat ina vonatovona viarobina iterei, “Ikikava? Weni tomowina aviyavisina ibera beroi? Ke aviyavisina berona ita berai da kana rabobo kota vonei. Tuna kubiine ana vonesi da widi kava ina verei ma ina vonatawei ina nae.”

* **23:17:** Mara katamaninai giruma damsai peyarisi ves 17 ke ita terei. Ma viya na weni nakanani igrumi: ‘Pasova kamna nununai Pailat wawaya sago gabura kamonai ivovotawei.’

²³ Ma kegha, ere nuwaghakighakisi koroto iki-ikiirara ma ivonavona bo, “Kotuparatui!” Nani ki-irarina kubiine, ²⁴ Pailat i kayowana iberai. Yesu seri wawayisi ku imasi iterei da ita tuparatui. ²⁵ Ma Barabas, viruwa ma kiivunuwa kubiine gabura kamona i makamakai, ivotawei koroto i ku kayowanai.

Seri damsi Yesu ituparatui.

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27)

²⁶ Seri damsi Yesu irutini inenae. Nani kamona i tomowa sago, kana vava Saimon, ina dobu Sairini, ku Jerusalem irurui. Seri damsi imiiripotei ma Yesu kana korosi iviia da Saimon ivi kavari. Ma ivonei da Yesu murina i ita baba.

²⁷ Ma koroto ghamana ikivikivini ma kamona i na wivine Yesu itutuwei ma isiyasiyapei. ²⁸ Yesu imiiritavire ma ivonesi bo, “Jerusalem wivine, ke kona tuweku. Tami ma natunatumi kubiimi kota tou. ²⁹ Kokitai, mara epipisi ma wawaya ina vona bo, ‘Iyapoma da wivine gagarisi, manawisi kamona i pepeya ke ita kavari, ma ke iti susui.’

³⁰ Nani marana i wawaya koya ina vonei bo, ‘Koya ghamam, ketamogunewa da kuna dogokai! Koya kikei, agu etini ku tepakai!’* ³¹ Mikeda wawaya weni berasi ina berai marana i kii matina i, ma avi berana ina berai marana i kii na ina poki?”

³² Seri damsi totomowa beroberosi ruwa irutinisi ikiibau da Yesu yavata iti rabobosi.

³³ Marana i inekiibau da gawara kana vava ‘Wawaya Teuteuna,’ ma nani dobuna i Yesu ma totomowisi ruwa ituparatusi. Sago katagheyana i ma sago dugena i. ³⁴ Yesu ivona

* **23:30:** Hos 10:8; Rev 6:16

bo, “Mamai, weni damsi i berabero kenotatawei. Ti ke itakovi da aviyavisina eberaberai.”*

Ma seri wawayisi virekwa sago iberai da kamosiyai Yesu kana gara irereghi. ³⁵ Ma wawaya imiiri ikitakita ma babada ivonavonavinamei. Ivonei bo, “Kuvona da tam God ina Vivinevine Wawayim. Wawaya kuvivi yawisi na mede kevi yawa meym!”*

³⁶ Seri damsi imiiririya ma ti yavata Yesu ivi namei. Wain tomatomana iverei da itumai* ³⁷ ma ivonei bo, “Mikeda tam Jiu damsi i kiivavo na kevi yawa meym.”

³⁸ Ma gayamina vovonai, korosiyai, igiruma bo, ‘Weni tuna Jiu damsi i kiivavo.’

³⁹ Tomowa berona yavata irororoke na Yesu ivonavinamei, “Tam Keriso bo? Kevi yawita.”

⁴⁰ Ma kana viruwa kwinana iyeghai bo, “Tam God keyabuyabumanei bo kegha? Ita viaroba na kovoghina sago taviiviiya. ⁴¹ Tota na ita berabero tepanai na kovogha taviiviiya ma weni tomowina na ina berona kegha.” ⁴² Ma ivonei bo, “Yesu, maranai kuni kiivavo na ke kuni notawapeku.”

⁴³ Yesu tomowina ivonapotei bo, “Karako tam ma taku tarui ku Paradais.”

Yesu irabobo.

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30)

⁴⁴ Vaghina ma madegha punai ma nubakutuva ioru da dobu kudubina isovo yavui, ma nakanani imakamakai da ku ravi madegha. ⁴⁵ Maranai madegha rarana ivoterei Taparoro Numana kana tupayaragha garana basunai itamogosira da

* **23:34:** Psa 22:18 * **23:35:** Psa 22:7 * **23:36:** Psa 69:21

ruwa.* ⁴⁶ Ma Yesu gamona irakata ma ikwatu, “Mamai, kanumiku ku imam atereterei.” Ina sisiya turina iterei, nuwayaporina ighae ma irabobo.*

⁴⁷ Ma senturiyon sago weni berana ikitai, God ivokavakavari ma ivona bo, “Vonavaghata da weni tomowina na wawaya maninina.”

⁴⁸ Vaghina ma, wawaya ivi kiidaburesi ma weni berana ikitai na peyarisi nuwapoyina iviia da nuwakadasi iraravi ma ivovira i ku numa.

⁴⁹ Wawaya viya Yesu iakova kirakiyei ma bade wivine Yesu ikivini Gaririyai ipisi, imiiritaweyana ma ikitakita.*

Yesu idogoi.

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 10:38-42)

⁵⁰ Tomowa sago kana vava Josepa, ina kwanatu Arimateya, Judiya kamoni. Tuna wawaya biibiina ma kiimatanina. Ma bade tomowa ghamana Jiu damsi babadisi kamosiyai. ⁵¹ Maranai babadisi ivi ogatara da Yesu iti raboboi na ke iti vaghinei. Ma bade tuna nimonimoriyai ikoyakoyagha da God ina vikiivavona kana mara ita pisi. ⁵² Inae Pailat kurina ma Yesu tupuwina kubiine ivi nowi.

⁵³ Korosi itereoruwei ma igerei. Ma ikavari inae da buba vuna vaghata kamoni ivi kenai.

⁵⁴ Ivovovunagha da viyakam marana kubiine.

⁵⁵ Nani wivinesi Yesu Gaririyai ikivini ighae na bade wivinesi sago Josepa ikivini inae da buba ikitai ma ikikava Yesu tupuwina iterei. ⁵⁶ Ivovira ku numa ma i oira ghabughabusi ivovunagha.*

* **23:45:** Exod 26:31-33 * **23:46:** Psa 31:5 * **23:49:** Luk

8:2-3 * **23:56:** Exod 20:10; Deut 5:14

Ma viyakam marana kubiine ivi yakam.

24

Yesu rabobowai ivomiiri.

(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

¹ Sande mara boiboiyai wivine oira ghabughabusi ivovunagha na iyuna ma ivi mara ku karawaga. ² Inekiibau na ikitai da buba vovotawena. Kana gudu na wakima ghamana ma wawaya itabiri ku ririna. ³ Iruki ku buba kamona ma ikitavirevire da Bada Yesu tupuwina kegha. ⁴ Imiiri vaghata ma nuwanuwasi ivivi tetei na nani kamona tomotomowa ruwa, kii gara matakamokamosi inekiibau da ririsiyai imiiri. ⁵ Wivinesi iyabumana kirakai da idune vaghata ma tomotomowisi ivona bo, “Avi kubiine wawaya yawayawana koekwekwai raborabobosi kamosiyai? ⁶ Yesu ke weni dobunai, tuna namada rabobowai ivomiiri. Kade konotanotai da Gariri kamona yavata komakamakai na ikikava ivonemi?*” ⁷ Ivona bo, ‘Wawaya Natusi ina viiya da berabero wawayisi ku imasi ina terei ma korosiyai ina tuparatui. Ma mara viarobina kamona rabobowai ina vomiri.’”

⁸ Ma nani marana wivinesi Yesu ina sisiya inotapanani. ⁹ Karawagiiyai ivovira ku numa ma Yesu ina aposol ivi 11 ma kana kiviivina viya yavata ivonesi. ¹⁰ Wivinesi na Meri Magadarini, Jowana ma Jemes ina maduwa Meri ma wivine viya yavata. ¹¹ Weni wivinesi ivi sisiya na Yesu kana kiviivina ke iti tumaghanesi, inotai da

* **24:6:** Mat 16:21, 17:22-23, 20:18-19; Mak 8:31, 9:31, 10:33-34; Luk 9:22, 18:31-33

ivivi sisiya wapawapa. ¹² Ma Pita ina kina kava ivomiiri ma iverau da ku karawaga. Ma ku buba irugenara da Yesu tupuwina kana gere kava ikitai. Ma ivovovira ku numa ma aviyavisina itupuwa na inota kavakavai.

Emeyas ketanai.
(*Mak 16:12-13*)

¹³ Ma bade nani maranai na Yesu kana kivikivina ruwa Jerusalem ikuyowei da ibaba inenae ku Emeyas kwanatuna.* ¹⁴ Ma i baba kamoni na aviyavisina kudubina itupuwa na ivivi sisiyei. ¹⁵ Ivivi sisiya na Yesu kurisi inekiibau da yavata ibaba patapata. ¹⁶ Ma kana kivikivina matasi iki-ivurei da Yesu ke ita vogiini. ¹⁷ Ma ivi tarakiyanesi bo, “Aviyavisina koisisiyei?”

Ma ere nuwadugarisi ivi kiimiiriyesi ma idune. ¹⁸ Ma sago, kana vava Kiriopas ivi tarakiyana bo, “Numanumataya peyarisi iakovi da aviyavisina Jerusalem kamoni etuputupuwa ma ikikava tam ina kim kava ke kutakovi?”

¹⁹ Ma ivi tarakiyanesi bo, “Avi berasi?”

Ma ivonapotei bo, “Aviyavisina itupuwa Nasaret wawaya Yesu kurina. Tuna na peroveta ma God ma wawaya ku matasi ina sisiya ma ina bera peyarina na ivi rewapana kirakai. ²⁰ Ma taparoro babadisi i babada ma Jerusalem damkai akii babada na tomowina iviia ma kupuna damsai ku imasi iterei. Ma ti na ivi tupavirei ma ivonakiyaragha da ita rabobo ma korosiyai ituparatui. ²¹ Tokai kanotai da tuna tomowina Israel damta iti yawasita. Akii nuwapoya irakata,

* **24:13:** Emeyas kwanatuna na 11 kilomitas Jerusalem kupunai.

ma ku tepana na weni berasi murinai na ke sago biibiina ita tupuwa. Ma namada mara aroba ikovi. ²² Ma bade wivine viya kamokiiyai sisiya sago ivonekai na kavi deyei. Karako ivi mara ku karawaga ma irui ku buba kamona ²³ da Yesu tupuwina ikita kawai. Ma ivovira ivonekai da aneya ikitisi. Ma sisiya gwabisiyai iviia da Yesu na yawayawana. ²⁴ Ma akii wawaya viya inae ku karawaga ma ikikava wivinesi ivivi sisiya na nakanani ipanani. Ma Yesu ke ita kitai.”

²⁵ Ma Yesu ivonesi bo, “Tami neghaneghami ma gayama butabutami da aviyavisina peyarina peroperoveta ivivi sisiyei na ke koti tumaghanei. ²⁶ Kotakovi da God ina kayowana da ina Vivinevine Wawayina iti kamaghi kirakiiyei ma ita rabobo ma murinai kana ku kadara ita rui.” ²⁷ Vaghina ma Yesu ivi karei da ikikava giruma katamana kamonai God ina Vivinevine Wawayina ivi sisiyei na peyarina kurisi ivi debei. Kunona Moses aviyavisina igrumi na ivi sisiyei ma muriyai peroperoveta viya i giruma na iyamsi ivi sisiyei kurisi.

²⁸ Namada ku Emeyas inenekiibau ma Yesu ib-erai da nama maninina ita nena. ²⁹ Ma kegha da kana kivikivina ivonatani. Ivona bo, “Ke kuna nae. Takena iyamna mara ikovi, namada ravi ipika.” Vaghina, ivovira ma yavata irui da imakai. ³⁰ Kam kubiine na parawa iviia ma God ivi kiikiwei ma ivogimai. Ma ivi karei da ita veresi. ³¹ Tuna maranai matasi ikiigigiri da kwinsi ikita bubuni da tuna na Yesu. Ikitakitai na iwapa. ³² Ma ti mani ivonavona bo, “Tuna kubiine ita baba kamonai giruma katamana kamonai miiba

gavugavusi ivivi debei kurita na nuwanuwata itonatonai ma tavivi nuwabiibii kirakiiyei.”

³³ Nani murinai ivi ruwa ivomiiri da maninina ivovirame ku Jerusalem. Ma nani dobunai kana kivikivina ivi 11 ma turaturasi viya namada ivi kiidaburana na ipananisi. ³⁴ Ma ivi yanesi da peyarisii ivivi sisiya bo, “Vonavaghata da Bada rabobowai ivomiiri! Saimon kurina inekiibau!”

³⁵ Ma ivi ruwa turaturasi ivi akovisi da aviyavisina tupuwa i baba kamoni, ma bade ikikava ivogiini da tuna Yesu, maranai parawa ivovogimai.

Yesu kana kivikivina kurisi inekiibau.

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23; Apos 1:6-8)

³⁶ Ivivi sisiyei ma nani kamoni Yesu inekiibau da kamosiya imiimiiri ma ivona bo, “Nuwanuba gwabimiyai ina makai.”

³⁷ Ivi tataghanisi da iyabumana ma ogariri igheyesi ma inotai da nama momosika ita kitakitai.

³⁸ Ma ivonesi bo, “Ke kona yabumana. Ami nota ke ina ragharagha ma ke ina gisi. ³⁹ Imaku ma kaeku kokitai. Wena na taku! Kovotovoniku da damina kona viiya. Momosika viyosi ma tuwirisi kegha.”

⁴⁰ Weni nakanani ivi sisiya kana kivikivina kurisi ma imana da kaena ivi beyesi. ⁴¹ Peyarisi inota kavakavai da ke nuwanuwasi kudubinai iti tumaghana ma kegha da ivi nuwabiibii kirakai. Tuna kubiine Yesu ivonatovonisi bo, “Kade, aviyavisina emakamakai da ata kani?” ⁴² Iyana gibugibuna iverei, ⁴³ ma kana kivikivina matasiyai Yesu nani iyanina ikani.

⁴⁴ Ma ivonesi bo, “Rorova yavata tamakamakai na avonemi da aviyavisina Moses ina vonaviyoyovana ma peroperoveta ma Psalms kamonai igirugirumi da ita tupuwa kuriku na God ina kayowana da kudubina ina tupuwa.”

⁴⁵ Muriyai i nota ivotawei da sisiya giruma katamana kamonai na iyamsi itakova bubuni. ⁴⁶ Ivonesi bo, “Weni nakanani igiruma. ‘God ina Vivinevine Wawayina ini kamaghi kirakiiyei ma ina rabobo, ma mara viarobina kamonai na ina vomiiiri.’ ⁴⁷ Ma bade igiruma da kana kivikivina ina dima da wawaya i berabero ininimayei ma ina miirikupukuputei da God i berabero ina notatawei. Jerusalem kamonai dima ini karei ma muriyai ina kiibau da dam ma dam kurisi. ⁴⁸ Tami na weni berasi kudubina kana vivimamatara wawayimi. ⁴⁹ Ma aku Mamai ikikava vonakiiyapa bagibagina iterei da ita puyomi na taku berana ana berai, puyona ana vonatawei kurimi. Tuna kubiine Jerusalem kamonai kovi koyakoyagha da rewapana kunumai inoru da ina towatepanimi.”*

Yesu ighae ku kunuma.

(Mak 16:19-20; Apos 1:9-11)

⁵⁰ Vaghina ma, Yesu kana kivikivina irutini da Jerusalem ikiibutawe inae ku gawara sago Betani kwanatuna ririnai. Imana ivororona ma ivi biibiinisi. ⁵¹ Ivivi biibiinisi kamonai na God iviitawei da ighae. ⁵² Ma kana kivikivina Yesu ivokavakavari ma nuwabiibiiyai ivovirame ku Jerusalem. ⁵³ Nani murinai mara

* 24:49: Apos 1:4

nonowa Taparoro Numana garina kamoni God
ivivi kiikiwei.

Gapapaiwa New Testament
The New Testament in the Gapapaiwa Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Gapapaiwa long Niugini
copyright © 2009-2018 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gapapaiwa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-11-07

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

02820c89-25a2-533d-9e19-9a2d0e178860